

P400(2)

Ujvárosi Könyvtár.

KÖNYVTÁROS

TIZENÖTÖDIK ÉVFOLYAM / 1965 ÁPRILIS

KÖNYVTÁRSZAKKÖZVETÉSI
TÁRSASÁG
DSZK

4

Budapest felszabadulásának 20. évfordulóján, febr. 13-án avatták fel a Somogyi Béla u. 23. sz. alatti Szabó Ervin gyermekkönyvtárat. (Patkó Klára — MTI Foto és Jánosi Ferenc felv.)

TARTALOM

SEBESTYÉN GÉZA: Húsz év a mérlegen	187
VARGA SÁNDOR: A könyvbarát-mozgalomról könyvterjesztő szemmel	190
Vita a tudományos könyvtárak statisztikájáról	
DR. KOVACSICS JÓZSEF—DUX ERIKNE: Válasz Csüry Istvánnak	192
15 év az olvasók szolgálatában (Rácz Pál)	195
KORMOS SÁNDOR: A könyvtár elhelyezése művelődési otthonban	198
Továbbképzés	
A szakszervezeti könyvtár a mozgalom intézménye	200
Vetélkedők, irodalmi színpadok és a könyvtár (Simay Norbert)	203
Szakkörök, akadémiák (Pécsy György)	204
Onkéntes segítőkre van szükség... (Tóser Andrásné)	205
A kultúrfelelős szemével (Egyed Anna)	206
Pályázati felhívás	207
Gazdátlanok-e a vidéki műszaki könyvtárak? (Terebessy Ákos)	208
Könyvtárosok írják (Zvara Pál, Egresi István)	209
Levél a hat négyzetméteres könyvtárról (Uricska István)	211
A Könyvtáros pályázata	212
A felszabadulási évforduló könyvtári hírei	213
Hírek	214
Kis bibliográfiák	
Mit olvassunk az élet keletkezéséről, az élővilág fejlődéstörténetéről és az ember származásáról?	215
A nagy felfedezések	218
TAJÉKOZTATÓ	
Beszélgetés Darvas Józseffel (Gönczi Imre)	219
POMOGÁTS BELA: A felszabadulás élménye húsz év irodalmában	222
A szocialista realizmusról	224
Lukács György 80 éves	228
A húsz év irodalmából. ZOLNAY VILMOS: A múlt tükre (Bernáth Aurél önéletírásáról II.)	229
KÖNYVEKRŐL	
Mérföldkő (Pomogáts Béla)	231
VÁCI MIHÁLY: A zsebbe-madár (Könczöl Imre)	233
PAP KÁROLY: B. városban történt (Lukácsy Sándor)	234
Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből (Földi Tamás)	235
Kézírási könyvtár	
A kultúra világa 6. kötet (Vértesy Miklós)	236
Az Egyesült Államok története (Birkás Géza)	236
GUNST PÉTER—JEMNITZ JÁNOS—MÁRKUS LÁSZLÓ: Egyetemes történeti kronológia 2. kötet 1789—1960 (Gerő Gyula)	238
Mezőgazdasági kézikönyvek (dr. Fabinyi Rudolf)	238
LYKA KÁROLY: Kis könyv a művészetről (Lipták Gábor)	239
PERNYE ANDRÁS: A jazz (Vitányi Iván)	240
Bibliográfiák	
Eszaki csillagok alatt (Péter László)	242
Felsőoktatási szakirodalmi tájékoztató B. sorozat. Társadalomtudományok (dr. Faragó Lászlóné)	243
UHLMANN ALADÁR—ZIRCZ PÉTER—ZSIDAI JÓZSEF: Útmutató a bányászati irodalomhoz	243
Magyar geodéziai irodalom 1498—1960 (Schmidt Edit)	244
Jövedelem és jövedelemrészesezés a termelőszövetkezetekben (Szilágyi Tibor)	244
Könyvtári szakirodalom	
Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei 2. 1964. (Futala Tibor)	245
Katalógus a József Attila Megyei Könyvtár könyvvállományáról (Gönczi Imre)	246
Könyvtárosok zsebkönyve (Fülöp Géza)	247
Könyvtári kiadványok	248

ИЗ СОДЕРЖАНИЯ

Д-р ШЕБЕШТЕН Гейза: Достижения библиотек за 20 лет (187);

20 лет в службе читателей (РАЦ Пал) (195);

КОРМОШ Шандор: Помещение библиотеки в доме культуры (198);

Материалы для повышения квалификации профсоюз-

ных библиотекарей: Связь библиотек с другими отраслями просвещения (200);

Разговор с председателем Союза венгерских писателей, Йожефом Дарваш (ГЕНЦИ Имре) (219);

ПОМОГАЧ Бела: Переживание освобождения страны в венгерской художественной литературе (222);

Дискуссия о социалистическом реализме (224).

FROM THE CONTENTS

Géza Sebestyén: Balance-sheet of twenty years' library work (187);

Fifteen years in readers' service (Pál Rácz) (195);

Sándor Kormos: Housing the library in the Country club (198);

Extension course for trade-union librarians:

Connections of the library with other branches of adult education (200);

A jubilar interview with József Darvas, chairman of the Hungarian Writers' League (Imre Gönczi) (219);

Béla Pomogáts: The motive of liberation in Hungarian literature (222);

Dispute on socialist realism (224).

AUS DEM INHALT

Dr. Géza Sebestyén: Bilanz der Bibliotheksarbeit von 20 Jahren (187);

15 Jahre im Dienste der Leser (Pál Rácz) (195);

Sándor Kormos: Über die Unterbringung der Bibliothek im Hause der Kultur (198);

Materialien zur Weiterbildung der Gewerkschaftsbibliothekare: die Beziehungen der Bibliothek mit den anderen Zweigen der Volksbildung (200);

Jubiläumsgespräch mit József Darvas, Präsidenten des Verbandes Ungarischer Schriftsteller (Imre Gönczi) (219);

Béla Pomogáts: Die Befreiung unseres Vaterlandes im Spiegel der ungarischen Literatur (222);

Diskussion über den sozialistischen Realismus (224).

CIKKEINK SZERZŐI

Dux Erikné, az Eötvös Loránd Tudományegyetem statisztikai tanszékének tanársegéde; **Egresi István,** a Ganz-MÁVAG szakszervezeti könyvtárának munkatársa; **Egyed Anna,** az Alumíniumgyár SZB kultúrfelelőse; **Gönczi Imre,** a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 28. sz. kerületi könyvtárának vezetője; **Kormos Sándor,** a Művelődésügyi Minisztérium köznevelődési főosztályának munkatársa; **Dr. Kovácsics József,** az Eötvös Loránd Tudományegyetem statisztikai tanszékének vezetője; **Pécsy György,** az Orvos-egészségügyi Szakszervezet

központi könyvtárának munkatársa; **Pomogáts Béla** tanár; **Rácz Pál** községi könyvtáros, Somoškőújfalú (Nógrád m.); **Dr. Sebestyén Géza,** az Országos Széchényi Könyvtár h. főigazgatója; **Simay Norbert,** a Textil Szakszervezet III. ker. területi könyvtárának vezetője; **Terebessy Ákos,** az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ h. osztályvezetője; **Tóser Andrásné,** a Budapesti Konzervgyár könyvtárosa; **Varga Sándor,** a Földművelésügyi Könyvtárterjesztő Vállalat igazgatója; **Zolnay Vilmos** író.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM LAPJA

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Ebergényi Tibor, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katona Jenő (főszerkesztő), Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kóhalmi Béla, Páldy Róbert (szerkesztő), Sallai István, Szekeres Pál, Tóth Ferenc. — Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9/11. Telefon: 221—293. Terjeszti a MAGYAR POSTA

HÚSZ ÉV A MÉRLEGEN

Magyarországot századokon keresztül az jellemezte, hogy egyszerre élt Európában és Európán kívül. Legjobbaink Apáczai Cserétől Adyig európai mértékkel mérték az eseményeket s benne a mi kis sorsunkat is, de hatalmi helyzetünk, megkövesedett társadalmi rendszerünk s nem utolsósorban szellemi elmaradottságunk kivette is tett. Ha büszkék vagyunk is a messzenézőkre, tudjuk, hogy szándékuk, erőfeszítésük milyen ellenállásba ütközött.

A magyar könyvtári élet fejlődése is kitűnő példát szolgáltat erre a kettősségre: európai igény és nyomasztó elmaradottság együtt, egyszerre jellemzik. Még a tudományos könyvtárak életét is bénítja a szegényesség, az értelenség s a kellő társadalmi hátvéd hiánya. Széchényi nagy gesztusa s az állandó nyomorúság: küzdelem a helyhiánnyal, a létszámmal és a pénztelenséggel együtt adják a nemzeti könyvtár történetét. Úgy szólván dotáció nélkül tengeti életét az Akadémia könyvtára is. Még rosszabb helyzetben vannak a vidéki könyvtárak, ahogy általában a vidéki kulturális intézmények. De legmélyebben a közművelődési könyvtárak ügye áll. Nem mintha az igény és a program hiányoznék. Már a század elején kiformalódik a jobbik szándékában és agyában egy széles, minden települést behálózó országos könyvtári rendszer terve, amely mint koncepció európai nívón áll, de milyen siralom, ami ehelyett megvalósul! Mérjük Szabó Ervin igényével, terveivel a sivár valóságot? Elhanyagolt külvárosok, könyvtáratlan falvak sokasága, s ahol könyvtárak vannak, pár tucat vagy jobb esetben pár száz könyv szegényes gyűjteménye. Legrosszabb a falvak helyzete, s a két háború között a színvonal még tovább esik. Érdekes rögzíteni egy pillanatra a helyzetet. Csak 1927-ben történnek meg az első pozitív lépések (népszövetségi kölcsönből), s a látszat mögött a valóság ez: a létrehívott 1500 népkönyvtárból a nagyok is csupán 250 kötettel rendelkeznek. A további fejlődés egészen a háború végéig csupán 129-cel tudta növelni a könyvtárak számát (1629-re), s az ún. „nagykönyvtár” kötetszáma is csak 400-ig ért fel. Ha ehhez hozzávesszük még azt a pusztulást, amit a háború okozott, megérthetjük, mi volt az a kiinduló helyzet, ami életünket 1945-ben jellemezte.

1945-ben tehát korántsem csak a romok eltakarítása és a sorok rendezése, a helyreállítás volt a feladat, hanem végre, annyi félbemaradt vállalkozás után hozzá kellett fogni a korszerű könyvtári rendszer megteremtéséhez. Ami azóta történt, a művelődési forradalom egyik legnagyobb eredménye. Ha elmaradt volna a könyvtárügy újjászervezése, az egész fejlődés vallotta volna kárát. A tudományos kutatáshoz és a termeléshez ui. épp úgy biztosítani kellett a könyvtári bázist, mint az oktatáshoz és a tömegek művelődéséhez.

A feladat könyvtárak százainak, ezreinek alapítását kívánta meg. Ma tudományos és szakkönyvtáraink száma 1700, a tanácsi kezelésben levő közművelődési könyvtáraké 5300, a szakszervezetieké 4600, az iskolaiaké 6700. S a jelenleg működő könyvtárak több mint 80 százaléka 1945 után kezdte meg életét! Olyan nagy számok ezek, hogy önmagukban is eléggé érzékeltetik húsz év fejlődésének méretét.

De a könyvtárak pusztja száma maga még nem tükrözi azt a szemléleti változást, amely e téren végbement. Izolált könyvtárak, legyenek bármily sokan, már nem tudnának megbirkózni a korszabta feladattal. A tudományos és szakkönyvtárak lemaradnának az irodalom mai áradatával szemben. A közművelődési könyvtárak pedig nem tudnának eleget tenni a demokratizmus legegységibb parancsának, hogy a települési stb. viszonyoktól függetlenül is egyenlő feltételeket biztosítsanak: pl. a falusi lakosságot éppúgy megfelelő választékhoz juttassák, mint a városiakat. Az új magyar könyvtárügy nemcsak abban különbözik a megelőzőtől, hogy kiterjedtebb, hanem abban is, hogy más elvi alapokon áll, s a korfeladatokhoz igazodó szervezeti formát teremtett magának.

A szocialista könyvtárügy legsajátosabb szervezeti formája a *hálózat*. Ha nem tudtuk volna funkcionális egységbe összefoglalni az azonos jellegű könyvtárakat, mai eredményeinket meg sem közelíthettük volna. Bár vannak még tennivalóink, döntő volt az a körülmény, hogy idejében felismertük, elvileg már a fejlődés leg-
elején tisztáztuk, merre kell haladnunk. Ennek a gyümölcse, hogy ma a könyvtárak

nem külön-külön küszködnek, hanem messzemenően támaszkodnak egymásra, a kisebbek nehézség nélkül igényelhetik a nagyobbak készletét éppúgy, mint tapasztalatait. A szocialista könyvtári hálózatra vonatkozólag valóban igaz, hogy *bárhol lép be valaki ennek a rendszerébe*, sohasem csak az előtte levő kiskönyvtár anyaga, hanem az egész hálózat állománya áll a rendelkezésére. Hálózati rendszer nélkül az imént említett demokratizmus is üres szólam maradna.

A hálózati elvet egészíti ki s teszi még eredményesebbé a *szakosítás*. A modern társadalom differenciált igényeinek csak a differenciált könyvtári szervezet felelhet meg. Dienes László már 1950-ben leszögezte: „Profilírozni kell tudományos könyvtárainkat, kijelölni minden tudomány, minden szakma számára egy alapkönyvtárat, amelynek lényeges feladata ezen tudomány, ezen szakma kutatási anyagának gyűjtése.” (Könyvtárügyi Szemle. 1. év. 1950. 4. sz. 5. l.) Ezen az elvi alapon alakultak ki a nagy tudományterületek országos szakkönyvtárai: az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ, az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ, az Országos Pedagógiai Könyvtár stb. Ezek az intézmények mai könyvtári életünk valóságos pillérei, jelentőségüket csak fokozza, hogy valamennyien a dokumentáció országos központjai. (A dokumentációt a mai szinten szakosítás nélkül nem is lehetett volna megvalósítani.) Természetes, hogy ezek a nagy szakkönyvtárak váltak központjaivá a szakhálózatoknak, amelyeknek a munkája így messzemenően tudományos és konkrét lett. Nem maradtak ki a szakosításból régebbi könyvtáraink sem, még az általános gyűjtőkörü tudományos könyvtárak is beépültek az országos rendszerbe azért, hogy egyes speciális tudományterületek szakkönyvtáraiként őket jelölték ki. Lényegében tehát szakosított hálózatokról kell beszélnünk, s ilyen értelemben a szakosítás, specializálás fogalmába az is beletartozik, hogy a különféle típusú könyvtárak számára más-más, feladataikhoz alkalmazkodó szervezetet építünk ki. (Vagyis nem egyetlen hálózatba tartozik minden könyvtár, hanem a hálózatok egész sora él egymás mellett.)

A hálózat és a szakosítás együttes elve érteti meg, hogy mi lényegében a magyar *könyvtári rendszer*. Ezt annál inkább fontos hangsúlyozni, mert célul tűztük ki, hogy megteremtjük *könyvtárügyünk egységét*, s ezt, miután az 1956. évi könyvtári törvény kodifikálta is, döntő eredményünknek tartjuk. Nem homogén egység volt a célkitűzés, ez megvalósíthatatlan lett volna, hanem a differenciált, eltérő funkciójú tagok jól rendezett egésze. Ma a magyar könyvtárak típus, méret stb. szerint meglehetősen különböznek, emellett eltérő főhatóságok alá is tartoznak, mégis ugyanannak a könyvtári rendszernek részei.

Ilyen átfogó, nagy rendezés s ilyen méretű fejlesztés nem valósulhatott volna meg, ha nem gondoskodtunk volna intézményes feltételeikről. Biztosították ezt mindennek előtt az idevágó párt- és kormányhatározatok, majd hosszú időre kiható érvénnyel az 1956. évi 5. sz. tvr. („könyvtári törvény”). Továbbmenően: ha változtak is, ha a különféle átszervezések után új és új alakban jelentek is meg, mindig voltak olyan *országos szervek, testületek*, amelyekre az országos könyvtárügy gondozása hárult. Az Országos Könyvtári Központ, az Országos Dokumentációs Központ, a Népkönyvtári Központ után jelenleg ilyen a Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Az Országos Könyvtári és Dokumentációs Tanácsot azért állították fel, hogy a fontos elvi kérdések tisztázása terén fejtsen ki tevékenységet. Annál is inkább fontos ez, mert a könyvtári törvény szerint a Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztályára hárult az egész hazai könyvtárügy szakfelügyelete. Az Akadémia keretében eredetileg Könyvtártudományi Főbizottság néven jött létre elvi fórum, ma ez Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottság elnevezéssel folytatja munkáját. Nincs helyünk itt arra, hogy a részletekbe belemenjünk, de mint a fejlődés leglényegesebb dokumentumait meg kell említenünk a következőket:

1948-ban megindult az egyetemi *könyvtárosképzés* és ezt követőleg az egyéb képzési formák egész sora. (Jelenleg az egyetemen 511 személy tanul, a tanítóképző főiskolákon több mint 300 és a különféle szaktanfolyamokon csaknem 1200.) Kialakult a *szakajtó*, amely a könyvtári élet kérdéseit tárgyalja: az MTA-hoz került Magyar Könyvszemle mellett a Könyvtáros, a Könyvtári Figyelő, a Tudományos és Műszaki Tájékoztató, az Orvosi Könyvtáros és a helyi jellegű lapok egész serege. Jelentős a közreadott *könyvtári szakirodalom*. Míg 1945 előtt évtizedekig váratott magára egy-egy újabb könyvtári szakkönyv, ma az országos és hálózati kiadványok egész sorával találkozunk, sőt sokszor egyes könyvtárak is kiadói szerepet töltenek be. Bevált *központi megoldások* biztosítják a takarékoságot és a jobb minőséget. Ide tartozik a Könyvtárellátó, amely eddig 15 700 000 kötetet hozott forgalomba a könyvtárak számára, de nem kisebb értékű vállalkozása a központi cédulaellátás. Tudományos könyvtári vonatkozásban az *Országos Gyarapodási Jegyzék* két sorozata említ-

hető példaként. Végül hadd említsük meg a továbbfejlődés serkentői közt, hogy létrejött a *könyvtáros egyesület* is, egyelőre Szabó Ervin Kör néven, de az idén már nevében is önálló egyesületté szerveződik.

A fejlődés méretét azonban nemcsak a könyvtárak mennyiségileg megadható száma, nem is csak a szervezettség jelzi, hanem kifejezi a munka minőségi változása s evvel kapcsolatban a könyvtárak hatásfoka is. Ugyanakkor megállapíthatjuk, hogy a problémák is elsősorban az utóbb jelzett pontokon jelentkeznek. Míg ui. a könyvtárak mennyiségi fejlesztése lényegében befejeződött (ma már pl. mindenképpen van könyvtár) s a szervezeti keretek kialakultak, a *minőségi fejlesztés terén még további, igen nagy feladataink vannak*. Lássuk a helyzetet külön a tudományos és külön a közművelődési könyvtárak vonatkozásában.

A tudományos és szakkönyvtárak ma 27 millió állományukból évente mintegy 10 millió darabot adnak kézbe. Óriási jelentőségű dolog ez, tekintve az anyag hallatlan értékét, tudományos vonatkozásait. És e könyvtárakban a könyvek kiszolgálása nem is minden, épp ezekben az években nőtt meg, bontakozott ki a tájékoztatás jelentősége. Az új módszerek (irodalomkutatás, figyelőszolgálat stb.) kialakításáért igen sokat tettek a dokumentációs központok, ma már a szakkönyvtári munkára ezek a jellemzőek. Fokozott súlyt kapott a könyvtárakon belül a bibliográfia is, alig van könyvtár, amely ilyent ne szerkesztene. Elégedjünk meg a Magyar Nemzeti Bibliográfia fejlődésének megemlékezésével, amelynek legújabb állomásai az éves kumulációk s a tizenhat éves *Magyar Könyvészet 1945—1960*. Mégis rögzíteni kell, hogy a dokumentáció terén számos probléma tisztázásra vár, mindenekelőtt a hazai feladatok és módszerek kérdésköre. Sok tennivalónk van a bibliográfiai koordináció vonatkozásában is, bár a gödöllői konferencia a helyzetet jól felmérte. Megindult a könyvtárak korszerű technikai felszerelése is, de ezen a kezdeti lépések után a következő évek lesznek hivatottak a fejlődést továbbvinni.

Imponáló a közművelődési könyvtárak forgalma is. 1964-ben a tanácsi könyvtárak 37,7 millió kötetet adtak használatba (11 millió állományukból), a szakszervezeti könyvtárak további 9 millió kötetet. Ilyen méretű könyvtári forgalom 25 évvel ezelőtt egyenesen elképzelhetetlen lett volna (minden lakosra, a csecsemőket is beleértve 4,5 kötet). A számok titka a kulturális forradalom, egyúttal azonban a könyvtári munka nivójának folytonos emelkedése is. Míg a Horthy-korszak kulturális térképén majdnem hogy fehér mezőt jelentettek a közművelődési könyvtárak, ma ezek fejlődése a legdinamikusabb. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár nemcsak fiókhálózatát fejlesztette ki 12-ről 54-re, hanem ajánló bibliográfiai tevékenységével országos szerepkört is tölt be. Külön is ki kell emelni a megyei könyvtárak korszerű törekvését, hogy hálózatukat — átvevőként — bekapcsolják a szakkönyvtári szolgáltatásokba. Meg kell említeni a megindult építkezést, elsősorban az 1964-ben felavatott kaposvári és tatabányai megyei könyvtárakat. Ugyanígy a falusi könyvtárak viszonylatában a tanácsi kezelésbe adás nagy eredményét: azt tudniillik, hogy most lettek ezek igazi helyi intézmények. Ki kell emelni a könyvbarát-mozgalmat, a növekvő társadalmi bázis fontosságát: az egyesületek, olvasó aktívák lesznek hivatva kimunkálni a hatóterület további szélesítését és a nevelő munka erősödését.

Így festenek az eredményeink. Nyilvánvaló, hogy „menetközben” vagyunk, a következő években még tovább jutunk. Ha az elkövetkező fejlődési szakasz programjához mérjük a jelen helyzetet, bizvást szemünkbe ötlük számos hiányosság is. A külfölddel való összehasonlítás sem mindig javunkra üt ki. (Pl. ha a hálózati rendszer megalkotásában az élvonalban járunk is, sajnos még igen kevés az a 964 kötet, amely a közművelődési könyvtárakban 1000 lakosra esik.) De nem ez a fontos. A lényeg az, hogy megteremtettük a könyvtári bázist a különféle társadalmi funkciók támogatásához. A könyvtárak munkája benne van a tudomány haladásában, az újításokban, általában a munka minőségi javításában, az oktatás kiszélesedésében, a műveltség nagyarányú terjedésében. Most gyakran elhangzik, hogy olvasó nép lettünk. Ez elengedhetetlen is, mert könyv nélkül a mai világ szintjén nem lehet eredményesen élni. S azzal, amit az elmúlt években teremtettünk (elsősorban a két legkorszerűbb könyvtártípus: a szakkönyvtár és a közművelődési könyvtár széles hálózataira gondolunk), a jövő számára is szilárd alapokat raktunk le. Az egyes könyvtárak majd számba veszik külön-külön, mit alkottak. Hogy bőven van betakarítani valójuk, az annak is köszönhető, hogy ebben a két évtizedben már a megújult könyvtári rendszer részeként éltek.

Sebestyén Géza

A könyvbarát-mozgalomról könyvterjesztő szemmel

— Törődnek is a könyvterjesztők azzal, fejlődik-e a könyvtárügy, gyarapodik-e a könyvállomány, növekszik-e az olvasók száma, javul-e az olvasó-nevelő munka... Kereskedők, következőképpen szándékuk nem is lehet egyéb, minthogy minél több bevételre tegyenek szert...

— Törődnek is a könyvtárosok azzal, amit mi könyvterjesztők csinálunk: amíg mi „házzal házra” könyvadásztat szervezünk, ők a kényelmes könyvtárakban melegszenek. Törődnek is ők azzal, hogy vásárolnak-e falun könyvet, vagy sem: „széplelkek” ők, akik csak statisztikai eredményekért tudnak lelkesedni...

Tegyük a kezünket szívünkre: a könyvbarát-mozgalom indulásakor (s utána is még egy ideig), ez volt az egymásról alkotott véleményünk. Aztán, amikor megismertük egymás munkáját, lassacskán a vélemények is változtak: kezdtük egymást becsülni, mert a gyakorlatban tapasztaltuk, hogy együttműködve sokkal nagyobb eredmények érhetők el, mint külön-külön, hogy az 1+1 az nem kettő, hanem ennél sokkal több... S a civakodás, majd a „békés egymás mellett élés” időszakát lassan a közös feladatok közös megoldásáért folytatott kemény munka váltotta fel.

Hiszen a könyvbarát-mozgalom megadta a szervezeti kereteket ahhoz, hogy megtanuljunk egymás fejével gondolkodni: könyvterjesztő akciókat úgy szervezni, hogy abból a könyvtárügy is hasznot húzzon és a könyvtárosi munka keretében könyvterjesztést is végezni...

S ha mi, földművesszövetkezeti könyvterjesztők a mozgalom eddigi eredményeivel mégis elégedetlenek vagyunk, annak elsősorban az az oka, hogy együttműködésünk úgyszólván kizárólag a kampányokra, akciókra szűkült, magyarul: túlságosan ünnepi jellegű maradt. Úgy gondoljuk, jó volna most már *olyan mozgalmat csinálni*, amely elsősorban sok, ha úgy tetszik apró, a könyvkultúra terjesztését szolgáló *hétköznapi* cselekedetben jut kifejezésre.

Mert valljuk be: egy-egy író-olvasó találkozó igazán jó előkészítése, megszervezése — bár nem kis gondot, izgalmat, összevesztést, kibékülést, álmatlan éjszakát jelent a járási könyvtárosnak vagy az ezért felelős könyvbarát-megbízottnak —, összehasonlíthatatlanul könnyebb munka, mint megvalósítani, *ténylegesen és becsületesen* végrehajtani a *Minden házból legalább egy felnőtt olvasót!* vagy *Minden falusi házba könyvet!* célkitűzést.

S egymás munkájának, problémáinak megismerésében is még csak a kezdet kezdetén tartunk. Még jónéhány szövetkezeti könyvesboltvezető nem tudja, de nem is érdekli, hogy a járási könyvtár hol tart az olvasótoborzásban, vagy állománygyarapításban, és bizony olyan járási könyvtáros is akad még, aki tájékozatlan az „egy falusi lakosra eső könyvforgalom” járási mutatószámait illetően. Talán ha a mozgalom kampányszerűségét megszüntetjük, a *kölcsönös tájékoztatás* intézményes formái is könnyebben kialakulnak majd.

Bizonyára mások is észrevették azt a jelenséget, hogy amikor megkérdezzük a járási könyvtárost, mi újság a könyvbarát-mozgalomban, gyakran az a válasz: ami itt van, *mindent* a járási könyvtár csinál, a többiek legfeljebb aláírják a körlevelet...

Ha ugyanott megkérdezzük a földművesszövetkezet illetékes funkcionáriusát, ő „természetesen” úgy vonja meg a könyvbarát-mozgalom mérlegét, hogy ami történik, azt egyedül és kizárólag a *földművesszövetkezet* csinálja...

Talán felesleges is folytatni: ha külön-külön kérdezzük őket, ugyanezt válaszolja a Hazafias Népfront és a Nőtanács képviselője: mindegyik a saját szervezetének munkáját helyezi előtérbe.

Félő, hogy az ilyenfajta jelenség általános. És ha valóban ez a helyzet, elsősorban a mozgalmat irányító központi szervek feladata a megfelelő következtetések levonása. Ez pedig véleményem szerint nem lehet más, mint tudatosítása annak a ténynek, hogy a könyvbarát-mozgalom csak akkor válhat igazi mozgalommá, ha nem követeli meg résztvevőitől, hogy a közös zászlóért cserébe feladja saját mozgalmának zászlaját. Sőt ellenkezőleg: a jövőben tudatosan és határozottan azon kell munkálkodni, hogy minél jobban kidomborodjék a *könyvbarát tevékenység*en belül az egyes résztvevő szervek önálló arculata.

Arra gondolok, hogy a Nőtanács foglalkozzon a nőket közvetlenül érdeklő könyvek olvasási propagandájával és terjesztésével. (Íme néhány könyvcím: *Korszerű háztartás — kellemes otthon; Házi mindentudó; Öröm és gond a gyermek; Anyák könyve; Szülőszoba, tessék belépni!*) A Hazafias Népfront aktivistái vállalhatnák a mezőgazdasági szakkönyvek népszerűsítésének feladatát, stb.

És a résztvevő szervezetek „tartsák kézben” saját aktivistáikat: elsősorban az ő körükben szervezzenek könyvtári tagokat, könyvvásárlókat, s a helyi szervezet könyvbarát-mozgalmi eredményeit elsősorban azzal mérjék, hány Népfront-, vagy Nőtanácsi aktivista, földművesszövetkezeti alkalmazott, igazgatósági és felügyelő bizottsági tag iratkozott be a könyvtárba, vált rendszeres könyvvásárlóvá-könyvolvasóvá. (Mert — hogy saját portánk előtt seperjek — úgy látszik, könnyebb befizetni könyvtártámogatási alapra a földművesszövetkezet tiszta nyereségének 1/2%-át, vagy az író—olvasó találkozó költségeit folyósítani, mint saját dolgozóink és aktivistáink köréből néhány tucat embert könyvbarátnak megnyerni...)

De ha már a földművesszövetkezeti könyvtártámogatást említettem: sokunk véleménye, hogy nem a legszerencsésebb a támogatás jelenlegi rendszere. Érdemes volna megvizsgálni, hogy eddig hány olyan községi könyvtárat jutalmaztunk, amelyik a legrosszabbul dolgozik, ahol

nyoma sincs könyvbarát-mozgalomnak? Holott ez a támogatás úgyszólván motorja lehetne a helyi könyvbarát-bizottságok tevékenységre serkentésének valahogy olyanformán: ha társadalmi erőforrásból ilyen és ilyen eredményt értek el a könyvtárfejlesztésben, ha az egy lakosra eső könyvforgalomban elérték az X forintot, a földművesszövetkezeti könyvtártámogatási alapról 3000 forint értékű könyvet adunk...

S ha feltesszük a kérdést: *hogyan tovább?* — a földművesszövetkezeti könyvterjesztők válasza nem lehet más, mint még több bizalommal és türelemmel egymás munkája iránt, elusáítva minden látszateredmény elérésére való törekvést, szívósan és szerényen dolgozzunk együtt könyvtárosok és könyvterjesztők, földművesszövetkezeti emberek, népfront-, nőtanácsi és ifjúsági aktivisták azért, hogy a könyv valóban otthonra találjon minden falusi ember hajlékában.

Varga Sándor

A Szabó Ervin Kör hírei

Magyar—lengyel könyvtáros kapcsolatok

A Lengyel Könyvtáros Egyesülettel kialakított kapcsolatok eredményeképpen még a tavasszal kölcsönös csoportos tanulmányútra kerül sor: budapesti könyvtárosok Krakó könyvtárait, gdanski könyvtárosok pedig a budapesti könyvtárat látogatják meg néhány napos tanulmányút keretében. A krakkói utazás lebonyolítása után újabb Varsó—Gdansk tanulmányutat is szervez a kör a nyári hónapokra.

Választmányi ülés

A kör választmánya febr. 18-án tartotta ez idej első ülését. A napirenden — az 1964-ben végzett munkával kapcso-

latban — az 1965-re tervezett tevékenység főbb mozzanatait szerepelték. Az idei tervben 5—6 előadás, 2—3 vidéki tanulmányút, 3—4 budapesti tanulmányi látogatás és 3—4 külföldi csoportos tanulmányút szerepel. Ami a külföldi tanulmányutakat illeti: a kör továbbra is elősegíti az egyéni tanulmányi utakat, a testvér egyesületekkel e tekintetben is kapcsolatot tart.

Az idei tevékenység legfontosabb célkitűzése az önálló könyvtáros egyesület megalakítása. Az alapító küldött-közgyűlés időpontját a választmány május végére tűzte ki. A választmány februári ülésén behatárolta megvitatta a megalakítandó egyesület alapszabály tervezetét, amely a küldött-közgyűlés elé kerül.

(Sz. S.)

NEMZETKÖZI KÖNYVTÁRÜGYI KONFERENCIÁK

Az IFLA titkárságától nyert értesülés szerint az 1965—66. évi nemzetközi könyvtárügyi és dokumentációs konferenciák menetrendje a következő:

1965. ápr. 6—9. Moszkva. Az UNESCO Bibliográfiai, Dokumentációs és Terminológiai Tanácsadó Testületének konferenciája.

1965. jún. 30—júl. 6. Dijon (Franciaország). A Zenei Könyvtárak Nemzetközi Szövetségének Közgyűlése. A szövetség háromévenként tart közgyűlést.

1965. aug. 16—21. Helsinki. Az IFLA 31. közgyűlése.

1965. okt. 5—7. Washington. A Mezőgazdasági Könyvtárosok és Dokumentalisták Nemzetközi Szövetségének (FAALD) 3. Kongresszusa.

1965. okt. 7—16. Washington. A FID kongresszusa.

1965. nov. 17—19. Tokió. Nemzetközi Mikrográfiai Kongresszus (első világtalálkozó).

1966. szept. 12—17. Scheveningen (Hollandia). Az IFLA 32. Közgyűlése.

1966. szept. 19—24. Scheveningen (Hollandia). A FID Konferenciája.

Vita a tudományos könyvtárak statisztikájáról

Válasz Csüry Istvánnak

A Magyar Könyvszemle 1964. évi 3. számában Kovacsics József és Duxné Nagy Katalin tollából cikk jelent meg „A könyvtári munka összehasonlító mérése standardizálás útján” címen. A cikk feladata — amint ezt a cikk írói hangsúlyozták —, az volt, hogy a könyvtárstatisztika mérési módszereit továbbfejlessze, hozzásegítve a könyvtárvezetőket, a könyvtárpolitika irányítóit olyan mérési eljárásokhoz, amelyek a ma alkalmazott mutatóknál jobbak, átfogóbbak, alkalmasak arra is, hogy összefüggéseiben is értékelés tárgyává tegyék a különböző könyvtárakat. A Könyvszemlében közölt cikk szerzői megjegyzik (225. old.), hogy e módszer nem kívánja helyettesíteni a könyvtárvizsgálatok módszerét, nem kíván a könyvtárstatisztika helyébe lépni, egyszerűen nem lép fel a mindenhatóság igényével. Azt azonban tudományos meggyőződéssel állítják, hogy a kifejtett módszer alkalmazása előbbre viszi a könyvtárakat vezető, a könyvtárpolitikát irányító szervek munkáját, mert az eddigi egy dimenziós mennyiségi mérések mellett, több tényező együttes hatásának mérésére, az eddigieknél realisabb összehasonlításra ad lehetőséget, standardizált feltételek mellett.

A Könyvszemlében közzétett tanulmány egyetlen magyar könyvtárvezetőt sem támad, nem tesz felelőssé senkit, még az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács könyvtárigazgatási szakbizottságát sem azért az elmaradásért, ami a könyvtárstatisztika területén található. Annál meglepőbb az a hangnem, amit a Könyvtáros f. évi februári számában Csüry István használt —, aki talán nem is statisztikus? — kioktatva a szerzőket, hogy milyen könyvtártudományi feladatokat kellett volna megoldaniuk, mielőtt még a módszer bemutatásához hozzáfogtak. A módszert bagatelizálja, s ahelyett, hogy érdemi vitát kezdene, vulgáris módon, sértő hangnemben itt-ott beleköt a tanulmányba, csúri-csavarja, elferdíti a Könyvszemlében közölt cikk mondanivalóját.

Tekintettel arra, hogy a Könyvtáros olvasóinak nem volt módjuk tájékozódni arról, hogy mivel is vitatkozik Csüry, szükségesnek tartjuk a Könyvszemlében közölt tanulmány gondolatmenetét ismertetni. A tanulmány, mint már említettük, a könyvtárakról készült statisztika továbbfejlesztését tűzte ki célul. Ennek érdekében 6 tudományos könyvtárra (az Akadémiai, az Egyetemi, a Közgazdaságtudományi Egyetemi, a KSH, az Országgyűlési és a Széchényi könyvtár) vonatkozóan rendelkezésre álló hivatalos statisztikai adatokat használtunk fel.¹ (Lásd a tanulmány 1. sz. táblázatát.) Ezt követően kiszámítottuk a könyvtárakra vonatkozó fajlagos mutatókat, a könyvtárak forgalmára (2. sz. táblázat) és ellátottságára vonatkozóan (3. sz. táblázat). A vizsgálat azért terjedt ki csak 6 könyvtárra és a könyvtári munkának csak két jellemző szektorára, mert — amint ezt hangsúlyoztuk — célunk nem a tudományos könyvtárak átfogó értékelése, hanem a könyvtárstatisztika továbbfejlesztése volt. A módszer szemléltetésére pedig e néhány könyvtár adatai is elégnek bizonyultak. A cikk szerzői hangsúlyozzák: „nem kívánunk foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy a fogalmak elhatárolása, a helyes és egyöntetű egységek megválasztása hogyan történjen... annak a kérdésnek eldöntése, hogy mely könyvtárakat lehet együtt csoportosítani, együtt elemezni, igen fontos előkészítő szakasza a komplex vizsgálatnak. A munka feltételezi, hogy azonos funkciót teljesítő könyvtárak kerüljenek összehasonlításra. (Könyvszemle 227. old.) További alapvető megjegyzésük a szerzőknek, hogy nem kívánják a könyvtárak munkáját, állományát, ellátottságát, forgalmát, a könyvtári dolgozók teljesítményeit jellemző összes mutatószámok körét érinteni, és pedig két okból: először is azért, mert a mutatók még sok tekintetben egyenesítésre szorulnak, másrészt pedig azért is, mert a szükséges adatok nem álltak rendelkezésre.

A felsorakoztatott adatok alapján megállapítottuk, hogy mind az abszolút, mind a leszarmaztatott számok figyelembevétele alapján más és más sorrend alakul ki az egyes könyvtárak forgalmára, nagyságára, ellátottságára vonatkozóan. Pl. „nagyon különböző helyre kerülhetnek az egyes könyvtárak a rangsorban, ha a kölcsönzési forgalmat az állományhoz, vagy a tárgyévi beszerzéshez, vagy a kölcsönzést ellátó könyvtárolétszámhoz viszonyítjuk.” (Könyvszemle, 230. old.) Felhívtuk a figyelmet arra is, hogy a könyvtárak ellátottságának a vizsgálatánál nem mindegy az, hogy a teljes létszámot, vagy csak az olvasószolgálati létszámot vesszük tekintetbe. Továbbá lényeges a könyvtárak heti nyitvatartási idejének a számításba vétele is, amire a hivatalos kiadványokban adat nem is található.

A továbbiakban leszögeztük, hogy bármennyire is alkalmasak az intenzitási viszonyszámok a könyvtári munka egy-egy területének a mérésére, azonban mindegyikük csak egyetlen ismérvi szerinti rangsorolásra nyújt alapot. A könyvtárak

ellátottságát és forgalmát meghatározó rendkívül sok, különböző, egymástól független tényező együttes hatásának mérésére az intenzitási viszonzyszámok nem alkalmasak. Ez a felismerés vezetett el bennünket a mutatószámok standardizálásának gondolatához és a standardizált mutatók összesítéséhez. A standardizáláshoz definiáltuk az „átlag könyvtár” fogalmát. Ez az átlag könyvtár nem más, mint a vizsgált könyvtárak adatai alapján képzett olyan fiktív könyvtár, melynek minden egyes intenzitási mutatója a vizsgált könyvtárak intenzitási mutatóinak súlyozott számtani átlaga. A vizsgálat további szakaszában az összes intenzitási viszonzyszámokat elosztottuk az átlagkönyvtár megfelelő intenzitási viszonzyszámaival, vagyis az egyes könyvtárak mutatószámait az átlagkönyvtár mutatóinak százalékában fejeztük ki. Ily módon különböző rangsorokat kaptunk mind a könyvtárak ellátottságára, mind a könyvtárak forgalmára. (4., 5., 6. sz. táblázat.) A továbbiakban kimondtuk a tételt, hogy mivel minden egyes értéket egy átlagértékhez viszonyítottunk, az így kiszámított értékek már nem tartalmazzák az egyes mutatók jellegzetes mértékegységeit, mindegyik az átlagoshoz viszonyított ellátottságot, forgalmat fejezi ki, ezért e táblázatok mutatószámai a vízszintes és függőleges irányú összehasonlítások mellett arra is alkalmasak, hogy belőlük összesített, ún. komplex mutatószámot konstruáljunk.

Ezután a módszert általánosítottuk, és bemutattuk azokat a mátrixokat, amelyek a vizsgált könyvtárak adatait, intenzitási mutatószámait tartalmazzák, és megadtuk az ellátottsági mátrix előállításánál során felhasznált modellt is. Meggyőződésünk, hogy a könyvtári fogalmak pontosabb kidolgozása után e modell mindenki számára — Csűry számára is! — alkalmas lehet a könyvtárak forgalmának, ellátottságának a mérésére. Mindezt azért tartottuk szükségesnek előrebocsátani, hogy az olvasó el tudja bírálni, mennyire voltak megalapozottak Csűry Istvánnak azok a vádjai, melyekben elmarasztalja a szerzőket azért, hogy a könyvtári fogalmakat nem dolgozták ki, vagy azért, hogy az elemzéshez nem használtak fel több, finomabb, differenciáltabb módszert. Csűry többek között azzal vádolta a szerzőket, hogy nem „ügyeltek” az egyöntetű egységek megválasztására, és az állomány nagyságát a könyvtári egységek számával mérték, nem pedig a könyvek és periodikák számával. A vád megalapozatlanságát mutatja, hogy a szerzők felhívták a figyelmet arra, hogy a könyvtárstatisztika egyes adatai, így a könyvtári egység, az olvasótermi személy- és könyvforgalom stb. fogalmak egységesítésre szorulnak ugyan, de e fogalmak egységes definiálását a könyvtártudomány feladatának tekintjük. A szerzők azt tartják helyesnek, ha egy tudomány fogalmait nem más terület kutatói dolgozzák ki. Minden tudomány igényt is tart erre. Bizonyára a könyvtártudomány képviselői sem érthetnek egyet abban, hogy ezt a nagyon fontos, alapvető tudományelméleti kérdést kiadná Csűry a könyvtárosok kezéből és a statisztikusok tetszésére bízna, hogy nélkülük definiálják e fogalmakat.

A könyvtári egység fogalmával kapcsolatosan szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a tanulmány megírása során bennünk is felmerült az a gondolat, hogy a könyvtári egységek száma helyett a könyvek és periodikák együttes számával mérjük az állományt, de e tervünkről le kellett mondanunk, egyrészt azért, mert a KSH könyvtárára vonatkozóan nem álltak rendelkezésre ezen adatok, másrészt a forgalmi adatok egyetlen könyvtárra vonatkozóan sem tartalmazzák az olvasott könyvek és periodikák számát, csak az olvasott könyvtári egységek számát. Csűry vitacikkének hatására elvégeztük a könyvtárak forgalmára vonatkozó vizsgálatot oly módon is, hogy a könyvtárak állományának jellemzésére a könyvek és periodikák együttes számát használtuk. E vizsgálatunk — adatok hiányában — a KSH könyvtárát figyelmen kívül hagyja. Szükségsszerű volt, hogy az állományra vonatkoztatott intenzitási viszonzyszámok és forgalmi mutatók sorrendjében a tanulmányunkban közölt sorrendhez képest változás következett be, mindkét rangsorolásnál a Széchényi Könyvtár

Sor-szám	Könyvtár	A könyvtári egységek	könyvek és periodikák
		száma alapján számított komplex-forgalmi mutató	
1	Közgazdasági Egyetemi	2520,8	2039,2
2	Országgyűlési	1013,9	887,9
3	Széchényi	749,8	829,2
4	Akadémi i	651,9	637,1
5	Egyetemi	505,0	456,1
6	KSH	415,6	—

két hellyel előbbre került a rangsorban, mivel állományának jelentős részét alkotják a jelenlegi vizsgálatnál figyelmen kívül hagyott apró nyomtatványok. Az új forgalmi mutatók segítségével számított komplex-forgalmi mutatók — amelyekben a megváltozott két mutatón kívül 5 másik mutató is érezhető hatását — értékre ugyan megváltoztak, de ugyanolyan sorrendben rendezik a könyvtárakat, mint a tanulmány 234. oldalán közölt komplex mutató (ld. az előző oldalon közölt táblázatunkat).

Csüry a továbbiakban részletesen kioktatja a szerzőket a vizsgált könyvtárak profiljára vonatkozóan. Fentebb már kifejítettük álláspontunkat és megindokoltuk, miért választottuk e könyvtárakat összehasonlítási alapul. Még annyit kívánunk megjegyezni, hogy a Parlamenti Könyvtár jogszabálygyűjteményét, vagy ENSZ-anyagát, a nem könyvtáros sem nevezné holt anyagnak, továbbá, hogy azt a kérdést, hogy egy könyvtár milyen funkciót teljesít, végső soron nem a fantázia, hanem a használat mutatja meg. E tekintetben a tények azt mutatják, hogy a KSH-könyvtárnak — bár funkciója szerint intézeti könyvtár — legnagyobb mértékben az egyetemi hallgatók a használói. A szerzők ezen álláspontját támasztja alá Csüry — ugyanakkor saját állításait döntve halomra — amikor cikke végén megjegyzi, hogy Budapesten lassan minden könyvtár egyetemi könyvtárrá válik.

A statisztikai tudomány, amikor a társadalmi és gazdasági élet tömegjelenségeit méri, összehasonlítja, közös mértékegységet keres. Amikor például a népszámlálásnál a könyvtárosokat, — akik nem, kor, műveltség, családi állapot és más jellemzők tekintetében nagyon is különböznek egymástól — megszámlálják, tudatában vannak annak, hogy a megszámlált egyének mind mások és mások, de mégis vannak közös jegyeik, amelyek segítségével számuk összevonható, statisztikai adataik összesíthetők. Éppen ezért alakítja ki a statisztika a felvételi programok során azokat a csoportosítási elveket, amelyek alapján a különböző jelenségeket, egyedeket homogén mennyiségi és minőségi csoportokba tudja összevonni. Vagy kétségbe vonja Csüry, hogy a vizsgált könyvtáraknak is vannak — különbözőségeik ellenére — közös jegyeik is?

Összegezve a fentieket, leszögezhetjük, hogy a statisztikai mérésnél, így a könyvtárstatisztikai mérésnél is nagyon fontos a pontos definíció, a fogalmak félre nem érthető megfogalmazása. A jelenségek összehasonlításánál, a csoportosítási elvek kialakításánál különös gonddal kell ügyelni arra, hogy lehetőleg azonos nagyságú, fejlettségű jelenségek kerüljenek egy csoportba. Megvalósítható-e vajon ez a követelmény? Teljes mértékben sajnos nem. Ha Csüry látott statisztikai kiadványokat, tapasztalhatja, hogy Budapest és Türkeve, Debrecen és Szentendre városok adatai egy-egy sorban kerülnek összeállításra, pedig ugyancsak lényeges különbség van az említett városok között. Közös ismérvük csupán az, hogy városok. Nos e probléma nagyon is ismert a szerzők előtt, éppen ezért jutottak túl a statisztikai adatok formális összehasonlításán, s dolgozták ki a standardizálás módszerét a könyvtártudomány területére. Azt a standardizálási módszert, amellyel kapcsolatban Csüry kifogásolja hogy a szerzők nem hivatkoznak irodalomra.² Tekintettel arra, hogy sem az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjában, sem a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárában nem sikerült sem hazai, sem külföldi könyvtártudományi munkát kapni a standardizálásra vonatkozóan. Csüry bírálatát vissza kell utasítanunk. Ha pedig a „A szocialista könyvtári üzem szervezése és működése” (Debrecen 1954. 322. old. kézirat) c. saját munkájára való hivatkozást hiányolná, ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy a hivatkozott munka 116—119. oldalán, azaz 4 oldalon sűrít össze mindazt, amit az általános statisztikai munkák 200—300 oldalon keresztül is csak vázlatosan tudnak tárgyalni.³

Csüry említett munkájában még azt az anyagot sem hasznosítja megfelelően, amit Kirillov I.: „A könyvtárstatisztika néhány módszere” c. munkájában közzétett, s ami magyar fordításban 1950 óta rendelkezésre áll.⁴ Bár Kirillov lényegesen behatóbban, elemzőbben foglalkozik a könyvtári statisztika mutatóival, e tanulmányban sincs egyetlen szó sem a könyvtári mutatók standardizálásáról. Csüry 4 oldalas kísérletét pedig a legjobb akaratnál sem tekinthetjük a magyar könyvtárstatisztika olyan fundamentális forrásmunkájának, amit egy, a könyvtárstatisztika továbbfejlesztéséről szóló tanulmányban nem szabad figyelmen kívül hagyni. Befejezésképpen szerényen még azt jegyezzük meg, hogy a bemutatott modellek alapján nem vontunk le általános következtetéseket, nem tettünk javaslatot egyes könyvtárak fejlesztésére, mások visszafejlesztésére, hanem a következőket állapítottuk meg: „Elemzésünk befejezésképpen önként kínálkozna, hogy bizonyos tanulságokat máris levonjunk az érintett könyvtárak fejlesztésére, a létszámarányok racionálisabb elosztására vonatkozólag, hogy ezt mégsem tesszük, annak két oka van, egyrészt az, hogy 1961. évi adatokkal dolgoztunk, a könyvtárak azóta fejlődtek, az arányok megváltoztak, másrészt tanulmányunkat módszertani tanulmánynak szántuk, vizsgálatunkat csupán néhány jellegzetes mutatószámra szűkítettük le, s feladatul nem a tudományos könyvtárak átfogó értékelését, hanem a könyvtárstatisztika továbbfejlesztését tekintettük.

Meggyőződésünk, hogy ha a könyvtárstatisztika mérési módszerei tökéletesednek, ha a könyvtári munkát átfogóbban mérik, pl. az állományra, az olvasók megoszlására stb. részletesebb adatok állnak rendelkezésre, módszerünk segítségével mind a tudományos, mind a közművelődési könyvtárak munkájának egzakt értékelése lehetővé válik.” (Könyvszemle, 235. old.)

A szakmai kérdéseket ezzel megválaszoltuk, sértő megjegyzéseire nem válaszolunk, a vitának ez a része nem tartozik e tanulmány keretébe.

Dr. Kovacsics József — Dux Erikné

JEGYZETEK

1. Statisztikai tájékoztató a tudományos és szakkönyvtárak helyzetéről. Budapest. 1961. év.
2. A standardizálás módszerét a halálozási adatok standardizálására Kőrösi József, különböző fejlettségű városok adatainak összehasonlítására Duxné Nagy Katalin dolgozta ki: Kőrösi József: Mortalitás-Coefficient und Mortalitäts-index. Bull. Inst. Statist. Vol. 6/2. 1992. 305—361. p. Duxné Nagy Katalin: Komplex mutatószám a települések fejlettségének vizsgálatára. Acta Fac. Pol. Iur. Univ. Sci. Bp. Tom. IV. Fasc. I: 1963. 197—214. p.
3. Kovacsics József: Statisztika. 1961. 315 oldal. Horváth—Kovacsics: Statisztika. Bp. 1961. 253 oldal. Köves—Pármiczki: Általános statisztika. Bp. 1960. 411 oldal.
4. Könyvtárügyi Szemle. 1. szám. 40—62. old. Szerkesztette az Országos Könyvtári Központ. Bp. 1950., kézirat.

15 év az olvasók szolgálatában

Somoskőújfaluban 1949-ben kezdte meg működését a „népkönyvtár” egy vándorlásában elhelyezett 47 kötet könyvvel. A helyi vezetők engem jelöltek könyvtárosnak. Rövid beszélgetés után megkaptam a könyvtár kezelési útmutatását és elhelyeztük a könyveket a párthelyiségben. Szívesen vállaltam a könyvtárosi megbízatást, mivel szerettem a könyveket. Az első évben igen mostoha körülmények között dolgozhattam, de még így is 34 beiratkozott olvasója volt a könyvtárnak az év végére. 1950-ben meggyarapodott a könyvállományunk és felszerelésünk, így a meglévő helyiség kicsinek bizonyult.

Hosszú huzavona után a falu közepére, egy elhanyagolt helyiségbe költözött a könyvtár. Mivel szakmám a kőműves mesterség, így nem kellett különösebb anyagi segítség ahhoz, hogy a helyiség a lehetőségekhez képest használhatóvá váljék. Első dolgom az volt a költözés után, hogy növeljem a könyvek számát. A különböző szervezetek kis könyvtárait beolvasztottam a népkönyvtárba és

utána megindítottam az olvasók szervezését. Az ifjúsági szervezet nyújtotta a legtöbb segítséget a könyvek propagálásában, az új olvasók szervezésében. 1950 végén már 116 olvasója volt a könyvtárnak, legtöbben felnőttek. Akkor még az általános iskolások közül kevesen olvastak a tankönyvön kívül más könyvet.

1951-ben rohamosan növekedett az olvasók száma,

ezért a megyei könyvtártól állománybővítést kértem. A könyvek mellé *szép szekrényt* is kaptam. Az eredmények javulásával a nehézségek is növekedtek. 1957-ig még a helyiség fűtési és világítási költségeinek megtérítése is gondot okozott, mivel kevés anyagi támogatásban részesült a könyvtár. Gyakori eset volt, hogy otthonról vittünk tüzelőt a fűtéshez, vagy a nagy hidegben égő

A somoskőújfalui könyvtárban

gyertyánál melegítettük meg kezünket.

1952-ben a községi tanács építő anyagot adott a helyiség külső-belső tatarozásához, a munkát pedig néhány lelkes olvasóval közösen végeztük el. Május elsejére a *szép helyiségben rendeztem meg az első nagyszabású könyvkiállítást.*

Sajnos, nem sokáig élvezhettük a barátságos környezetet, mert lakás céljára vették igénybe a helyiséget, és én a könyvekkel együtt a *tanácsház fűskamrájába* kerültem. Ekkor úgy döntöttem, hogy ilyen körülmények között nem vállalom tovább a könyvtár vezetését, hiszen úgy éreztem, hogy *semmibe sem veszik a munkámat.* Egy hét sem telt el azonban s számosan megállítottak az utcán, vagy felkerestek a lakásomon: hogy hol van a könyvtár és mikor lesz kölcsönzés? Beláttam, hogy az olvasók nem tehetnek a történetekről, s őket nem büntethetjük azzal, hogy nem kölcsönöz nekik senki.

A feleségem javaslatára újra megkezdtem a kölcsönzést, de ezt megelőzően *kimeszeltem a fűskamrát, illetve most már a „könyvtárat”.* Amíg a tanács nem szereltette be a villanyt, *gyertyafény mellett* folyt a kölcsönzés. Tüzelő volt, de kályha és kémény nem, így a deszkajajton át a hideg könnyen behatolt. Gyakran megtörtént, hogy a falakat és a könyveket dér lepte be. Az olvasók mégis jöttek rendszeresen, és az év végére már 286 olvasónk volt, akik 3148 kötet könyvet kölcsönöztek. Könyvállományunk is gyarapodott, 140 kötet saját és 392 letéti könyvünk volt. 1953-ban kaptunk egy másik kis helyiséget, így *ismét költözés és meszelés* következett. Most az olvasók fagyoskodtak többet, mert az utcán kel-

lett megvárniok, amíg sorra kerültek a kölcsönzésnél.

Ebben az évben megindítottam az olvasók házi versenyét, elkészítettem és kifüggesztettem a falra az állományt feltáró „katalógust”, az ünnepi könyvhéten szavalóversenyt rendeztünk az iskolában. Újabb könyvekkel és egy új szekrényvel gyarapodott a könyvtár, az olvasók száma is növekedett, így *megint nagyobb helyiség* után kellett néznom.

Ekkor a MÉMOSZ adott helyiséget és 100 darab könyvet. 1953 végén 302 olvasó volt, akik 7018 kötet könyvet kölcsönöztek, az egész könyvállományunk pedig 1055 kötetre nőtt. 1954-et a *lendületesebb munka* jellemezte; asztalokat, székeket, világító rádiót, lemezjátszót kaptunk, s mintegy tíz féle napi- és hetilap járt a könyvtárba.

Minden szombaton mesedélután rendeztem a gyerekeknek, este pedig a fiatalok szórakoztak a könyvtárban.

Jókai emlékestet, irodalmi fejtörőt és egyéb programokat állítottunk össze. A könyvtár vonzotta a fiatalokat, időseket egyaránt. A szomszédos bányatelepen, *Eresztvényben* 100 kötetes *fiókkönyvtárat* létesítettünk az olvasás felélesztésére.

1955-ben már két helyiséggel rendelkezett a könyvtár, ezáltal a diavetítésekre is volt lehetőség. Szinte *művelődési központtá* vált a könyvtár, amely ekkor a *járási versenyben első helyezést* ért el. A művelődési otthon építése ugyanabban az évben megindult, a község apraja-nagyja segédkezett a munkában. A nagy munkaláz sok embert elvont az olvasástól s az év végén csak 252, 1956-ban pedig 228 olvasója volt a könyvtárnak. 1957 elején *ismét helyiségcserére* ke-

rült sor, a szűk begyűjtési irodát kaptuk meg. Ugyanez év augusztus 20-án *beköltöztünk az új művelődési otthonba*, ahol csupán egy helyiséget kapott a könyvtár, és az előzőekhez viszonyítva lényegesen rosszabb lett a könyvtár eredménye: mindössze 135 olvasó iratkozott be, és a forgalom mindössze 4634 kötet volt. Könyvállományunk is csak a letéti anyaggal gyarapodott, az év végén 1047 kötetünk volt. Az új helyiségben bevezettük a szabadpolcos kölcsönzést, ezáltal a könyvválogatás meggyorsult, egyben nagyobb rendet lehetett tartani a könyvek között.

Az 1958-as és 59-es években is lassú volt a fejlődés. 1959-ben *tanácsi kezelésbe* került a könyvtár. Mindössze 600 kötet könyvünk

A. Tóth Sándor rajza

Rácz Pál

maradt, de ezek között igen sok régi, elavult könyv akadt, amit nem kölcsönöztek az olvasók.

1960-tól kezdve azonban a könyvtári munkában is nagy fejlődés következett be. A járási könyvtár letéti anyagot adott, a községi tanács 2000 Ft-ot juttatott könyvbeszerzésre, ugyanakkor 3 darab vasállványt is kaptunk a járástól. A rendszeres letéti cserével növekedett a könyvek választéka, ezáltal a kötetforgalom is. Az év végén 937 kötet könyvünk volt, a beiratkozott olvasók száma 175-re, a kötetforgalom pedig 5063-ra emelkedett.

Az 1961-es évben több esetben rendeztünk könyvkiállítást, egy alkalommal pedig író-olvasó találkozót. Sajnos az első író-olvasó találkozó nem sikerült, mert nem az az író jött el, akit meghívtunk. Sem én, sem az olvasók nem ismerték, de a műveiből sem volt a könyvtárban, vagy a könyvesboltban. Az olvasószervező munkát egész évben folytattuk, ennek eredményeként 245-en iratkoztak be a könyvtárba.

1962-ben a helyi vezetők is másképpen értékelték a könyvtár munkáját, fontosságát, nagyobb anyagi és erkölcsi támogatást nyújtottak az eredményes működéshez. A KÖFA-ból 5000 Ft-ot biztosított a

községi tanács könyvbeszerzésre és 3 klubasztalt, valamint 13 párnázott széket vásárolt. A járási könyvtár 250 kötet könyvvel gyarapította a könyvállományunkat, ugyanakkor újabb polcokat és egy kölcsönzőasztalt is adott. Az izléseken berendezett könyvtárhelyiség, a sok új könyv vonzólag hatott az olvasókra, a lakosságra. Az évvégi eredmény: 273 olvasó, 8336 kötet forgalom. A felnőtt olvasók aránya 60%-os volt. Az általános és középiskolai tanulók rendszeresen felkeresték a könyvtárat, részben az iskolai olvasmányok, részben a szórakoztató könyvek kölcsönzése céljából. Egy-egy kölcsönzés alkalmával 30—40-en jöttek. Szűk lett az egy helyiség és az állomány elhelyezésére és az olvasók befogadására. Kéréseim és követeléseim eredményeként 1963-ban sikerült másik helyiséget is szerezni, amelyet ifjúsági kölcsönzőnek rendeztem be. Mindkét helyiséget kifestették, parkettázták, szőnyegek, képek is jutottak bele, idén pedig függönyök vásárlására is sor került. A saját könyvállományunk már 1862 kötet volt az év végén, az olvasók száma 321, a könyvforgalom pedig 10 447 kötet. A heti két kölcsönzés kevésnek bizonyult, szükségessé vált a háromszori nyitvatartás.

Az 1964-es évet még nagyobb ambícióval kezdtem, tekintettel arra, hogy a községi tanács, a járási, valamint a megyei könyvtár tekintélyes összegű anyagi támogatásról biztosított. Az év elejétől kezdve széleskörű propagandamunkát fejtettem ki az olvasók számának növelése érdekében. Az év végén 366 olvasója volt a könyvtárnak, s az olvasók

11 321 kötet könyvet kölcsönöztek ki.

Az anyagi támogatás sem maradt el. A régi polcok helyébe modern, új polcok kerültek, szőnyegek, függönyök vásárlására is sor került. A községi tanács 8000 Ft-ot adott könyvbeszerzésre, de sok új könyvet kaptam a megyei és a járási könyvtártól, valamint a földművelésszövetkeztől is. Könyvállományunk egy év alatt ezer kötetrel gyarapodott, jelenleg 2800 sajtókönyvünk van.

Remélem, hogy a még jobb tárgyi feltételek megteremtésével a könyvtár eredménye, tartalmi munkája tovább javul. A művelődési otthon és a könyvtár közös munkatervében gazdag program szerepel az 1964/65-ös művelődési évben. Író-olvasó találkozók, a megyei irodalmi színpad szereplése, könyvismertető előadás, könyvkiállítások, könyvbál, az „Ifjú könyvbarát” mozgalom megindítása stb.

Örömmel teszek eleget a feladatoknak, hiszen a megváltozott körülmények között még jobban szeretem a könyvtárat, az olvasókat, és az olvasók is szeretik a könyvtárat meg a könyveket.

Az elmúlt 15 év alatt sok-sok probléma, nehézség akadt, gyakran el is keseredtem. Elképzeléseimet csak fokozatosan tudtam valóra váltani.

Most, 15 év távlatából azonban jólesik visszaemlékezni az eredményekre. Úgy érzem, hogy szerény munkámmal én is részese voltam a falu kulturális felemelkedésének, az új ismeretek, eszmék terjesztésének.

R á c z P á l

A könyvtár elhelyezése művelődési otthonban

A *Könyvtáros* 1965. évi 1. számában jelent meg Szöllösi Gyula „A művelődési otthon és a könyvtár” című cikke. Ennek fő mondanivalójával egyetérttek, néhány gondolattal azonban szeretném teljesebbé tenni a képet, mégpedig elsősorban a könyvtár és művelődési otthon kapcsolatára vonatkozóan.

Mindkét intézmény azonos nevelési célkitűzések megvalósítását szolgálja — sajátos eszközeivel. Színvonalas, a jelenleginél hatékonyabb népművelési tevékenység végzése nem képzelhető el a könyvtár és a művelődési otthon együttműködése nélkül, ezért a *szervezetileg külön hálózathoz tartozó két intézményt — elsősorban a községekben — feltétlenül egy épületben kell elhelyezni.* A művelődési otthon csak abban az esetben válhat a község egyik kulturális központjává, ha változatos művelődési és szórakozási körülményeket teremt. A művelődési otthonnak céljai megvalósítására a következő fő részekkel kell rendelkeznie: 1. klub és szakköri, 2. könyvtári, 3. nagytermi, 4. szabadterei rész.

Valamennyihez szükségesek kiszolgáló helyiségek is. (Természetesen ezek egy része közösen használható.) E részek nagysága a helyiségek számát és az alapterületet illetően változik a lakosság számának megfelelően.

Úgy gondolom, hogy ha felépülne a cikkben (9. old.) leírt művelődési otthon, a községek egy részében hosszabb idő múlva is túlméretezett és kihasználatlan, más esetben pedig kicsi lenne. Hajdú megyei példánál maradva (a szerző is innen hozza a példákat) Berettyóújfalu (11 388 lakos) esetleg kicsi lenne, de Artánd (1031 lakos), Bedő (741 lakos), Töld (645 lakos) községekben bizonyos, hogy nagy. Ugyanis a *község nagyságával sőt településrendszerével (pl. szallagrendszerű stb.) összefüggésben kell megvizsgálni, mikor tekinthető egy település népművelési intézményekkel ellátottnak.* (Ezt a célt szolgálja a Könyvtártudományi és Módszertani Központ által elkészített, közművelődési könyvtári épületekre vonatkozó normajavaslat.) Némely részek adott esetben részben egybe is eshetnek. Például a nagyteremhez tartozó öltöző szakkör céljára is használható, s az is természetes, hogy a könyvtár használja a művelődési otthon klubhelyiségét. (Pl. író-olvasó találkozó alkalmával.)

Az 1000 lakoson aluli községekben a nagytermi rész az esetek többségében el is maradhat; a nagyterem mozdítható falakkal történő különválasztásával nyerhetünk klubszobákat, illetve a klubszobák és az előcsarnok összenyitásával megfelelő nagyságú teret kaphatunk.

A könyvtári rész kialakításának az intézményhálózat jelenlegi helyzetéből kell kiindulnia. Ehhez néhány számadat: a művelődési otthonok száma 1963 végén 3913 volt. Ebből mintegy 2200-ban működött könyvtár (2100-ban mozi is). A számokat tekintve tehát nem oly elszomorító a kép. Elhelyezésüket, alapterületüket vizsgálva azonban rendkívül szélsőséges esetekre bukkanunk. Többségük a legелеmibb követelményeknek sem felel meg. Nem sokkal jobb a művelődési otthonok egyéb részeinek a helyzete. Megoldás lehetne, hogy ahol nem a művelődési otthonban működik a könyvtár és annak jelenlegi elhelyezése nem kielégítő, az otthonba kellene bevinni azt. Ez a cikkben is szerepel: „... az egyes községekben a könyvtár megfelelő elhelyezést kapjon, akár a művelődési otthonon belül és akár más, esetleg valamilyen szakköri helyiség rovására is!” A művelődési otthonok majdnem 70%-a a „terem” illetve „klub” kategóriába tartozik, tehát a nagytermen kívül csak 1—3 helyiséggel rendelkezik. Ezek nagyrésze is általában öltöző. Néhány példát: 127 — 1000 lakoson aluli — Borsod megyei község művelődési otthonának csak 7, kizárólag szakköri célra használt helyisége van. Győr megyében 189 művelődési otthonban 63, Veszprém megyében 262-ben 87, Baranyában 305 művelődési otthonban 95 szakköri szoba van. A szakköri szobák alapterülete általában 16—20 m², tehát nem alkalmas korszerű könyvtár befogadására.

Mi lehetne a megoldás?

Azokban a községekben, ahol új művelődési otthon építésére a közeljövőben nem kerül sor és a könyvtár elhelyezése nem megfelelő, meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy hozzáépítéssel kialakítható-e a könyvtár és természetesen a klubrész is.

Vajon mi az oka, hogy a községekben jórészt csak a nagytermek és kiszolgáló helyiségeik épülnek meg? A magyarázathoz abból kell kiindulni, hogy mi ösztönzi a község vezetőit, lakosságát művelődési otthon építésre. *Mi a társadalom részéről jelentkező igény?* Ha az építetők ezt jelenleg alaposan megvizsgálják, az esetek többségében feltétlenül arra a következtetésre kell jutniuk, hogy kell könyvtár, klub, szakkör, nagyterem stb. Tehát ez a lakosság igénye. Am ebből a helyes igényből miért csak nagytermek épülnek? A tapasztalatok azt mutatják, hogy a felsorolt

igények nem azonos erővel jelentkeznek. A nagyterem hiány egy-egy adott esetben (pl. az állami és társadalmi ünnepek, tsz-közgyűlések, színházi vendégszereplések stb.) olyan erősen érezhető, annyira „kézzelfogható”, hogy sürgeti olyan helyiség létrehozását, amely alkalmas a felsorolt rendezvények lebonyolítására. Így születik aztán az esetek egy részében az a helytelen szemlélet, hogy csak nagyteremre van szükség. Sokszor tudják az építetők, hogy egyéb részek is szükségesek, de megépítésükre nincs anyagi lehetőség. *Miért nem cserélik fel a sorrendet?* Mert a könyvtári, klub, szakköri helyiségekre való igény jelenleg még az esetek többségében nem elég határozottan, sürgetően jelentkezik. A szakköri foglalkozást lebonyolítják az iskolában, a könyvkölcsönzést a folyosón, de mozi és színházi előadást így nem lehet rendezni.

Véleményem szerint is szüksége van minden 1000 lakoson felüli községnek egy olyan önálló nagyteremre (a község nagyságának megfelelőre), amelyben mozi működik, és lebonyolítják az egyéb, ilyen helyiséget igénylő rendezvényeket is. Azokban a községekben, ahol a filmszínház heti játsszói napjainak száma a 4—5 napot nem haladja meg, csak egy nagyterem szükséges. *De nemcsak erre, hanem a többi helyiségekre is szükség van. Mi lehetne a megoldás?* Véleményem szerint a művelődési otthon építési engedélyét csak abban az esetben lenne szabad megadni, ha valamennyi részét a korszerű követelményeknek megfelelően már megtervezték. Amennyiben a rendelkezésre álló anyagi erőforrások nem teszik lehetővé az egy ütemben történő megépítést, a tervet úgy kellene elkészíteni, hogy az épület több szakaszban is felépíthető legyen. A helyi adottságok döntenek el, hogy melyik rész megépítése indokolt először, és milyen legyen a sorrend. S meg kellene határozni azt is, hogy hány éven belül kell a létesítményt teljesen befejezni.

Helyes az az elv, hogy úgy kell építkezni, hogy 20—30 év múlva sem kelljen miatta szegyenkezni. De arra is ügyelni kell, hogy a felépülő intézmények kihasználása már jelenleg is biztosítva legyen. Egyáltalán a létesítményt üzemeltetni lehetetlen. (A felépítés nagy összeget jelent, de a fenntartással járó költségek sem közömbösek.) Úgy gondolom, akkor építünk a „jövő” számára is alkalmas művelődési otthont, ha területileg olyan elhelyezést teremtünk számára, hogy az épület kedvező esztétikai megjelenésének csökkentése nélkül — az igényeknek és az anyagi lehetőségeknek figyelembevételével — mód lesz bővítésére is.

Közös összefogással kell munkálkodni azon, hogy egyre több korszerű művelődési otthon épüljön, és a benne elhelyezett könyvtárban helybenolvasásra, szabadpolcos kölcsönzésre stb. egyaránt lehetőség legyen. Szükséges, hogy a megyei, járási könyvtárak érdekelt munkatársait a művelődési otthonokra vonatkozó tervdokumentációk előkészítő munkálataiba és bírálatába bevonják az illetékes tanácsok. A könyvtárosok részvétele is elősegítheti, hogy necsak „nagyteremmel” rendelkező művelődési otthonok épüljenek. *A könyvtár megfelelő elhelyezését biztosítják az év folyamán kiadásra kerülő új művelődési otthon tippstervek is.*

Kormos Sándor

Új elhelyezést kap a Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtára

Pécs épülő, új egyetemi városnegyedében, az egykor katonai rendeltetésű ún. Dózsa-épületben néhány év múlva megfelelő elhelyezést nyer a Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára. Az épületet néhány új laboratóriumi szárnyal bővítik, és itt helyezik el az egyetem valamennyi elméleti tanszékét is. A könyvtár céljaira a harmadik emeletet jelölték ki. A könyvtárat az allagsorban helyezik el, ahonnan a könyveket felvonókkal juttatják el a harmadik emeletre. A nagyméretű, 575 m² alapterületű raktár előreláthatóan kb. 50 évre elegendő a várható állomány elhelyezésére. A hallgatók olvasótermét 284 m², a kutatók olvasótermét 78 m², a folyóiratolvasót 77 m² alapterületűre tervezik. Felmerült egy 300—400 m² alapterületű szabadtéri olvasó létesítésének gondolata is, ennek kialakítását az épület déli szárnyához csatlakozó két emelet magas épületrész lapos teteje tenné lehetővé. A könyvtár természetesen megfelelő katalógus-, tájékoztató és kölcsönző helyiséggel, valamint dolgozószobákkal is rendelkezne.

A könyvtár jelenlegi helyisége távol van a városban szétszórt egyetemi intézetek legtöbbszörétől. Az új elhelyezés előreláthatólag emeli majd a könyvtár forgalmát és a szolgáltatások színvonalát. (—)

A tiszteletdíjas és társadalmi munkás községi és szakszervezeti könyvtárosok továbbképzésének most közlésre kerülő témája: *A könyvtár és a népművelés egyéb ágazatainak együttműködése*. A téma — az eredeti terv szerint — a szakszervezeti könyvtárosok számára került kidolgozásra.

A SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁR A MOZGALOM INTÉZMÉNYE

Az olvasás nevelő, tudatformáló hatása soha nem volt vitatott a neveléssel, népműveléssel foglalkozók körében. Mint a leghatásosabb, legszélesebb körre kiterjedő népművelési ágazat, mindig megbecsült helyet foglalt el a szocializmust építő társadalom életében. Mégis — különféle tényezők hatására — csak az utóbbi néhány évben kap erősebb hangsúlyt az a felismerés, hogy a társadalom olvasmányairól intézményesen gondoskodó könyvtárak mindinkább a népművelési tevékenység fő áramába, fontosságuknak megfelelő helyre kerüljenek. (Lásd a népművelésről folyó vitát.)

A népművelés egyéb formái és a könyvtárak összehangolt tevékenysége nélküli a népművelés nem válhat a tudatformálás, a nevelés, az általános és szakmai műveltség szerzés hatékonyabb eszközévé. A népművelés egyéb munkásai (művelődési otthon igazgatók, szakkörvezetők, előadók, művészeti csoportvezetők, karnagyok stb.) az eddigénél jobban kapcsolják tevékenységüket az olvasáshoz, a könyvhöz, a könyvtárakhoz, igyekezzenek ide elvezetni a művelődőket, munkájukban hathatósabban használják fel a könyvtárak nyújtotta lehetőségeket, a könyvtárosok pedig lépjenek ki a kölcsönzöpult mögött, keressék azokat az alkalmakat, tennivalókat, szolgáltatásokat, amelyekkel a könyvtárak munkája kapcsolódhat az egyéb népművelési módokhoz.

A szakszervezeti könyvtárak munkája része a szakszervezeti mozgalom egész tevékenységének. Mindig is az volt! A mozgalom létrejötté óta *a könyvtár a legfontosabb bázisa a szakszervezetek nevelő-népművelő munkájának*. A legfontosabb, de nem az egyetlen ága, területe. A szakszervezetek nevelő munkájuk során sok olyan lehetőséggel élnek, amelyeket a népművelés más területein (városokban, falvakban, általában lakóterületeken, ifjúsági szervezetekben, művelődési otthonokban stb.) is alkalmaznak. A szakszervezetek mindezeket felhasználják — a múltban is felhasználták — nevelési céljaik érdekében.

A felszabadulás után lényeges változás következett be a szakszervezeti tevékenységben. Lehetővé vált, hogy az üzemen belül — tehát az egyik legszorosabb emberi kapcsolatra, a munkatársi együttesre is alapozva — fejtsék ki munkájukat, éljék mozgalmi életüket. Így vált lehetővé az is, hogy a szakszervezeti népművelés bevonuljon az üzemekbe, hogy egyúttal üzemi népművelési (vagy ahogy gyakran nevezik kulturális munkává) váljék. Persze a szakszervezetek is tartanak fenn üzemen kívüli népművelési-művelődési intézményeket (területi művelődési otthonok, könyvtárak, klubok stb.), de tevékenységük fő területe az üzemi, a dolgozók közösége. Tevékenységük itt hat a legnagyobb tömegekre, itt *kapcsolódik össze leginkább a termelőmunkával*. Itt működik a szakszervezeti könyvtárak többsége is.

A másik lényeges — a felszabadulás után bekövetkezett — változás, hogy a szakszervezeti népművelés és az állam, illetve a más társadalmi szervek által folytatott népművelő tevékenység céljait tekintve nem különbözik egymástól. Minden népművelő célja a szocialista építés segítése, a szocialista tudatformálás, a politikai, szakmai és általános műveltségi színvonal emelése. Ezeket a célokat segítik a szakszervezeti népművelők — köztük a könyvtárosok is — a maguk sajátos eszközeivel, sajátos adottságaik között.

*

A szakszervezeti munka lényege és fő módszere a nevelés. A szakszervezeti mozgalom tehát nemcsak a hagyományos értelemben vett népművelési formákat tekinti nevelési céljainak megvalósítására alkalmas eszköznek, hanem a szakszervezeti, üzemi élet más alkalmait és lehetőségeit is. A könyvtárnak tehát úgy kell

dolgoznia, hogy munkájával segítse a különböző nevelési alkalmak hatékonyságát, szolgálja a mozgalmi munka céljait. Hol kapcsolódhat, miben találhatja meg feladatait?

A mozgalmi élet kiemelkedő eseményei, kulcspontjai a különféle *taggyűlések*, *bizalmi-csoportértekezletek*, *termelési tanácskozások*. Itt és ilyenkor számolnak be a végzett munkáról, szabják meg a feladatokat a mozgalmi és üzemi élet, a termelés különböző területein. Ezek a rendezvények alkalmat nyújtanak a könyvtárosnak arra, hogy felhívja a figyelmet a könyvtár szolgáltatásaira, beszámoljon a könyvtár eredményeiről, segítséget kérjen a tennivalók megoldásához. A termelési tanácskozásokon ajánlhatja a tárgyalat kérdésekhez kapcsolódó szakirodalmat. (A tanácskozás napirendjéről tájékoztatást kaphat a szakszervezeti bizottság titkárától, a termelési felelőstől.) Egy-egy taggyűlési beszámolóhoz a titkárnak adatokat szolgáltathat a könyvtár munkájáról, de maga is felszólalhat, kiemelheti a jól olvasó üzemprészeket, dolgozókat és felhívhatja a még nem olvasók figyelmét a könyvtárra. Az előkészítés időszakában a könyvtár, vagy az SZB faliújságján, hirdetőtábláján elhelyezhet egy-egy újságcikk-kivágatot, könyvborítót, amelynek témája kapcsolódik a tanácskozáson tárgyalat kérdésekhez.

A *szocialista brigádmozgalom* szervezése, segítése az egyik legfontosabb szakszervezeti feladat. A vállalatok segítése, az olvasást vállalók könyvigényének biztosítása, az értékelésben való közreműködés mind olyan alkalom, lehetőség, amelyet a könyvtáros könnyen megragadhat, és segítheti a mozgalom céljait. Az üzemek gyakorlata sok módszert szült, ezekről tájékoztatnak a függelékben közölt, a *Könyvtárosban* és más folyóiratokban megjelent cikkek.

Az üzemekben eddig is folyó *pártoktatás* mellett néhány év óta a *szakszervezetek* is szerveznek *politikai iskolákat*. Mindkét politikai oktatási forma segítése feladatuk a könyvtáraknak. Az ezeken részt vevő, a marxizmus-leninizmust különböző fokokon tanuló dolgozók nagy száma tovább bővítheti a könyvtár hatókörét. Elsősorban a kötelező olvasmányok biztosításával, de azon felül is — az anyaghoz kapcsolódó ismeretterjesztő, sőt szépirodalom ajánlásával — a könyvtáros hasznosan hozzájárulhat az oktatás hatékonyságához. A pártoktatási évad megindulása előtt a pártszervezet oktatási felelőse tud tájékoztatást adni a különféle oktatásban résztvevőkről (milyen tanfolyamra ki jár) és a kötelező olvasmányokról is. Az utóbbi időben a központi könyvtárak (pl. az Orvosegészségügyi Szakszervezet Központi Könyvtára) sokszorosítva kiadták és eljuttatták az üzemi könyvtárosokhoz a pártoktatási formák kötelező irodalomjegyzékét. A szakszervezeti politikai iskolák vezetői számára minden évben kiadják „A szakszervezeti politikai iskolák tananyaga I—II”. c. segédletet. Ez a kiadvány minden egyes téma után tartalmazza az ahhoz ajánlott irodalom jegyzékét is. A könyvtáros részben az előadók, iskolavezetők számára biztosíthatja az ajánlott irodalmat, részben pedig — ha előzetesen az SZB-től tájékozódott a résztvevőkről — a hallgatók figyelmét hívhatja fel a kapcsolódó könyvekre, folyóirat vagy újságcikkekre. Hasonló kapcsolatot lehet kiépíteni az üzemi KISZ szervezet propagandistáival is, a KISZ oktatás segítése érdekében.

A *szakszervezeti munka részterületeit* az üzemben a különféle „reszortfelelősök” (társadalombiztosítási, termelési, nőfelelős stb.) irányítják. A maguk ágazatában nevelőmunkát végeznek ők is, tehát munkájuk segítése ugyancsak feladata a könyvtárnak. Az őket érdeklő kiadványok rendelkezésre bocsátása, figyelmük felhívása egy-egy megjelent könyvre, vagy folyóiratcikkre hasznosan szolgálja a mozgalom érdekeit, másrészt pedig növeli a könyvtár tekintélyét, bizonyítja hasznosságát. Akár az egyes részterületek, akár a szakszervezeti bizottság által rendezett *kiállítások* alkalmat nyújtanak arra is, hogy néhány, a kiállításhoz kapcsolódó könyvet helyezzünk el, illetve, hogy a felkeltett érdeklődésre alapozva ajánljuk azokat olvasóink körében.

Ne feledkezzen meg a könyvtáros a nagy *társadalmi ünnepek*, *évfordulók* megünnepléséről sem. A szakszervezeti bizottság ilyenkor ünnepélyt szokott rendezni. A könyvtár ünnepi kiállítással, az évfordulóhoz kapcsolódó irodalom ajánlásával, illetve az ünnepi szónokok, előadók számára irodalom biztosításával kapcsolódhat az előkészületekhez.

A könyvtár csak akkor tud megfelelni ezeknek a feladatoknak, ha kellő időben beszerzi (önálló könyvtárak), illetőleg a központi könyvtártól kéri (letéti könyvtárak) a szükséges irodalmat. A szakszervezeti munka segítése érdekében külön fel kell hívni a figyelmet a *Táncsics Könyvkiadó* kiadványaira. A másik fontos feltétel az állandó és szoros kapcsolat a szakszervezeti bizottság titkárával és különböző felelőseivel. Jó, ha a könyvtáros az év elején elkéri és átmezi az SZB éves, féléves munkatervét, mert így kellő időben fel tud készülni a várható feladatokra (könyvbeszerzéssel, propagandával stb.)

A szakszervezeti nevelőmunka egyik legfontosabb területe a népművelés. Ennek része a könyvtárak tevékenysége is. Az üzemen belül a népművelés egységének szervezeti megvalósítására az SZB kulturális bizottsága hivatott a kulturális felelős vezetésével, aki tagja a szakszervezeti bizottságnak is. A könyvtáros tagja a kulturális bizottságnak, illetve művelődési otthonok esetében a társadalmi vezetőségnek. Így módja van részt venni a tervekészítésben, illetőleg megismerkedni a többi terület éves tervével. Ez lehetőséget ad, hogy előre felkészüljön az év során jelentkező feladatok elvégzésére. (Ahol esetleg nem lenne tagja a kulturális bizottságnak, ott is módja van betekinteni az éves tervekbe, hiszen azt a kulturális felelős rendelkezésére bocsátja.) A többi terület tervének megismerése után alakítsa ki a könyvtáros saját tervét, amelyben már figyelembe veheti elképzeléseit, kapcsolódhat azokhoz. Ugyanílyan fontos, hogy a többi népművelési ág felelőse alapozzon a könyvtár munkájára. Pl. az ismeretterjesztés tervének elkészítésekor az érdeklődés felmérésére szilárd támpontot ad a könyvtár kölcsönzési nyilvántartása, irodalmi rendezvények tématerveinek összehangolása, az megvitatandók kiválasztásához ugyancsak felhasználhatjuk az olvasói nyilvántartást.

Mivel az olvasás az önművelés egyik leghatásosabb, legsokoldalúbb formája, a népművelés többi területét úgy is fel lehet fogni, mint az érdeklődést felkeltő, azt befolyásoló, alakító eszközöket, amelyeknek az is a feladatuk, hogy elvezessenek a könyvhöz, az olvasáshoz, hogy helyes irányba tereljék a művelődni vágyó dolgozók érdeklődését.

A felnőttek iskolarendszerű oktatása, az általános és középiskolába, egyetemekre, főiskolára járó dolgozók segítése fontos szakszervezeti feladat. A legjobb üzemi könyvtárak megtalálták a segítés módjait (lásd az ajánlott irodalmat).

Az ismeretterjesztő előadások, munkásakadémiák tématerveinek összeállításánál a könyvtáros feltétlenül hallassa hangját. A dolgozók érdeklődéséről ő részletes tájékoztatást adhat, a helyesen összeállított témájú sorozatok és egyes előadások — ha az előadó helyesen értelmezi feladatát — pedig sok emberben kelthetik fel az érdeklődést a témával való alaposabb megismerkedés iránt. (Az ismeretterjesztéssel kapcsolatos feladatokról ad tájékoztatást „A TIT és a könyvtárak együttműködése az ismeretterjesztő munkában” c., a KMK kiadásában megjelent útmutató, amelyet a nagyobb üzemi könyvtárak megkaptak, de a kisebbeknek is rendelkezésükre áll a központi könyvtárban.)

Az ismeretek terjesztését szolgálják a különféle szakkörök (motoros, rádiós, honismereti, biológiai, műszaki stb.) is. Az illető területen folytatott gyakorlati tevékenység során keltik fel az érdeklődést a témával való alaposabb megismerkedés iránt. Ebbe természetesen beletartozik a szakág irodalma is. A szakkörvezetők keresztül a könyvtáros rendszeresen ajánlhatja a tagokat érdeklő szakkönyveket, sőt vállalhatja szakirodalommal való rendszeres ellátásukat is. (Ebben az esetben a központi könyvtárat kell megkérni, hogy az üzemen működő szakkörök irodalmát rendszeresen juttassa el a könyvtárba.) Egyes könyvtárak a téma irodalmát a szakkör helyiségében helyezik el. Ez csak a kézikönyvek esetében célravezető, a többi művet inkább a könyvtárban kölcsönözzük, mert így a szakkörök — nem egy esetben egyoldalú érdeklődésű — tagjait rászoktathatjuk más fajta könyvek (a téma szélesebb összefüggéseit ismertető művek, szépirodalmi alkotások stb.) olvasására is.

A népművelési tevékenység egyik legkedveltebb, legnagyobb tömegekre ható és — mivel a résztvevők aktivitására épít — fejlődő területe a műkedvelés (ének-, és zenekarok, táncgyűttesek, színjátszó csoportok, képzőművészeti körök, irodalmi színpadok stb.). Feladatuk a résztvevők, a művészet iránt érdeklődő fiatalok és idősebbek ízlésének csiszolása, hozzáértő közönség nevelése. Éppen ezért ezek a körök és csoportok nevelőmunkájuk során nem nélkülözhetik az irodalom, a szakkönyvek, a könyvtár segítségét. Némelyek — pl. az irodalmi színpadok, színjátszó csoportok — anyagát, műsorát is a könyvek, folyóiratok szolgáltatják, de a többiek esetében is szükség van az érintett kor irodalmának, történelmének megismerésére. Nem egy esetben — a könyvtáros hibájából — a csoportok vezetői sem tudják, hogy az üzemi könyvtárban milyen segítséget kaphatnak. A művészet korszakait, stílusirányzatait tárgyaló művek, a zenetörténetek, a néprajzi művek leghálásabb olvasóit a képzőművészeti kör, az énekkar vagy a táncgyűttes tagjai között keresheti a könyvtáros.

A művészetpropaganda a szakszervezeti népművelés fejlődőben levő területe. A szakszervezeti bizottságok megbízottai, a közönségszervezők egyelőre még inkább csak jegyeladást végeznek a hivatásos művészeti intézmények, elsősorban a színházak produkcióira. Pedig feladatuk inkább a közönség szervezése lenne, a színházak, mo-

zik, kiállítások, múzeumok, hangversenyek előadásaira, tárlataira. Nem végezhetik ezt el másként, csak ha a könyvtárak segítségükre sietnek a kapcsolódó irodalom (kritikák, szövegkönyvek, drámák, megfilmesített regények stb.) ajánlásával nekik és a leendő közönségnek. Hatásosabb lesz így a propaganda, élményszerűbb a színház előadása, vagy a tárlat megtekintése. A tétel fordítva is érvényes. Ha a könyvtáros jó kapcsolatot épít ki a közönségszervezőkkel, a közönségük körében eredményesebben folytathatja könyvtári propagandatevékenységét is, hiszen új, érdeklődő embereket nyerhet meg olvasóinak.

Egyre népszerűbbek a különféle klubok, klubrendezvények, a népművelés kötetlenebb formái. A dolgozók szívesen látogatják ezeket, mind nagyobb arányban keresik fel az azonos érdeklődésű embereket összegyűjtő szakklubokat (bélyeggyűjtő, táncklub stb), és a kellemes pihenést, társas együttlétet nyújtó, a munkatársi, vagy életkori sajátosságokra épülő általános klubokat (pl. nyugdíjas, ifjúsági, üzemi klub stb.). Kimaradhat-e a könyv, az olvasás ezekből? Úgy véljük nem, hiszen jó könyvek, és különösen *folyóiratok, újságok nélkül nem klub a klub*. Természetesen sok múlik az elhelyezésen, de ha csak egy mód van, a könyvtár kölcsönzési idejét úgy szabjuk meg, hogy a klubtagok is tudjanak kölcsönözni, a folyóiratokat pedig feltétlenül a klubokban helyezzuk el. Szerezzünk a klubtagok között a könyvtárnak segítőköt, megbízottakat, akik ügyelnek a hírlapokra, folyóiratokra, akikre rábízhatjuk a klub működéséhez szükséges könyveket (pl. bélyegkatalógus stb).

*

Az elmondottak a könyvtárosra sok feladatot rónak, szaporítják tennivalóit, de ugyanakkor segítik is, hiszen mindezek a leendők egyúttal a könyvtári munka végzését is jelentik. A könyvtáros csak úgy tud megfelelni ezeknek a feladatoknak, ha a *Könyvtáros*on kívül figyelemmel kíséri a *Népművelést* és a szakszervezeti mozgalom folyóiratát a *Munkát* is. Ezeknek a cikkei tájékoztatják a népművelés kérdéseiről, segítik munkájában.

Ne feledkezzünk meg arról, hogy az említett feladatokat nem az olvastatás helyett, hanem annak érdekében kell végezni. A könyvtáros nem azáltal teljesíti népművelési tennivalóit, ha ő is előadásokat szervez, hanem ha úgy segíti az előadásokat, hogy ezáltal többen és jobbat olvasnak!

VETÉLKEDŐK, IRODALMI SZÍNPADOK ÉS A KÖNYVTÁR

A korszerű népművelésben egyre inkább az összetett, a több oldalú, több ráhatásból összetevődő ismeretközvetítő, illetve műveltség tartalmakat magukban foglaló élményt nyújtó, ún. komplex népművelési formák és eszközök érvényesülnek. A „csak” olvasással, ismeretterjesztő előadással, színjátszással stb. közvetített „művelés” — kora — elsősorban az audio-vizuális eszközöknek, a tévének, filmnek stb. hatására — végérvényesen lejárt. Ez a helyzet, és az ebből eredő következtetéseket az üzemi népművelésnek is le kell vonnia! — És — mint ezt számos példa igazolja — meg is teszi. A továbbiakban azt kívánjuk — inkább csak a problémák felvetésével, mint alaposabb elemzésükkel megvizsgálni: mi a feladata az ilyen komplex népművelési módszerek alkalmazása esetében a könyvtárnak, illetve hol helyezkedjék el a rendszeren belül. Érdeklődésünket leszűkítjük három, üzemeinkben is megtalálható népművelési formára. Ezek: a fejtörő játékok (vetélkedők), az irodalmi színpadok, az irodalmi szakkörök.

Néhány szót a szervezési vonatkozásokról: az üzemi népművelési tevékenység irányítója a *szakszervezeti kulturbizottság*. Minden, az üzemben működő népművelő intézmény munkáját ez a szerv vezeti és — ha jól működik! — hangolja össze. Számunkra most tevékenységének ez utóbbi mozzanata a lényeges. Ti. a komplexitás követelménye ezek szerint már a kulturbizottság tervező munkájában megvalósulhat. Hogyan? Mindenekelőtt az egyes intézmények munkaterveinek kölcsönös egyeztetésével. Ennek fontosságát a gyakorlati együttműködés szempontjából nem kell hangsúlyoznunk. (Az egyeztetés elve ez legyen: melyik intézmény hol és hogyan segítheti a másik munkáját, hogy ez minél magasabb hatásfokkal dolgozzék.) Es ezen a ponton eljutottunk a kérdés lényegéhez a könyvtár szempontjából, tudniillik *hogyan segítse a könyvtár a fejtörő játékok rendezését, az irodalmi színpadok, az irodalmi szakkörök tevékenységét?*

A választ két részre bontjuk.

KÖNYVTÁRON BELÜL

Az adott könyvtártípusra általánosan érvényes *állománygyarapítási* elvek keretei között — éppen az üzemi népművelési munka egészének ismerete alapján — mindenkor olyan szerzeményezési politikát kell folytatnunk, hogy a könyvtár rendelkezze a többi népművelő intézmény részére szükséges művekkel. Ez mindennek az alapja. A fejtörők tematikája például minden ismeret és művelési ág területét átfoghatja, míg az irodalmi színpad és szakkör csak a nevében jelzett műveltségi tartalmakat, bár az irodalom-történelem, irodalom-természettudomány, irodalom-képzőművészet stb. kapcsolata mellőzhetően. A két utóbbinál elsősorban a primér szépirodalmi, főleg mai magyar és külföldi művekre gondolunk. Az irodalmi színpadok esetében talán még nagyobb a folyóiratok jelentősége, például a mai külföldi költők legújabb verseit közlő Nagyvilágnak. Ide sorolhatók még az antológiák, a színjátszás, a színpadi rendezés, a díszlettervezés stb. kérdéseivel foglalkozó művek is.

Jól tudjuk, hogy a legtöbb szakszervezeti könyvtárban egyelőre csak jámbor óhaj, mégis megemlíthjük a könyvtáron belüli *klubélet* tárgyi feltételeinek (helyiség, berendezés) megteremtését is, mint irodalmi színpadok, irodalmi szakkörök megbeszéléseinek, műsoraiuk összeállításának legtermészetesebb színhelyét. Távolabbi elképzelés az „egyszerű” olvasók bevonása a tagok vitáiba, műhely-megbeszéléseibe.

A könyvtár falai között alkalmazható segítség módozatai közé sorolhatjuk az olvasók körében folytatott különféle *igényfeltárási* (pl. mi legyen a fejtörő verseny tárgya, hogyan fogalmazzuk a kérdéseket, kitől, mit hallgatna meg szívesen az irodalmi színpad előadásában), *közvéleménykutató* (mi tetszett, mi nem a legutóbbi rendezvényen) tevékenységet, amely az olvasószolgálati munka során mintegy „mellékesen” valósul meg. Az így kapott adatok értékelése és az érdekeltekhez való eljuttatása már a

KÖNYVTÁRON KÍVÜL

folytatott közös tevékenység körébe tartozik. Ezzel kapcsolatban is beszélhetünk elsődleges könyvtári szolgáltatásokról, ilyenek pl. a fejtörők, irodalmi színpadi előadások, vagy irodalmi szakköri megbeszélések színhelyén a témához kapcsolódó *kiállítások* (könyvek, folyóiratok) rendezése, és megemlíthetjük, amennyiben a könyvtáros személyi adottságai ezt lehetővé teszik, a fejtörők, irodalmi színpadok stb. vezetéséhez, műsorok összeállításához közvetlen tanácsadás formájában történő segítség nyújtást. (E sorok írója ismer olyan könyvtárost, aki régóta kb. fél évenként maga szervez, összeállít, és mint játékvezető le is vezet üzemének KISZ-fiataljai részére fejtörő játékokat.)

Végül: a bevezetőben említett sokoldalú együttműködés jegyében magától értetődőnek tartjuk, hogy amiként a könyvtár segíti a különféle népművelési intézmények munkáját, joggal elvárja ugyanezt tőlük is. Akkor nevezheti igazán sikeresnek pl. az irodalmi színpad vezetője együttműködésének tevékenységét, ha egy-egy rendezvény után a könyvtár megtelik az elhangzott művek után érdeklődő olvasókkal!

Simony Norbert

SZAKKÖRÖK, AKADEMIÁK

A korszerű ismeretterjesztésben növekszik a szakkörök jelentősége. A szakköri tevékenység számtalan témához kapcsolódhat. Legáltalánosabbak a csillagászat, földrajzi, fizikai, fotoszakkörök. De ezeken kívül sok üzemben találkozhatunk modellező, bankácsoló szakkörrel, valamint aquarisztikával, gombaismerettel, atomfizikával, úrkutatással, természetjárással foglalkozókkal is.

Ezek mindegyike a téma gyakorlati és elméleti megismertetésére törekszik. Az előadó, szakkörvezető felkészülése, a résztvevők ismereteinek bővítése nem képzelhető el az általános, alapvető és a magasabb fokú ismereteket tartalmazó könyvek nélkül.

De nem elegendő csupán a könyvek beszerzése és kérésre azok kézbeadása. A könyvtárosnak minden téren meg kell előznie az igényeket a szakköri foglalkozások témájának alapos ismeretével, s ennek birtokában ajánló bibliográfiák, irodalomjegyzékek közzétételével. Szakszervezeti üzemi könyvtárak társadalmi munkás könyvtárosai a bibliográfiák összeállítását nem vállalhatják, ez az illetékes szakkönyvtárak

feladata. Viszont a helyi könyvtáros tennivalója, hogy az előadókkal, szakkörvezetőkkel megbeszélje az egyes foglalkozások témáját, átadja a könyvtárban található könyvek jegyzékét, melynek alapján a szakkörvezető ismerteti és olvasásra ajánlja a javasolt műveket.

Az egyes szakkörök munkájukat, eredményeiket időnként kiállításokon mutatják be (foto-, modellező, barkácsoló, kézimunka szakkör stb.) A könyvtáros beszélje meg a szakkörvezetővel, hogy ezeken a kiállításokon szerepeljenek azok a könyvek is, amelyek a témával kapcsolatosak, és amelyek elősegítették a kiállított anyag létrehozását.

Az előadós ismeretterjesztés legerőteljesebb formája a sorozatos „akadémiai” rendszer. Számos szakszervezet „akadémia” keretében, tanfolyamszerűen hirdeti a különféle előadásokat, sorozatokat. A szemléltetés — ami pedig vonzóbbá tehetné ezeket az előadásokat — a legtöbb esetben hiányzik. A könyvtár a maga lehetőségével segíthet ebben is. Emeljük ki egyet, például a „Barangolás a nagyvilágban” címűt. Ennek tárgya utazás a világ különböző részeire, nevezetesen városok, épületek, tájak bemutatása, sokszor diafilm vagy mozgófilm segítségével. Sok könyvtár rendelkezik ma már diafilmtárral, amelynek anyagát az előadó, szakkörvezető rendelkezésére bocsátja. A könyvtáros az évi „akadémiai” program birtokában jó előre összeállíthatja az ajánlóbibliográfiát (feltüntetve benne a kölcsönözhető diafilmeket is), melyet cédulán sokszorosítva vagy előre eljuttat az előadás hallgatóihoz, vagy a helyszínen oszt szét.

Pécsy György

ÖNKÉNTES SEGÍTŐKRE VAN SZÜKSÉG

A szocialista brigádok művelődési vállalásainak segítése sok munkát ad a könyvtárnak. A könyvtár önkéntes munkatársainak mozgósítására van szükség, hogy a feladatoknak meg tudjunk felelni.

Üzemünkben a főhivatású könyvtárost 6 társadalmi munkás könyvtáros segíti. A munkahelyeken a könyvtárosi teendőket, a szervezés és a kölcsönzés zömét ők végzik. A könyvtár fontos szerepet tölt be a szocialista brigádok művelődésében. A brigádok az elmúlt években — közvetlen megalakulásuk után — szerződésben vállalták a könyvtár rendszeres látogatását. Az 1965. évi szerződések megkötésekor — mivel fejlődésük, kulturális és nevelési igényük nagy lépést tett előre — erre már nem volt szükség. Most a hiányzó iskolaévek elvégzése mellett a művelődés egyéb lehetőségeit óhajtják igénybe venni, bizonyos művek elolvasását, megvitatását vállalják.

A Kun Béla karbantartó szocialista brigád egyik tagja vállalta, hogy a brigád minden egyes tagjának kívánsága alapján három hetente könyveket vesz ki a könyvtárból. A Jászai Mari szocialista brigádból egy-egy fő megbízatást kap arra, hogy elolvasson egy szépirodalmi munkát, ismertesse a brigádnak és azt a brigádnaplóban röviden feljegyezze. A Kilián György szocialista műhely csak férfiakból tevődik össze, és eddig csak útleírásokat kért. A rendszeres ajánló munka hatására ma már szépirodalmi és egyéb ismeretterjesztő munkákat is olvas. A 25 tagú, kitüntetett Koltói Anna szocialista brigádnak külön kiskönyvtára van, melynek egy része a könyvtárból való, a könyvek egy részét azonban a tagok maguk vásárolták, illetve ajándékozták a brigádnak. A szakszervezeti választások után igen sok szocialista címért küzdő brigád alakult, ezeknek külön felhívtuk a figyelmét a könyv olvasására.

A szakszervezeti politikai iskolákat — 5 szakszervezeti politikai iskola működik — irodalom ajánlásával segíti a könyvtár. Szemléltetesként, bizonyításként az előadó a témával kapcsolatos könyveket elviszi a résztvevőknek az előadásra, s ezeket a könyvtár is ajánlja a hallgatóknak.

A Kinizsi Természetbarát Egyesület tagjainak a tűrak előtt és után a könyvtár rendelkezésre bocsátja a meglátogatandó tájakról, városokról szóló munkákat. Hazánk felszabadulásának 20. évfordulója alkalmából nagy volt az érdeklődés hazánk története, Budapest története iránt. A szükséges könyveket idejében beszereztük, így nem ért bennünket meglepetés és az igényeket ki tudtuk elégíteni.

A KISZ szellemi vetélkedőire a kérdéseket a könyvtárossal együtt állítja össze a KISZ-bizottság. A vetélkedőt, amelyben a fiatalok, felnőttek egyaránt résztvesznek, klubnap keretében tartjuk. A nyerteseknek színházjegyet és tárgyjutalmat osztunk ki. A vetélkedők is növelték könyvtárunk hatókörét.

Tösér Andrásné

A KULTURFELELŐS SZEMÉVEL . . .

Üzemünkben a kulturális élet középpontjában — tartalmában és elhelyezkedésében is — a könyvtár áll. Ehhez kapcsolódnak a népművelés más területei: iskolák, tanfolyamok, akadémiák és az ismeretterjesztés különböző formái.

A könyvtáros fontos feladatának tekinti, hogy segítséget nyújtson azoknak, akik a dolgozók esti iskolájában tanulnak. Ez elég sok munkát ad, mert a közép- és felső iskolák mellett üzemünkben már negyedik éve működik a dolgozók kétműszakos általános iskolája. A kapcsolat az iskola és a könyvtár között több oldalú. Nemcsak a kötelező szépirodalmat bocsátjuk rendelkezésére, hanem megbeszéltük a tanárokkal azt is, milyen módszerekkel könnyítsük meg a tanulóknak az egyes tantárgyak megértését. Főképpen a szemléltetést használtuk fel. Több alkalommal rendeztünk irodalmi délutánokat, melyeknek anyagát a tantárgyakból választottuk ki. Igen jó eredménnyel alkalmazzuk a dia- és más ismeretterjesztő filmeket is az egyes tantárgyak szemléltetéséhez.

Nődolgozóink körében nagyon népszerű a „Nők akadémiaja” c. sorozat. Az egyes foglalkozások alkalmával a témakörökhöz kapcsolódó irodalomra hívjuk fel a figyelmet, ajánló jegyzék, vagy éppen kis könyvkiállítás formájában.

A kiállítások és ajánló jegyzékek hatására nagyon sok nődolgozó lett olvasója a könyvtárnak. A nődolgozók megnyerését azért tartjuk különösen fontosnak, mert közülük a munka és a családi gondok miatt csak kevesen tudnak résztvenni rendszeres oktatásban, a könyvet viszont haza vihetik és a meglévő kis szabad idejükben is művelődhetnek.

A szakmunkások részére műszaki akadémia működik, melynek tématervét a műszaki könyvtár dolgozta ki. Az egyes előadásokat a helyi műszaki vezetők tartják. A könyvtár a tématerv kidolgozásán kívül irodalmat is ajánl az akadémia azon tagjai részére, akik alaposabban kívánnak tanulmányozni bizonyos szakterületeket.

Tervbe vettük, hogy az előadások teljes szövegét nyomtatásban megkapják az akadémia tagjai, mivel ezekből a témákból nincs megfelelő alapfokú szakkönyv. Igen jól fel tudjuk használni a „Munkásakadémiák kis könyvtára” sorozatban kiadott műszaki füzeteket is, mivel népszerű formában vannak megírva. A műszaki akadémia tagjai részére ismertetőt tartottunk a műszaki könyvtár helyiségében, ahol bemutattuk a könyvtár állományát, ismertettük szolgáltatásait. Felhívtuk a figyelmet a legfontosabb szakmai könyvekre. Így elértük azt, hogy ma már a fizikai dolgozók közül is többen tagjai a műszaki könyvtárnak.

A szocialista brigádoknak már a kulturális vállalás megfogalmazásakor segítségükre siet a könyvtáros. Nagyon sok brigád vagy brigádtag olvasója a könyvtárnak. A vállalás után a könyvtárostól nagyon sok függ: hogyan tudja megszerettetni a könyveket, és tud-e műveltségi színvonaluknak megfelelő könyvet ajánlani azoknak, akik a vállalás révén jutottak el a könyvtárba. Az érdeklődés felkeltése érdekében már több esetben rendezett a könyvtár író-olvasó találkozót a brigádok részére. Jelenleg a szocialista brigádok feldolgozzák élettörténetüket, fejlődésüket, ehhez is a könyvtár nyújt segítséget. Azoknak a brigádoknak, amelyek neves személyiségek (politikus, hadvezér, vagy éppen író) nevét kívánják felvenni, névadóünnepséget rendezünk. Ezen ismertetjük a névadó életét, munkásságának történetét.

Könyvtárunk egész tevékenysége kapcsolódik a népművelés szerteágazó területeihez. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a szakszervezeti könyvtár a klub-kellős közepén van, és így még azok is betérnek ide, akiknek előzőleg nem volt szándékukban. Tapasztalataink szerint ahhoz, hogy a könyvtár helyesen bele kapcsolódhasson a népművelés valamennyi területének munkájába, szükséges, hogy a könyvtáros ismerje az üzem egész népművelési tevékenységét, illetve terveit.

Egyed Anna

A TÉMÁHOZ AJÁNLOTT IRODALOM

A) Elolvasásra ajánljuk a **Könyvtáros** következő cikkeit:

I. A szocialista brigádok és a könyvtár

BALÁZS Sándor: A szocialista és a szocialista címért küzdő munkabrigádok segítése szakirodalommal. 1961. 344. old.

EGRESI István: A szocialista brigádok és a könyvtár kapcsolata a Ganz-MÁVAG-ban. 1963. 74. és 138. old.

JUHÁSZ Imréné: A szocialista brigádok és a könyvtár kapcsolata. 1964. 211. old.

ONODY Miklós: A szocialista brigádokkal való foglalkozás néhány kérdéséről. 1962. 573. old.

II. A felnőttoktatás és a könyvtárak

BÖGEL József: A felnőttoktatás és a könyvtárügy. 1964. 379. old.
DOBOS Piroska: Könyvtárak a tanuló dolgozókért. 1961. 577. old.
KISS Jenő: A könyvtárak és a tanuló dolgozók. 1962. 135. old.
SZENTMIHÁLYI János: A tanuló dolgozók és a magyar könyvtárügy egysége. 1962. 318. old.

III. Az ismeretterjesztés és a könyvtárak

SALLAI István: A könyvtár és az ismeretterjesztés. 1961. 201. old.
Ismeretterjesztés és az irodalmi színpad. (K. S.) 1964. 75. old.

IV. Irodalmi színpadok és a könyvtár

ÖTTEVÉNYI László: Irodalmi színpadokról, irodalom propagandáról Szeged után. 1964. 3. old.
VERSEGHY György: Az irodalmi színpadok és a könyvtárak együttműködése. 1962. 663. old.

V. Klubok és könyvtárak

SZENTE Ferenc: Könyvtár a klubban — klub a könyvtárban. 1961. 580. old.

B) Egyéb folyóiratokból

KADAR Ivánné: Hol tartanak a művelődésben a szocialista brigádok? — Munka. 1964. 12. sz. 20. old.
VAS János: Új emberek a szocialista brigádokban. = Népművelés. 1964. 3. sz. 4. old.

Pályázati felhívás

A Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztálya az 1965. évre könyvtártudományi pályázatot hirdet. A pályázat nyilvános. Pályázni „A könyvtártudományi kutatások 1963/64. évi programja”-ból (megjelent a Könyvtári Figyelő. 1962. 9—10. számában) kiemelt, alábbi témákról készített tanulmánnyal lehet:

I. A szocialista könyv- és könyvtári kultúra társadalmi összefüggései közül

— egy üzem vagy egy település olvasási viszonyai rétegek, illetve életkorok szerint,

— a bejáró munkások egy csoportjának (egy üzembe járók, ill. egy településről bejárók) olvasási viszonyai,

— a 14—18 éves, nem továbbtanuló ifjúság olvasási kultúrája és annak gyökerei (1. 12)

II. A települési és népesedési viszonyok alakulásának hatása az irodalommal való ellátás szervezetére. A könyvtári ellátás fejlesztésének szükségletei és lehetőségei az országos regionális fejlesztéssel kapcsolatban egy kiválasztott városban vagy megyében, a területi fejlesztés keretein belül. (1.211)

III. A könyvtári munka gazdaságossága; költség- és időelemzések. Egyes hagyományos munkafolyamatok racionalizálása (pl. a feldolgozás, gyarapítás, munkaszervezet gazdasági vonatkozásai és a vizsgálati metodika kidolgozása), ill. elhagyása központi szolgáltatások bevezetése, létesítése esetén. (2.13).

IV. A könyvtári munka szerepe a felnőttek iskolarendszerű oktatásában, vagy a felnőttek iskolán kívüli művelődésében. (3.221)

V. A mezőgazdasági termelés vagy kutatás számára a tudományos és szakkönyvtárak által adandó könyvtári és dokumentációs szolgáltatások hatékonyságának fokozása a következő öt éves tervben. (4.42)

VI. A tájékoztatás különböző formái és lehetőségei az ipari dolgozók különböző rétegei körében. (4.43)

VII. A visszakeresés problémái és lehetőségei a hazai könyvtári anyag- és adat-szolgáltatásban. (4.441)

(Az egyes pályatételek után zárójelben levő számok az 1963/65. évi kutatási program megfelelő tételére utalnak. Az ott szereplő szöveg az esetek többségében némileg megváltozott, a téma megfogalmazása konkrétabbá vált.)

A pályázatok benyújtásának határideje 1965. szeptember 30. A pályamunkákat *jeligével* a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályára (Budapest, V., Szalay u. 10—14.) kell eljuttatni. A pályázatok elbírálását az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács könyvtártudományi és kiadványi szakbizottsága végzi.

Pályadíjak: I. díj: 5000 Ft, II. díj: 3000 Ft, III. díj: 2000 Ft. A szakbizottság a beküldött pályamunkák számától és értékétől függően több első, második vagy harmadik díjat is odaítélhet. Közlés esetén a munka szerzője szerzői tiszteletdíjban is részesül.

GAZDÁTLANOK-E A VIDÉKI MŰSZAKI KÖNYVTÁRAK?

A Könyvtáros 1965. évi januári számában cikk jelent meg „A vidéki műszaki könyvtárakért” címmel. A cikket Pacsai László Szekszárdi SZMT könyvtárvezető írta a Tolna megyében működő műszaki könyvtárak súlyos helyzetéről, elhelyezési problémáiról, és „gazdátlanságáról”. A cikk írója néhány példát is említ a súlyos helyzet illusztrálására, majd megoldásként a vállalati szakszervezeti és műszaki könyvtárak szorosabb együttműködésének lehetőségeit elemzi néhány mondatban.

A cikk kétségtelenül sok igazságot, tényt rögzít a Tolna megyei műszaki könyvtárakról (pl. a vállalati könyvtárak rossz elhelyezése, helytelen kezelésük stb.), de ugyanakkor több, teljesen téves megállapítást is tartalmaz, amelyet a Könyvtáros olvasótáborának helyes tájékoztatása céljából feltétlenül helyesbiteni kell.

A cikkíró téved, amikor a kanacsai állami gazdaság szakkönyvtárát is műszaki könyvtárként tárgyalja. A kanacsai állami gazdaság ugyanis sem állományának összetételét, sem pedig feladatát tekintve nem tartozik a műszaki könyvtárak közé. Állományát ti. egyaránt alkotják műszaki és mezőgazdasági szakkönyvek, feladata pedig a mezőgazdasági termelés segítése — szakirodalommal. A műszaki könyvtárak feladata ugyanakkor az ipari termelő- és kutató-fejlesztő munka támogatása, az illető üzem vagy intézet termelési profiljába tartozó szakirodalommal. Ennek megfelelően állományuk is kizárólag műszaki, és műszaki-gazdaságossági kérdésekkel foglalkozó szakkönyvekből, szakfolyóiratokból és más dokumentumokból áll.

A műszaki könyvtárak — a cikkíró állításával ellentétben — egyáltalán nem gazdátlanok, hanem az M. T. 1018/1956. (III. 9.) sz. hat. a könyvtárügyről szóló 1956. évi 5. sz. tvr. végrehajtási utasítása (Magyar Közlöny 1956. március 9. 102. p.) értelmében a műszaki-termelési könyvtári hálózatba tartoznak, és ennek megfelelően hálózati központjuk az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, hálózati alközpontjuk pedig a vállalat, intézet felügyeletét ellátó ipari szakminisztérium műszaki könyvtára, illetve tájékoztató intézete. A cikkben szereplő Simontornyai Bőrgyár műszaki könyvtára eszerint tehát közvetlenül a Könyvüipari Minisztérium műszaki könyvtárához — mint alközpont — valamint az Országos Műszaki Könyvtárhoz — mint hálózati központhoz — tartozik.

A hálózati központ és alközpont a mű-

szaki-termelési könyvtári hálózathoz tartozó üzemi, kutatóintézeti műszaki könyvtárak munkáját évenként a helyszínen ellenőrzi, és a könyvtárosokat módszertani tanácsokkal látja el.

Közvetlenül ehhez kapcsolódik az említett cikk másik téves megállapítása, amely szerint a műszaki könyvtárak állományát, tevékenységét statisztikailag sem méri fel egyetlen szerv sem. Tájékoztatásul közöljük, hogy a hálózati központi feladatokat ellátó OMKDK módszertani osztálya évenként statisztikailag rendszeresen felméri a műszaki könyvtárakat, így a Tolna megyei műszaki könyvtárakat is. De hasonló statisztikai felmérést végez — az összes könyvtárakról, a műszaki könyvtárakról is — a Művelődésügyi Minisztérium, illetve a Statisztikai Hivatal. A műszaki könyvtár statisztikáját tehát többszörösen is összegyűjtik (talán túlságosan is sokan). Kétségtelen, hogy Tolna megyében aránylag kevés ipari vállalat és kutatóintézet működik, így a megye műszaki könyvtárainak statisztikája nem ad sem állomány, sem pedig forgalom tekintetében nagy számadatokat. Az 1963. évi statisztikai felmérés alapján Tolna megyében mindössze 3 önálló vállalat rendelkezik műszaki könyvtárral (a Paksi Konzervgyár, a Bonyhádi Cipőgyár, a 11. sz. Autóközlekedési Váll.), a többi, műszaki könyvtárral rendelkező Tolna megyei vállalat az 1963. évi ipari átszervezés óta valamely országos nagyvállalat vagy tröszt gyáregységeként, illetve üzemegységeként működik. (Pl. Simontornyai Bőrgyár, lásd: Bőripari Vállalat). Az összevont vállalatok statisztikai felmérése pedig a vállalati központokon keresztül történik.

Végül válaszolni kell a cikk azon részére is, amely a „gazdátlan” műszaki könyvtáraknak a szakszervezeti könyvtárak segítségét kínálja fel, kissé furcsa módon. A cikk szerint ugyanis a szakszervezeti és műszaki könyvtárak egy helyiségben való elhelyezése azt eredményezné, hogy a műszaki könyvtár olvasói több szépirodalmat olvasnának a szakszervezeti könyvtárból, a szakszervezetiek pedig megismerkednének az eddig szűk körben használt szak- anyaggal. Ez a javaslat, ismerve a vállalatok jelenlegi helyhiányát, egyáltalán nem rossz, de az egy helyiségben való elhelyezés feltétlenül csak szükségmegoldás lehet, és a közös helyiség egyáltalán nem bizonyos, hogy a cikkíró által vázolt eredménnyel jár. Az az elképzelés pedig, hogy a vállalati szakszervezeti könyvtárak lássák el a vállalati műszaki könyv-

táruk merőben más feladatait is, kétség-
telenül helytelen. A vállalati szakszerve-
zeti és műszaki könyvtárak együttmű-
ködését azonban feltétlenül fontosnak és
szükségesnek tartjuk, mint azt a mód-
szertani körlevél is bizonyítja, amit 1963.

június hónapban „Vállalati műszaki és
szakszervezeti könyvtárak együttműkö-
dése” címmel megjelentettünk és min-
den műszaki könyvtárnak megküldtünk.

Terebessy Ákos

KÖNYVTÁROSOK ÍRÁK

Könyvtáravatás Kiskunmajsán

Amint arról a *Könyvtáros* márciusi száma már hírt adott, a kiskunfélegyházi járás legnagyobb községében, Kiskunmajsán megnyitották az újjáalakított községi könyvtárat. A könyvtári célra átalakított önálló épületben többek között felnőtt és ifjúsági szabadpolcos kölcsönző helyiség, valamint olvasóterem található. E klubszerűen használható helyiségnek főleg a nyugdíjasok örültek.

Az avatás örvendetes eseményének alkalmából is tanulságos azonban rövid visz-
szapillantást tenni a könyvtár múltjára. A könyvtár megalakulása, 1945 óta sok vi-
szontagságon ment keresztül. Például az eltelt idő alatt tíz alkalommal kellett költöz-
ködni. Volt olyan helyen is, ahova beesett az eső. Később fűthetetlen helyiségbe
került. Kicsi, eldugott, dűledező épület egyik mellékhelyiségében is megfordult már
a könyvtár. Ezt a lehetetlen állapotot tárta ország-világ elé a *Könyvtáros* 1962. janu-
ári száma.

A kritika nagyon érzékenyen érintett bennünket, mint a járási könyvtárügy
gazdáit, noha igaz volt. Az alkalmas elhelyezés módját a községi vezetőkkel együtt
kerestük, kutattuk, míg végre megtaláltuk a megfelelő megoldást. Láttuk, hogy az
épülő új művelődési házban nem tudjuk megfelelően elhelyezni a könyvtárat. *A ter-
vező ugyanis a 7,5 millió forintos épületben csak egyetlen, 34 m² alapterületű helyi-
séget szánt a könyvtárnak.*

A községi tanács vezetői végül *a volt művelődési otthont* adták át könyvtári
célra. Az épület átalakítására, illetőleg felújítására a megyei könyvtár és a községi
tanács 60—60 ezer forintot adott. Az épületben a következő helyiségeket alakítottuk

A nemrég felavatott Kiskunmajsai Községi Könyvtár

ki: felnőtt kölcsönzöt 100 m², ifjúsági kölcsönzöt 32 m², olvasótermet 35 m², irodát 12 m², két raktárt 20 m², illetve 15 m² alapterülettel.

A berendezésre eddig 30 ezer forintot költöttünk, a kiegészítésre ebben az évben kerül sor. Az ifjúsági könyvtár és az olvasóterem berendezésének egy részét a megyei könyvtár adta. A járási tanács lemezjátszós, magnetofonos zenegépet juttatott a könyvtárnak, továbbá a megnyitóra külön 20 ezer forintot adott könyvvásárlásra. A művelődési ház függönyökkel, szőnyegekkel segítette a társintézmény megfelelő berendezését.

További elképzeléseink is vannak. A nyárra szabadtéri olvasót kívánunk létesíteni libresszóval. Ehhez minden lehetőség megvan. Az FMSZ vállalja a hűtő italok árusítását.

Végezetül megemlítem, hogy a kedvezőre fordult körülményeknek megfelelően módosultak a könyvtár működésének személyi és anyagi adottságai is: a 13 ezer-lakos községben 1964. aug. 1-től két főhivatású könyvtáros dolgozik, a külterületen 10 fiók működik. Az évi könyvvásárlási keret költségvetésből 14 000 forint, közszéjlesztésből 20 000 Ft, s ehhez jön még minden évben az FMSZ és a járási tanács külön támogatása is.

Zvara Pál
a Kiskunfélegyházi Járási
Könyvtár igazgatója

A beteg és a könyvtár

A budakeszi szanatóriumba érkező beteg első benyomása az, hogy a Korányi gyógyintézetben nem kell és nem is lehet teljesen feladnia már megszokott szellemi igényeit, kedvteléseit. Mindezt már legelső állomásán, a felvételi iroda épületében tapasztalhatja. Ebben a viszonylag modern földszintes épületben kapott helyet a könyvtár, a rádió-stúdió és a társalgó, valamint a szociális iroda. A szükséges formaszabványok intézése közben a társalgóban észre veheti a televíziót, rádiót és lemezjátszót, az újságokat és folyóiratokat, a társasjátékokat s végül a könyvtárat, mely innen a társalgóból nyílik.

Amikor már túl van az első napok elhelyezkedési, beilleszkedési nehézségein, izgalmain, szinte törvényszerű, hogy meglátogassa a társalgót. Napi szabadidejéből bőven telik, hiszen a kötelező fekvő-kúrák és orvosi vizsgálatok után mindenki azzal tölti idejét, amivel akarja, illetve amivel tudja.

Lényegében tehát a társalgóban eltöltött percek vagy órák határozzák meg további kulturálódási, szórakozási vagy egyszerűen időtöltési igényének kielégítését: beszélgethet, ismeretséget köthet, olvashat, rádiót és hanglemez hallgathat, tv-t nézhet és társasjátékban vehet részt stb. És vannak — sajnos elég kevesen —, akik céltudatosan vagy féltékeny érdeklődéssel benyitnak a könyvtárba is. Ezek száma átlagosan 300—350 fő.

Ez a szám kevés. Az intézet több mint 1000 betegének többsége vidékről került be. Közülük soknak életében talán ez az első eset, hogy szinte korlátlan ideje nyílik olvasásra, művelődésre. Többségük sajnos megreked a küszöbön; megelégszik a társalgással, kártyázással és jobbik esetben a tv-nézés újszerűségével. A többség számára nem elegendő kizárólag a lehetőségek biztosítása. Arra kellene törekedni, hogy igényeik támadjanak a lehetőségek kihasználására, hiszen gyógyulásuk idejét, amely átlagban 6 hónaptól 1 évig terjed, szellemi gyarapodásra is felhasználhatják. Ehhez azonban hiányzik az elegendő és színvonalas propaganda munka.

Annak azonban, aki „céltudatosan”, vagy „féltékeny érdeklődéssel” benyit a könyvtárba, kellemes meglepetésben van része: a több mint 9 ezer kötetes könyvvállomány színvonala csaknem minden igényt kielégíthet. A könyvek szakrendben, üvegezett szekrényekben vannak elhelyezve. A helyiség 8×8 m² alapterületű, világos, tiszta, jól fűthető és esztétikai szempontból is megfelelő. Szokatlan és ezért meglepő a két főfoglalkozású könyvtáros derűs közvetlensége, türelme és speciális hozzáértése, amellyel az olvasókat fogadják és kiszolgálják.

Rendkívül zavaró azonban a könyvek elzártsága, különösen azok számára, akik már megszokták a szabadpolcos kölcsönzési rendszert.

A meglévő könyvvállománnyal, a tárgyi és személyi adottságok jobb felhasználásával igen jó könyvtárat lehetne itt kialakítani. Még az is elképzelhető, hogy — lévén az intézet országos hatókörü — módszertani központtá váljon valamennyi tbc gyógyintézet könyvtárának segítségével. A tbc gyógyintézetek és kórházi tbc osztályok száma kb. 90, s ezekben az ágyak száma mintegy 12 ezer. Ha pusztán a számokat tekintjük, már akkor is kétségtelen, hogy a hivatásos népművelőknek milyen nagy gondot kell fordítaniuk a tbc-ben megbetegedettek művelődésére.

Egresi István

Levél a hat négyzetméteres könyvtárról

A Könyvtáros februári számának Margója foglalkozik a kiszállási községi könyvtárral. A megoldás kötelességének tudatában egy-két megjegyezni valónk van a Margó-ról.

Az első bekezdés körülírással hozza az olvasó tudtára, hogy ez a helyiség hajdan WC volt. Meglepő az észrevétel, mert ezen mi eddig sosem gondolkodtunk. Az igazsághoz tartozik az is azonban, hogy könyvkölcsönzés idején a 6 négyzetméternyi helyiség előtti 5×4 méteres klubszobát használjuk. Az olvasó a szekrényből polcokra került könyvek között szabadon válogat. A 6 négyzetméternyi helyiség linoleummal van fedve, függönyrel ellátva. Kicsinysége ellenére is izléses. Azt is tudni kell, hogy a központban ma még csak 1000 ember él. A közölt 5000-ból 4000 5—10 km távolságban, szétosztott tanyavilágban lakik, ahol viszont 4 könyvkölcsönző működik.

Örültünk pár évvel ezelőtt ennek a megoldásnak. Örömmelkét helyénvalónak is találtuk, mert a járási könyvtár más megyéből tapasztalatcserére érkező látogatókat is hozott ide. Bizonyára ők sem gondoltak arra, hogy a helyiség miatt szégyenkezni kellene.

A most közltekkel együtt folyamatában, fejlődésében kell vizsgálni a mi ügyünket. Az egész község 17 000 holdjával együtt Boncompagni herceg uradalma volt. Aligha van még egy faluja hazánkban, ahol a nyomasztó múlt és a jelen olyan hősi küzdelmet vívna, mint itt. A régi kép a falubajjövőt első látásra még most is mellbe üti. Új életün-

ket az uradalmi maradványokon kezdtük építeni, formálni. A kastélyból iskola lett. Az igazgatói kúriát alakítottuk át művelődési otthonná akkor, amikor más községekben erre még nem is gondoltak. Anyagi áldozatokat is hoztunk. A község apraja-nagyja segített, dolgozott társadalmi munkában. Az a tudat fűtött bennünket, hogy sok pótolni valónk van éppen a művelődés területén. Ezért építettünk — ugyancsak más községeket megelőzve — új szélesvásznú filmszínházat is. Az 1 millió forint több évre lekötötte anyagi erőnket.

Mindezt az idegenek vagy megértik, vagy nem. Ebben az esetben, úgy látszik, nem. Nem, mert nem tudhatják, hogy hajdan az uradalom cselédjei sem a mai művelődési otthonba, sem a mai iskolába be sem léphettek. Olyan idegent is, mint a Margó íróját, csak az inas fogadott azzal az utasítással, hogy ebédeltesse meg és adjon neki visszautazásra pénzt. Ma mindenkit szeretettel fogadunk és szívesen látunk községünkben, mert a ránk hagyott helyzet szegényét fokozatosan megszüntetjük. Büszkéek is vagyunk, mert nemcsak érezzük, de tudjuk is, hogy az eltelt húsz év alatt történt itt egy és más. Józanul látjuk azt is, hogy sok még a tennivaló. De az tény, hogy tanulunk, művelődünk, s erre minden lehetőséget, még a pellengére állított helyet is — persze kiegészített formában és módon — kihasználjuk, ugyancsak nyilvánosságra kívánkozunk.

Uricska István
VB elnök

A SZERKESZTŐSÉG MEGJEGYZÉSE

Megértjük, hogy a község vezetőinek nehézségeket okoz a múlt terhes örökségének likvidálása. A felemelkedés ismertettett tényei valóban tiszteletreméltóak. Azonban a község felelős irányítóinak arra is gondolniuk kell, hogy a súlyos örökség felszámolása még nagyobb áldozatokat követel tőlük, mint azokban a községekben, ahol nem indultak ilyen mélyről. A 6 négyzetméteres könyvtárhelyiség 1000 lakosnak éppoly kevés, mint 5000-nak. És amivel 6—7 évvel korábban a szükség kényszeréből még megalkudtunk; ma a könyvtári munka általános fellendülésének idején bizony nagyon-nagyon kevés. A Margó nemcsak a „poén” kedvéért élte ki a kiszállási könyvtár elhelyezésének fonákságát, hanem ideiglenes megoldást is javasolt. Ezért olvastunk volna szívesen a fenti levélben arról, milyen lehetőséget lát a tanács a helyzet megjavítására, milyen lépéseket tesz az ideiglenes, majd a végleges megoldásért.

Egyébként dr. Bilekov Pál, a járási tanács titkára is igen sürgősnek tartja a helyiségtügy megoldását. Ha a Tompa és Vidéke Földművelésügyi Minisztérium új áruházat épít, odaköltözik a cukrászda is, amelynek jelenlegi helyiségét megkapná a könyvtár. Ha nem lesz építkezés, marad a teljes átalakítás. — Véleményünk szerint, ha lesz is építkezés, az átalakítást meg kell csinálni, mert az áruházépítkezés éveikig elhúzódhat.

A KÖNYVTÁROS pályázata

A HONISMERETI szak-
körök munkájáról tanács-
kozást hívott össze a Haza-
fias Népfront és a Népmű-
velési Intézet. Az össze-
jövetelel elsősorban a me-
gyei népművelési tanács-
adók és a múzeumok kép-
viselői vettek részt, és a
honismereti szakkörök fej-
lődéséről, tevékenységük
tartalmi és módszertani
kérdéseiről, továbbá a
munkájukat segítő tovább-
képzés tervéről folyt a vita.
Kár, hogy a könyvtárak
képviselőit nem hívták meg
a megbeszélésre. Különösen
a helyismereti munka-
bizottság vezetőinek rész-
vétele lett volna fontos, hi-
szen a megyei könyvtárak
helytörténeti munkája a
legsorosabban kapcsolódik
a honismereti szakkörök
tevékenységéhez. Éppen
ezért igen fontos feladat a
honismereti szakkörök mű-
ködésének bibliográfiái
megalapozása, amely az el-
méleti felkészítésben az
irányítóknak, a gyakorlati
kutató, gyűjtő- és feldolgozó
munkában pedig a megyei
könyvtáraknak ad tenni-
valókat. (pr)

A „NAGY FELFEDEZÉ-
SEK” című televíziós mű-
sor keretében áprilisban a
„Salamon király kincse” a
című dél-afrikai tárgyú
film vetítésére kerül sor.
Májusban „Az indián titok”
az észak-amerikai indiá-
nok és Mexikó kultúrájá-
val foglalkozik, a június-
ban sorra kerülő „A tollas
kigyó” pedig a maya-
indiánokkal. Júliusban és
augusztusban valószínűleg
megismétlik a négy adás-
ból álló Afrika-sorozatot. A
„Nagy felfedezések” műso-
rai az ősszel folytatódnak,
mégpedig előreláthatólag
szeptemberben tibeti, októ-
berben borneói, november-
ben óslénytani témával.

A felszabadulás 20. évfordulójával kapcsolatban 1963. szeptemberében a Kiadói Főigazgatóság és a könyv-
barát-mozgalom támogatásával pályázatot hirdettünk,
amelynek tárgya a következő volt:

*Melyik volt az az 1945 óta megjelent szépirodalmi, is-
meretterjesztő vagy szakkönyv, amelyiknek olvasása a
legnagyobb élményt vagy hasznot jelentette az olvasó-
nak.*

A pályázaton egyfelől könyvtári olvasók olvasmány
élményeiről való rövid beszámolást, másfelől könyvtá-
rosok olvasók között végzett közvéleménykutatásának
eredményét kértük.

A pályázatra az első csoportból 14 dolgozat érkezett
be, amelyből a Könyvtáros ötöt közölt. Az elbírálás
után a szerkesztőség Csáky Vilmos újpesti olvasó: Leg-
jobban a természettudományos és a filozófiai könyve-
ket kedvelem c. pályamunkáját 300 Ft; Lengyel Magda
újpesti olvasónak: Fejes Endre: A hazudós c. könyvé-
ről, Szalai Pál újpesti olvasónak Galambos Lajos: Kes-
serű lapu c. könyvéről, Bottyánszky János mezőtúri
olvasónak Dobi István: Vallomás és történelem c. köny-
véről. Fonay Tibor révfülöpi olvasónak Legnagyobb
irodalmi élményem Hemingway címmel, Babinecz Mi-
hályné (Gulács) Legkedvesebb könyveim címmel, Szabó
Zsolt budapesti olvasónak Fagyjev: Tizenkilencen c.
könyvéről, Dr. Fogarassy László pozsonyi olvasónak A
magyar vörös hadsereg harcai 1919. c. könyvről írt
olvasói beszámolóját 150—150 Ft értékű könyvvásárlá-
si utalvánnyal jutalmazta.

A pályázat második csoportjára 6 könyvtáros kül-
dött be közvéleménykutatásról készített beszámolót.
A szerkesztőség Kardosné Benke Irén: Kik a legnép-
szerűbb magyar írók Szolnokon? és Varga Imre: A deb-
receni ipari tanulók legkedvesebb olvasmányai 500—
500 Ft; Tóth Imréné és Oláh Gábor: Az újpesti munkás-
olvasók legkedvesebb könyvei és Kiss István (Deb-
recen) Thury Zsuzsa: A tűzpiros üveggömb c. könyvé-
nek hatásvizsgálata az általános iskolás tanulók között
c. munkáját 300—300 Ft értékű könyvvásárlási utal-
vánnyal jutalmazta.

A VIDÉK szakkönyvtári ellátásának megjavítását
célzó regionális könyvtárközi együttműködés tervezetét
tárgyalta az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs
Tanács februári ülésén. A tervezetet Csüry István ké-
szítette. A tanács részletes vitájában az az álláspont
alakult ki, hogy a javaslat további tárgyalásokat igé-
nyel, egyes részeinek megvalósítási lehetőségeit pedig
meg kell vizsgálni.

A továbbiakban a tanács feladatkörére, szervezetére,
működésére és munkatervére vonatkozó javaslatokat
tárgyalta meg az ülés.

A felszabadulási évforduló könyvtári hírei

A könyvtárak kiküldöttei *Kecskeméten*, a KMK irodalompropaganda csoportjának szervezésében megvitaták a felszabadulási évfordulóval kapcsolatos munkák tapasztalatait. Leszögezték, hogy a legfontosabb tennivalót, a mai magyar irodalom legjavának népszerűsítését április 4. után is tovább kell folytatni.

Csongrád megyében könyvtárlátogatásokat szerveznek iskolák, diákközhonok számára, *Budapest*en a Villamossági Gép- és Kábelgyárban, illetve *Baján*, a Posztógyárban pedig a szocialista brigádok részére. Ezeket a könyvtár bemutatása mellett a mai magyar írókról tartanak ismertetések. A *Bács* megyei művelődési autók ismeretterjesztő programja ezekben a hónapokban az új magyar irodalom népszerűsítése.

A könyvtárak segítik a honismereti szakkörök és a különböző helyi felszabadulási vetélkedők versenyzőit. *Kalocsán* a felszabadulási témakör könyvei ma már hiánycikkékké. A *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* térképes vetélkedőjén az a győztes, aki a kerület új létesítményeinek fényképét a térkép megfelelő helyére teszi. Az ifjúsági klubokban felszabadulási emlékezteteket rendeznek.

A megyei kiadványok többsége a felszabadulás évfordulójához kapcsolódik. *Hajdú-Bihar* megye „Húsz év, húsz magyar könyvsiker” címmel annotált bibliográfiát adott ki; *Bács és Borsod* megye „Húsz éve szabadult fel megyénk”, *Békés* megye pedig „A Viharsarok 20 esztendeje” címmel állított össze eseménynaptárt és dokumentumgyűjteményt. A *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* 150 kartonból álló felszabadulási katalógusát 65 vidéki könyvtárba is eljuttatta. Sajnos, a kiadványok többsége még nyomdában van.

*

A központi kiállítási anyagokat a *bajai* könyvtár a községeken kívül a járás területén levő üzemi könyvtárakban is bemutatja. *Békés* megyében a három *vándorkiállítás*on kívül 78 helységben rendeznek *kirakatiállításokat*: a *MESZÖV* segítségével a község legnagyobb kirakatában helyezik el a felszabadulási dokumentumokat. *Csongrád* megyében (Hódmezővásárhely, Makó, Szentés) helytörténeti kiállítások emlékeztetnek a 20 év eredményeire. (pti)

A *MISKOLCI* könyvtári hálózatok első közös klubestjét február hóban rendezte meg a Szakszervezetek *Borsod megyei Tanácsának Könyvtára*. A családi hangulatú ismerkedési esten négy külföldi tanulmányútról szóló élménybeszámoló is elhangzott: *Kereszti Béla*, a *Diósgyőri Gépgyár* műszaki és dokumentációs osztályvezetője *csehszlovákiai útjáról*, *Iván Géza*, a *Lenin Kohászati Művek* dokumentációs csoportvezetője *jugoszláviai tartózkodásáról*, *Kordos László*, a *Városi Könyvtár igazgatója* *párizsi tapasztalatairól*, *Zsidai József*, a *Nehézipari Műszaki Egyletem* könyvtárigazgatója pedig *NSZK-beli* élményeiről adott ismertetést. A jelenlevők *Zircz Péter* tájékoztatója alapján elhatározták, hogy megalakítják a miskolci és borsodi könyvtárosok *Szabó Ervin Körét*. Ennek elnökekül *Kordos László* városi könyvtárigazgatót, titkárául pedig *Kuchta Gyula* egyetemi könyvtárost választották meg. (K. L.)

MÁSODÍZBEN találkoztak ez év januárjában az északi megyék szakszervezeti könyvtárosai *Miskolcon*. A találkozó módszertani kérdésekkel foglalkozott, elsősorban azokkal, amelyeket a szakszervezeti könyvtárak jelenlegi színvonalán meg lehet valósítani. Például: a közös tanácsi és szakszervezeti tervek végrehajtását segítő és akadályozó tényezők; a korszerűsítésre felhasználható helyi erőforrások lehetőségei; a könyvtár köré csoportosított népművelés művelődési intézmény nélküli üzemen stb. (M. A.)

HAJDUNÁNÁSON megnyílt a városi könyvtár új gyermekkönyvtára. A megnyitó ünnepségen könyvjutalmat kaptak a városi könyvtár legjobb gyermekolvasói és ifjú segítói. Az új könyvtárban úttörő könyvtári bizottság alakult azzal a céllal, hogy a könyvtár és az egyes iskolák között állandó kapcsolatot építsen ki, irányítsa a könyvtár ifjú segítói munkáját, és a különböző rendezvények szervezésében közreműködjék. Az új gyermekkönyvtárba három hét alatt 450 olvasó iratkozott be. (F. P.)

*

A SZOLNOK megyei Kuncsorba községben új helyiségbe költözött a könyvtár. Az eddig más célra használt épület felújítási költségeit a községi tanács, a berendezést a megyei tanács vb. művelődésügyi osztálya adta, a helyi Vörös Október Termelőszövetkezet pedig szociális és kulturális alapjából ötezer forintot adott a könyvtárnak könyvvásárlásra. (—)

FEGYVERNEKEN (Szolnok megye), a régi Népkör épületét alakították át a könyvtár számára. Az új helyiségbe április 4-re költözött be a községi könyvtár. (—)

KAPOSVÁROTT értékes kiállítást rendezett a megyei könyvtár előadótermében a Kiadói Főigazgatóság, a megyei könyvtár és a Somogy megyei Nyomdaipari Vállalat „1963 legszebb könyvei és illusztrációi” címmel. A kiállítást Martyn Ferenc, Munkácsy-díjas festőművész nyitotta meg. Két hét alatt több mint 2000 látogatója volt a kiállításnak. (K. B.)

Hírek

A KNIHOVNIK, a cseh-szlovák könyvtárosok lapja szakirodalmi mellékletében közli Puskás Sándornénak, a szentgotthárdi járási könyvtár igazgatójának a Könyvtáros 1964. 7. számában megjelent írását, amely ismertette a letéti rendszer Szentgotthárdon kísérletileg alkalmazott változatának tapasztalatait. (—)

BAKTAKÉKEN, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében két helyiségből álló új kisközségi könyvtár épült. A község fiataljai vállalták, hogy a könyvtár környékét a tavasz folyamán parkosítják. (—)

A HATVANI járás községeiben a könyvbarát-mozgalom számos szakíró közreműködésével előadásokat rendezett a mezőgazdasági könyvhónap alkalmából. A járási könyvtár az előadások bibliográfiával kiegészített programját is kiadta. (—)

AZ ORVOS-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének központi könyvtára Szilvási Lajos és Solymár József részvételével rendezett író—olvasó találkozót. A két szerző meghívását az indokolta, hogy mindketten írtak a közelmúltban orvosi tárgyú regényt. Szilvási: *Alberlet a Síp utcában*, Solymár: *Jó emberek örököljék a világot címmel*. A közönség ennek megfelelően elsősorban orvosokból állt, akik kifogásolták, hogy a regények nem ábrázolják elég rokonszenvesen az orvosokat. (—)

A SZÉKESFEHÉRVÁRI Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár Ilja Markin szovjet író részvételével író—olvasó találkozót rendezett. Ilja Markin a Vörös Hadsereg tagjaként 1945-ben Magyarország területén harcolt, ekkor járt Fejér megyében is. Az itt szerzett élmények adták első regényének, az 1953-ban megjelent „A Duna partján” című művének témáját. (—)

A BÉKÉSCSABAI Lakatos és Gépjavitó Ktsz-ben különféle könyvtárberendezéseket, egyebek között a tömör raktározáshoz szükséges gördülő könyvvállványokat is gyártanak. Ez utóbbinak két típusát a KGST ez évi moszkvai kiállításán is bemutatják a Kohó és Gépipari Minisztérium segítségével. (—)

*

PÁPÁN, a Jókai Könyvtárban Tatay Sándor részvételével rendeztek író—olvasó találkozót, melynek meghívója az író rövid életrajzát és műveinek jegyzékét is tartalmazta. (—)

ÁCS Győr megyei községben külön helyiségben működő gyermekrészleggel bővült a községi könyvtár. Az eddigi könyvtárhelyiség mellett szobát a községi tanács adta a könyvtárnak, a cukorgyár hozatta rendbe és a megyei könyvtár látta el berendezéssel. A gyermekkönyvtár állománya valamivel több mint ezer kötet. Egyik idősebb, nyugdíjas olvasó vállalta, hogy a könyvtárosnak — elsősorban a helyben olvasó gyermekek felügyeletével — társadalmi munkában nyújt segítséget. (—)

MIT OLVASSUNK?

AZ ÉLET KELETKEZÉSÉRŐL, AZ ÉLŐVILÁG FEJLŐDÉSTÖRTÉNETERŐL ÉS AZ EMBER SZÁRMAZÁSÁRÓL?

E bibliográfiában a könyvek csoportosítása az egyszerűbbtől a bonyolultabb felé való fokozatos haladás elve szerint történik. Ehhez célzerű a könyvajánlásnál is alkalmazkodnunk.

Általános, összefoglaló művek

Az élővilág. = A világmindenség. Az élővilág. 1963. Közg. és Jogi K. 265—610. 1. (A kultúra világa 1.)

Összefoglaló mű, mely megvonja az élő természet határait, leírja az élet lényegét és az élő anyag keletkezését, szerveződését, az életjelenségeket, tárgyalja a szaporodás, egyedfejlődés, öröklődés és változékonyság kérdéseit. Végigvezeti olvasóit a növény- és állatvilág fejlődéstörténeti rendszerén, s a fejlődés útján az első élőlényektől az emberig.

Az élővilág fejlődéstörténete. = Szerk. Tasnádi Kubacska András. 1964. Gondolat, 641 l. (A természet világa)

A könyv a legmodernebb tudományos eredmények felhasználásával tárgyalja a földi élet keletkezésének sok kérdését, majd végigvezet a növény- és állatvilág fejlődéstörténetén, a kezdetektől a ma élő formák megjelenéséig. Érdekes képet fest arról, milyen volt a feltárt leletek nyomán az élet és halál az ősvilágban, hogyan folyt az ősszervezetek mindennapos élete s kik derítették fel az ősvilág krónikáját.

Élet-Növény-Állat-Ember. = A természettudományok zsebkönyve. 2. kiad. 1963. Gondolat, 483—767 l.

A zsebkönyv fejezetei nagy tudományos tényanyaggal jól áttekinthetően foglalják össze az élővilágról szóló ismereteket az alapfogalmaktól a legbonyolultabb kérdésekig. A könyv a gyors tájékozódás és a már megszerzett természettudományos ismeretanyag frissentartásának kitűnő eszköze.

Az élet keletkezése

KISZELY György: *Az élet keletkezésének néhány problémája.* = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. I. 1963. Tankönyvkiadó, 127—161. l.

Válasz arra, mi a modern biológia; Mit tanít a darwinizmus az élet keletkezéséről? Mi az élet? Melyek jellemző sajátosságai? Melyek keletkezésének feltételei? Keletkezik-e ma is élet? Beszámoló azokról a kísérletekről, amelyek szervesen anyagokból szerves anyagok előállítását célozzák. Áttekintés az élet keletkezésének eddigi elméleteiről.

A biológiai fejlődés problémái. = Holtscher Walter: *A természettudományos világgép.* 1961. Gondolat, 253—378. l.

Melyek az élet előfeltételei? Hogyan keletkezett az anyagserét végző fehérje? Hogyan jöttek létre a növények és állatok? Miként értelmezi az életet a materializmus és az idealizmus? Milyen viták zajlanak korunkban a fejlődéstan körül? A válaszokat a leghaladóbb természettudományos eredmények birtokában adja meg a szerző.

OPARIN A. J.: *Az élet keletkezése a Földön.* 1960. Gondolat, 370 l.

Az élet földi keletkezéséről szóló elméleteknek s az élet titkaiba behatólásnak történeti áttekintése, másrészt tudományos igényű fejtegetés a szervesen anyag megelevenedésének előfeltételeiről és lehetőségeiről.

Az élővilág fejlődéstörténete

TASNÁDI KUBACSKA András: *Ősállatok nyomában.* 1961. Móra, 205 l. (Búvár könyvek 13.)

Ősvilági kalendárium, amelynek lapjai — a közetek és ősmaradványok — az élővilág sok százmillió éves fejlődésének eredményeit rögzítették, s betekintést nyújtanak az ősvilági élet „hétköznapjaiba” is. Hasonló tárgyú, érdekes könyv még:

TASNÁDI KUBACSKA András: *Ősvilági utazás.* 1963. Móra, 131 l. (Búvár könyvek 31.)

TASNÁDI KUBACSKA András: *Az élővilág fejlődéstörténete.* = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. II. 1963. Tankönyvkiadó, 5—52 l.

Rövid összefoglalás a Föld őskoráról, a földtörténeti ókor, középkor és újkor élőlényeiről, az őselettan vizsgálati módszereiről, a fejlődéstörténet legfontosabb elméleteiről.

HARASZTY ÁRPÁD: *A növényvilág fejlődéstörténete.* = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. I. 1963. Tankönyvkiadó, 213—261 l.

Összefoglalás a mikro- és makroevolúcióról, a növényvilág szerveződéséről és szerveződési szintjeiről, földtörténeti ős-, közép- és újkoráról, a növényvilág alakulását befolyásoló klímaváltozások okairól.

KOCSIS Ferenc: *Célszerűség az élővilágban és az istenhit.* 1962. Kossuth, 320 l.

Tudományos válasz arra az ősi kérdésre, hogy természetfeletti erők eredménye-e a természet összhangja, „célszerűsége”, vagy objektív természeti törvények határozzák meg az élővilág alakulását? Szembeállítja a darwinizmus és antidarwinizmus álláspontját, ír a fejlődésnek, az élő szervezet szabályozó rendszereinek és az öröklődésnek legfontosabb problémáiról.

KOCSIS Ferenc: *Célszerűség a természetben és az istenhit.* = A világ csodák nélkül. 1963. Táncsics, 85—124 l.

Van-e célszerűség a természetben? Mi befolyásolja az élőlények alkalmazkodását, kiválasztódását, fejlődését, az élő anyag kialakulását, az ember fejlődését?

KOCSIS Ferenc: *Célszerűség és alkalmazkodás.* = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. I. 1963. Tankönyvkiadó, 163—211 l.

Könyvtári könyvek

bekötése a legszebb kivitelben, a legjobb minőségben, a legrövidebb határidővel

Kun Zoltán

könyvtári könyvek bekötésére specializált könyvkötészetében.

EGER,

ALKOTMÁNY UTCA 7.

TELEFON: 16-30

Hogyan jelentkezik a célszerűség kérdése a hitvédelemben? Mit kell tudnunk a mesterséges és a természetes kiválasztódásról s az életközösségek alkalmazkodásairól? Mit tanít Darwin a fejlődésről? Milyen viszonyban van az élőlény és környezete? Hogyan szabályozza önmagát a természet? Miért olyan az élő természet, amilyennek ma ismerjük?

TASNÁDI KUBACSKA András: *A Föld és az élet fejlődéstörténete.* = A Föld. Szerk. — —. 1960. Gondolat, 335—406. l. (A természet világa)

Az élet történetének krónikája az ősvilági élet fejlődésének első nyomaitól kezdve a földtörténeti ókoron, középkoron, újkoron át a mai élővilág kialakulásának küszöbéig.

BENEDEK Tibor: *A darwinizmus kibontakozása.* 1961. Tankönyvkiadó, 151 l.

A biológia történetének áttekintése a reneszánszkor kezdetektől a 17. és 18. századi fejlődésen át a múlt század végéig. Részletesen foglalkozik a biológia szemlélet, gondolat alakulásával, változásaival abban a folyamatban, amely a darwini életmű s ezzel a modern biológia megszületéséhez vezetett.

BENEDEK István: *Lamarck és kora.* 1963. Gondolat, 334 l.

Hogyan fejlődött a fajok egymásból való származásának tudományos elmélete Linnétől a lamarcki életművön át Darwinig? Bemutatja Lamarck elődeit, kortársait, leírja Lamarck életét, egyéniségét, munkásságát, s méltatja — még néhány tévedésében is zseniális — tisztánlátását és bátorságát, ahogyan az embert bevonta a természetes származás folyamatába s ahogyan a „lelki” sajátságok kialakulását az anyagi világ természet törvényeivel magyarázta.

DARWIN, Charles: *A fajok eredete.* 1955. Akadémiai, 691 l.

Századok tudománytalan, misztikus, reakciós nézeteit zúzza szét a mű, mely cáfolhatatlanul bizonyította, hogy az élővilág kialakulását, a fajok eredete, a természetes kiválasztódás, az állatok ösztönelete, az élőlények fejlődésének és földrajzi elterjedésének folyamata objektív természeti törvények hatására jött létre, a természet szakadatlan változásainak, átalakulásának szükségszerű következménye.

Az ember származása, fejlődése

NEMESKÉRI János: *Az ember fejlődéstörténete.* = Világnézeti nevelésünk

természettudományos alapjai. II. 1963. Tankönyvkiadó, 131—176 l.

Meghatározza az emberi őslénytan fogalmát, tárgyát, módszerét, a fejlődés fogalmát. Áttekinti a földtörténeti korokat, leírja a főemlősök eredetét és fejlődéstörténetét. Bemutatja az emberféléket, s a valódi eszközkészítő ember fejlődésének fázisait. Részletesen elemzi az emberréválás útját a beszédfejlődés folyamatában. Leírja a mai embert s foglalkozik a fajproblémákkal.

NYESZTURH, M. F.: *Az ember származása*. 1960. Gondolat. 430 l.

A szerző először az ember származására vonatkozó nézetek történetével és bírálatával foglalkozik, majd az emberi test alkatának sajátosságait vizsgálja az ember keletkezésének folyamatában, meghatározza a munka és a felgyenesedett testtartás szerepét az ember származásában, leírja az ember és a majom agyvelejét és felsőbb idegtevékenységét, a majmok csordaéletét és a munka kezdetleges formáit. Végül az ember kialakulásának folyamatát vázolja fel az ősemberkutatás leletanyagának tükrében.

ENGELS, Friedrich: *A természet dialektikája*. 1952. Szikra, 410 l.

Engelsnek e könyvben megjelent munkája, „*A munka szerepe a majom emberré válásában*” forradalmian új és tudományos nézetként látott napvilágot az ember származásáról és fejlődéséről, amelynek valamennyi tényezőjét, a folyamat egészét összefüggéseiben láttatja meg a materialista természetfelfogás fényében.

Az emberréválás problémái. = Hollitscher Walter: *A természettudományos világkép*. 1961. Gondolat, 379—468. l.

A szerző meghatározza az ember helyét az élővilágban, ismerteti az emberréválás folyamatának hajtóerőit, sokoldalúan vizsgálja a tudatfejlődés problémáit, majd egy sereg olyan, az emberről szóló kérdést vizsgál (pl. faj, az ember — gép, a nyelv jellege, szerepe, stb.), amelyről korunkban is sok vita folyik.

DARWIN, Charles: *Az ember származása és a nemi kiválasztás*. 1961. Gondolat, 895 l.

A darwini életmű fontos alkotása, amely óriási tényanyag felhasználásá-

val, mélyreható elemzéssel természet-tudományosan magyarázza meg az embernek állati ősöktől való származását. Néhány szemléleti korlátja ellenére — amelyeket később Engels és a dialektikus materializmus oldott fel — ez a munka forradalmi jelentőségű állásfoglalás, tudományos és világnézeti eredmény.

ÁKOS Károly: *Idegrendszerünk*. 1963. Gondolat, 297 l.

Tudományos igényű összefoglalás az idegrendszeréről és az agyról, annak a szervek felépítéséről és működéséről, amely az embert emberré teszi.

ÁKOS Károly: *Az idegrendszer fejlődése, felépítése és működésének alapjai*. = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. II. 1963. Tankönyvkiadó, 53—130 l.

Áttekintés az idegrendszer és az agy felépítéséről és működéséről. Érinti az ingerületi folyamatok, a reflexek, az érzékszervek, az analízátor tevékenység, az emberi agy és a tudat kérdéseit, foglalkozik az akarat, a gondolkodás, a személyiség, az érzelmi jelenségek, a „lélek” stb. problémáival.

BALÁZS András: *Az agy és értelem eredete*. 1959. Gondolat, 271 l. (Stúdium könyvek 13.)

Az idegműködés fejlődéstörténete a legegyszerűbb állati érzékeléstől az emberi gondolkodás kialakulásáig.

BALÁZS András: *Az emberi agy működése*. = A világ csodák nélkül. 1963. Tánácsis. 147—165. l.

Összefoglalás az agykutatás történetéről, a feltételes és feltétlen reflexekről, a központi idegrendszeréről, az izgalom és a gátlás ellentétes folyamatairól, az állati és emberi pszichikumról, a beszédről s általában mindarról, ami az emberi agy fejlődésével és működésével függ össze.

SZPIRKIN, A.: *A tudat eredete*. 1963. Gondolat, 402 l.

Meghatározza a tudat fogalmát, a munka, a társadalmi viszonyok és a nyelv szerepét a tudat kialakulásában, leírja a tudat előtörténetét, eredetét és kezdeti fejlődési szakaszait, a legősibb emberi tudatnyomoktól az ősember kialakulásáig, majd áttekinti az erkölcsi, esztétikai, vallási és tudományos tudatformák keletkezésének és fejlődésének folyamatát.

Összeállította: Csomor Tibor

A NAGY FELFEDEZÉSEK

CÍMŰ TELEVÍZIO MŰSORHOZ AJÁNLOTT KÖNYVEK

- APRILIS *Salamon király kincse* (Afrikai tárgyú)
- FUTÓ József: *Afrika*. 1963, Gondolat, 325 l.
Afrika földrajzának, néprajzának, természeti viszonyainak sokoldalú, kézikönyvszerű áttekintése.
- SÍK ENDRE: *A nagy Mirambó árnyékában*. 1962, Móra, 207 l.
Elbeszélések Afrika történetének érdekesebb epizódjairól.
- SÍK ENDRE: *Fekete-Afrika története*. 1964, 1965. Akadémiai Kiadó. 1—2 köt. Fekete-Afrika történetének tudományos, de mindenki számára érthető feldolgozása a legrégebb időkől a századfordulóig.
- MÁJUS *Az indián titok* (Az észak-amerikai indiánok és Mexikó kultúrái)
- JÚNIUS *A tollas kígyó* (A maya-indiánok)
- BARTSCH, Ernst: *Indiánok és néger az Újvilágban*. 1964, Móra, 202 l.
CERAM, C. W.: *A régészet regénye*. 1959, Gondolat, 398 l.
A könyv terjedelmes fejezetekben számol be Amerika ősi kultúráinak feltárásáról.
- GARCILASO DE LA VEGA: *Inkák s konkviztádorok*. 1964, Gondolat, 370. l. (Klasszikus útleírások 6.)
- CHECA, Genaro Carnero: *Latin Amerika harcba indul*. 1961, Kossuth, 446 l.
Latin-Amerika politikai történetének érdekes összefoglalása.
- FAWCETT, Percy: *A Mato Grosso titka*. 1959, Gondolat, 379 l. (Világjárók 15.)
A dél-amerikai földész ősi kulturális emlékeit kutató tragikus sorsú utazó naplója és felfedezéseinek dokumentuma.
- FENYŐ BÉLA: *Kolumbusztól Castróig*. 1960, Kossuth, 163 l.
Amerika történetének népszerű, érdekes összefoglalása.
- FRYD, Norbert: *Mosolygó Guatemala*. 1960, Gondolat, 294 l.
Az ősi indián kultúrák számos emléktét őrző országot bemutató útleírás.
- HANZELKA, Jiří—ZIKMUND, Miroslav: *A Kordillerákon át*. 1958, Bibliotheca, 381 l.
- HANZELKA, Jiří—ZIKMUND, Miroslav: *Két óceán között*. 1960, Gondolat, 396 l.
Utazás Mexikóban és Közép-Amerika országaiban.
- LIPS, Eva: *Könyv az indiánokról*. 1962, Gondolat, 385 l.
Enciklopédikus gazdagságú ismeretterjesztő mű az indiánokról, eredetük, történetük, gazdasági-, társadalmi életük, szokásaik, mítoszai stb. színes és sokrétű leírásával.
- LIPS, Julius: *A dolgok eredete*. 1962, Gondolat, 506 l.
Az ősi természeti népek kultúrájának, eszközeinek, mítoszainak, általában civilizációjának bemutatása számos indián vonatkozással.
- MORGAN, Lewis: *Az ősi társadalom*. 1961, Gondolat, 451 l.
Az ősi társadalmak létrejöttének, szerveződésének, életének tudományos összefoglalása sok indián anyaggal.
- OERTWIG, Siegfried: *Elszüllyedt városok*. 1963, Gondolat, 163 l.
Kirándulás a régészet birodalmába az azték és inka kultúra emlékeinek leírásával.
- QUINTANA, Manuel José: *Francisco Pizarro*. 1962, Európa, 219 l.
Közép-Amerika egyik meghódítójának története.
A sorozat valamennyi adásához ajánljuk az alábbi összefoglaló műveket:
- BOKOR Péter—TEKNÓS Péter: *Felfedezők és hódítók*. 1961, Móra, 168 l. (Búvár könyvek 21.)
- DÁNIEL György: *A földrajzi felfedezések története*. = A Föld. Szerk. Tasnádi Kubacska András. 1960. Gondolat, 407—497. l. (A természet világa.)
- KRATOCHVIL, M. V.: *Felfedezők és hódítók*. 1963, Szlovákiai Szépirod. Kiadó, 359 l.
- MAGIDOVICS, I. D.: *A földrajzi felfedezések története*. 1961, Gondolat, 876 l. (Rövidített kiadása a Siker-könyvek sorozatban is megjelent.)
Földrajz 3. *Tengerentúli világrészek*. Írták: Bóna Imre, Futó József, stb. 1960, Tankönyvkiadó, 479 l.

Osszeállította: Csomor Tibor

TÁJÉKOZTATÓ

A nemzeti önvizsgálat, a belső számvetés írója

Beszélgetés Darvas Józseffel

A könyvtári katalóguscédulák figyelmes lapozgatója 18 könyvet: regények, drámák, szociográfiai művek címeit találja *Darvas József* neve alatt. A kötettség önmagában is kiemelkedő írói pályáról vall, az egyes címek pedig külön-külön is az adott kor lényegét kutató, a célt a valósággal szembebesítő, újra és újra nemzeti és egyéni számvetésre törekvő írói alkatot idéznek. A *közéleti elkötelezettség* adta kezébe a tollat, s azóta is ez munkál minden írásában. Ennek az írói magatartásnak talaján születtek a harmincas években falukutató szociográfiai művei. (A legnagyobb magyar falu, Egy parasztcsalád története.) Az osztályához való hűség és a változás szenvedélyes akarása ihlette a felszabadulás előtti regényeit. (Fekete kenyér, Vízkeresztől

Szilveszterig, Máról holnapra, Elindult szeptemberben stb.) S húsz éve, két világ mezsgyéjén az első, felelősségteljes, a tragédiákat oknyomozó módszerrel kutató lélektani és történelmi felmérés éppen Darvas József nevéhez fűződik (Város az ingoványon). *Felszabadulásunk huszadik évfordulójának idején* még világosabban látszik, hogy milyen megrázóan töltötte be ez a mű a „síráló és a bába” szerepét. Ha legutolsó nagyszerű regényére, a *Részeg eső*-re gondolunk, akkor a múlt és jelen szüntelen szembeállításában, olykor önfájdító lelkiismeretvizsgálatában ismét a visszafojthatatlan szocialista elkötelezettséget, a nemzet gondját vállaló felelősségérzetet tapasztalhatjuk.

Író és politikus... 1945 óta több tárca minisztere, s az irodalmi élet szinte megszakítás nélküli vezetője. Eltelt húsz évünk fontos irodalompolitikai eseményei, irodalmi életünk hullámvásárai valamiképpen rendszerint kapcsolódnak a nevéhez. 1951-ben ő tartotta azt az írószövetségi beszámolót, amely megpróbált hatást üzeni a sematizmusnak. Három évvel később, közgyűlési referátumában a revizionizmus és a polgári nézetek elleni harcra irányítja a figyelmet. 1956 vészfellegekkel terhes közgyűlésén — funkció nélkül és szinte magára maradván — már azért kellett harcolnia, hogy az alapszabályban ne mellőzzék a *szocialista realizmus*nak még a szóhasználatát is. Az 1956 után konszolidálódott irodalom új jelenségeiről és az irodalmunk további feladatairól már ismét elnökként tartott summázást az 1962-es közgyűlésen. Irodalompolitikai irányító munkája nem volt mindig hibamentes, hiszen néha a kiindulási alap sem volt gyökeréig tisztázott. A jobbatkeresés hite azonban mindig erőssé tette a *szembenézésre és az újrakezdésre*. Sajátmagára is áll, amit általános irodalmi vonatkozásban mondott egyhelyütt: *Bennünk csak azt a magatartást igazolhatja az idő, ha a történelemlátás olyan szintjére tudunk emelkedni, hogy a magunk részgazságait és igazságtalanságait a nép, a történelem szférájában tudjuk vizsgálni.*

A kérdések — kissé a felszabadulási évforduló jegyében — az íróhoz, az Írószövetség elnökéhez, s a könyvtárügy hosszú ideig felelős vezetőjéhez szólnak. Az első: milyen személyes vonatkozású könyvtári emlékre gondol vissza szívesen?

— Első nagy szellemi feladatát éppen könyvtárhoz tapadnak. Szűkebb pátériám: Orosháza, a „legnagyobb magyar falu” híres volt tevékeny társadalmi egyesületeiről. (Földművelő Kör, Gazda Kör stb.) Velük egy időben pezsgő társadalmi és kulturális élet zajlott a kisparosság szervezeteiben is. Ilyen szervezet volt az iparos fiatalok önképző köre, amelynek feladatát jól ellátó könyvtára és ügybuzgó könyvtárosa is volt. Tizenkét éves koromtól, amikor a betűhség elhatalmasodott rajtam, ez a könyvtár lett táguló érdeklődésem legfőbb forrása. Csak szeretettel és hálával emlékezhetem jó Gabnai bácsira, a könyvtárosra, akinek önkéntes kis segítője (mai szóhasználattal könyvtári aktívája) lettem. Ennek fejében kedvem szerint merülhettem a betűk világába, sok könyvtári könyvet elolvashattam annak ellenére, hogy a körnek nem voltam szabályos tagja, s korom miatt nem is lehettem. A könyvtárnak teljes Jókai- és Mikszáth-sorozata volt. Őket szerettem ez idő tájt leginkább, s a könyvtár lehetőségeivel élve „agyonolvastam magam”. Túlzás nélkül vallom, hogy ez a számomra oly kedves könyvtár írói indíttatásomnak is fontos állomása volt.

— A húsz éve felszabadult Magyarország első könyvnapjának első kimagasló könyvjúdonysága a „Város az ingoványon” volt. Irodalmunkban betöltött helyét kijelölte az irodalomtörténet. Milyen érzéssel gondol vissza erre a könyvre a szülője, s hogyan vezetett írói útja ettől a műtől a „Részeg eső”-ig?

— A „Város az ingoványon”-t 1945-ben írtam, s talán az első könyv volt, amely a történelmi változás jegyében fogant. Utolsó menedékhelyem, a Baross utca 41. számú ház felszabadításának másnapján, gyertyafénnyel megvilágított pincében kezdtem hozzá, s két-három hét alatt készültem el vele. A belső számvetés igénye, a gyónás kényszere adta kezembe a tollat. A könyv egyben írói pályám első fejezetének záróköve is. Utána az ismert közéleti munka tíz esztendeje következett, amikor mint író nem tudtam megszólalni. 1956 után kezdtem újra írni. Jelentkezésem drámákkal (Kormos ég, Hajnali tűz), majd filmforgatókönyvekkel kezdődött, s ezeket követte ismét próza: a „Részeg eső”. Író-olvasó találkozókön gyakran mellemnek szegezik a kérdést: újra jelentkezésemkor miért éppen a drámákkal kezdtem, s miért csak utánuk tértem ismét vissza a regényhez? A kérdezőknek a következőket tudom mondani: úgy éreztem, hogy ahol abbahagytam írói munkásságomat, ott folytatni nem tudom. Nemcsak a közben eltelt tíz esztendő miatt, vagyis nemcsak a nagy kihagyás miatt, hanem mert úgy éreztem, hogy a megváltozott kor és a bennem feltörő írói mondanivaló eszközeiben és formájában mást követel, mint amit addig csináltam. Nem megtagadni akartam ezzel magam, hanem ha úgy tetszik, inkább a folytatás és megtagadás parancsoló dialektikájának a szükségességét éreztem. Gondolattelibb, filozófikusabb irodalom művelése volt a célom, s ezt az új utat a magam számára kiküzdhetőknek a drámai műfajban éreztem leginkább. A drámát éreztem a legalkalmasabbnak azoknak a tapasztalatoknak az érvényesítésére is, amelyet a filmgyártásban és a filmforgatókönyvek írásával szereztem. Úgy hiszem, hogy a filmszerzés hatása tetten érhető egyébként a „Részeg eső” c. regényem formai építkezésében is.

— Mint az irodalmi élet egyik választott felelőse, hogyan látja irodalmunk húszéves fejlődését, s miben érzi legfőbb eredményeit?

— Az elmúlt húsz esztendő feltétlenül hozott maradandó eredményeket és új értékeket mai irodalmunkban, ha ezek nem is kész értékek minden esetben. Új irodalmunk legfőbb jellegzetességének és eredményének két dolgot tartok. Az egyik: mai íróink legtöbbje a legjobb tradíciókat folytatja akkor, amikor nagy egészében a közérdekű problémákhoz nyúl, és erősödött az a tendencia, hogy az egész irodalom erre az alapra álljon. Elég talán szélső példaként emlékeztetni arra, hogy még a Nyugat-hagyomány folytatóinak munkásságába is akarva-akaratlan beszűrődik korunk sok kérdése és mondanivalója. Nem is beszélve most azokról az irodalmi irányzatokról, amelyeknek képviselői mindig is tudatosan vallották, hogy alkotói céljuk a jelen valóságának szocialista szemléletű ábrázolása, s az ezzel történő lélekformálás. Ma már egyre inkább főjellemzőnek tekinthető ez a törekvés, s ebből — hittel vallom — ki fog nőni a magyar irodalom új korszaka.

Az eltelt húsz év másik nagy irodalmi eredménye, hogy a különböző irodalmi műfajok közötti egyenlőtlen fejlődés lassanként kezd megszűnni és a kiegyenlítődés tanúi lehetünk ebben a vonatkozásban. Felszabadulás előtti irodalmunkban a líra nemzetközi méretekben is óriási csúcokra jutott, regényirodalmunk viszont nagy értékeink ellenére is, alapjában véve provinciális maradt. Drámai irodalmunk pedig — Az ember tragédiájá-n és a Bánk bán-on kívül igazi nagy művet alig tudott felmutatni. Ez a sajtóságos egyenlőtlen műfaji fejlődés új irodalmunkban egyre inkább

feloldódik. A líra mellett a próza előretörését is igazolják kiemelkedő művek, s ebben a tekintetben tehetséges fiatalok, biztató ígéretek nyomokkísérői lehetünk. Ugyanilyen biztatónak és reményekre jogosítóknak tartom a mai magyar drámában érezhető nagy zajlást. Az utolsó írószövetségi közgyűlésen tettem azt a kijelentést, hogy „hal-lom a trombitaszót!” Azt akartam ezzel kifejezni, hogy tények alapján bízom és hi-szek a mai magyar irodalom erőteljes kibontakozásában. Ezt most is csak megerő-síthetem: a trombitaszó erősödik!

— A beszélgetés eddigi részében is szóba került a szocialista realizmus. A napok-han pedig fontosnak érzett vitaanyagot olvashattunk erről a kérdésről a Társadalmi Szemle februári számában, s könyvtárosaink azóta is buzgón tanulmányozzák. Mi a jelentősége ennek a dokumentumnak?

— Az MSZMP Központi Bizottsága mellett működő kulturális elméleti munka-közösség állásfoglalását és vitaanyagát hasznosnak tartom. Fő érdemének azt látom, hogy a szocialista realizmus fogalmát történelmi fejlődésében vizsgálja és határozza meg. A régebbi meghatározásoknak és tételeknek az volt a fő baja, hogy a priori tételek voltak. Az elmélet formuláit próbálták az alkotás eleven folyamatára alkal-mazni, s ahol ez valamiképpen „nem stimmel”, ott nem a tételek esetleges hibáit tételezték fel, hanem az irodalmat igyekeztek kárhozatni. Már pedig az elmélet csak akkor igaz és hasznos, ha a gyakorlatból szűri le a következtetéseit. A vitaanyag ebben a szellemben fogalmazódott meg. Az alkotás oldaláról vizsgálja a jelenségeket, ebből vonja le az elméleti következtetéseket, és arra bátorít, hogy ez a gondolkodás érvényesüljön az irodalmi szemléletben. És természetesen arra is bátorít, hogy magát a dokumentumot is olyannak tekintsük, aminek egyes megállapításait még lehet s kell is tovább vitatni.

— A dokumentum birtokában meg lehet-e határozni, hogy íróink közül kik jutottak legmesszebbre a szocialista realizmus útján?

— A dokumentum nem csalhatatlan recept annak megítélésében, hogy kik te-kinthetők szocialista realistáknak. Minden merev értelmezés félrevihet. Óvakodni kell az ilyen séma-szerű minősítéstől. A szóban forgó elméleti összegezés elsősorban a kritika számára ad segítséget. Annak megítélése, hogy ki mennyiben valósítja meg a szocialista realizmus alkotómódszerét, sőt ki és miben teremt újat, ez nagyon összetett és sokoldalú kritikai vizsgálatot igényel.

— Hogyan látja a könyvtárak szerepét a kulturális nevelőmunka egészében?

— Nem mai, hanem igen régi nézetem van erről, ezt tudom ezzel kapcsolatban újra hangsúlyozni. Az emberek tudatának, gondolkodásának a művelődés eszközeivel való formálása komplex dolog. Ehhez a művelődési intézményeknek és a művelődés eszközeinek együttes összefogása szükséges, az ismeretterjesztő előadásoktól kezdve a Rádió és Televízió munkájáig. Véleményem szerint azonban a legmaradandóbb hatást a könyv, az olvasás adja és természetesen annak fontos közvetítői: a könyv-tárak. Az egyéb kulturális szolgáltatások hatása és hasznossága is főleg azzal nő, ahogyan és amilyen mértékben épít a könyvolvasásra. Népművelési miniszterségem idején is annak az elvnek elfogadtatására törekedtem (hogy milyen sikerrel, azt nem én vagyok hivatott megítélni), hogy az egész népművelési munka központja, de különösen a művelődési otthonok centrális helye a könyvtár legyen. Ma is ezt vallom. A könyvtár szerepével és az olvasás hatásával kapcsolatban a beszélgetés elején említettem már személyes példámat is. Ha nem szabadulok a könyvtárba, talán nem is lett volna író belőlem. Természetesen nem mindenkinél fog ez ezzel az eredmé-nyvel járni, s nem is ez a cél, de az biztos, hogy senkinél sem marad áldásos követ-kezmények nélkül. Jó dolog időnként a könyvtári statisztikákat böngészni! Örömmel értesülök az olvasótáboron belül a fiatalok arányszámának megnövekedéséről. Ha a könyvtárosok a fiatalokkal életreszólóan megszerettetik a könyvet, ha sikerül útját állni a serdülőkorúak ma még elég jelentős lemorzsolódásának, ezzel olyan arany-alapot teremthetünk, amely egész művelődéspolitikánk legszilárdabb alapja lesz.

A nyilatkozatkérő jegyzetombjában befejezésül szerepelt volna még olyan obligát kérdés, hogy mit úzen Darvas József a könyvtárosoknak? A kérdés elmaradt. Hiszen a szavaiából önkéntelenül is kihallatszott az üzenet, a kérés és az elismerés is. A kérdés helyett inkább a könyvtárosok és az olvasók kérését tolmácsolom: várjuk a Részeg eső folytatását, várjuk a további műveket.

G ö n c z i I m r e

MŰVEI

Fekete kenyér. (1934) Szikra, 1949.
Vízkeresztől Szilveszterig. (1934) Regény. Szépirodalmi. 1954.
Allomás. (1935) Regény. Faust. 1935.
A legnagyobb magyar falu. (1937) Szociográfia. Gondolat. 1937.
A törökverő (1938). Történelmi regény. Szépirodalmi. 1964.
Fgy parasztsalád története. (1939). Szociográfia. Athenaeum. 1939.

Máról holnapra. (1939) Regény. Szépirodalmi. 1957.
 Elindult szeptemberben. (1940) Regény. Szépirodalmi. 1958.
 Harangos kút. (1942) Regény. Szépirodalmi. 1957.
 Szakadék. (1942) Dráma. Magyar Elet. 1943.
 Város az ingoványon. (1945) Történelmi emlékezés. Szépirodalmi. 1960.
 Új népért, új kultúráért. (1956) Tanulmányok. Szépirodalmi. 1956.
 Tiszántúl. A legnagyobb magyar falu. Egy parasztcsalád története. Tiszántúli utazás 1957 tavaszán. Gondolat, 1957.
 Kormos ég. Dráma. Szépirodalmi. 1959.
 Országúton-városon. (Riportok, cikkek 1936—1940). Szépirodalmi. 1960.
 Végig a magyar Szaharán. (Rajzok, cikkek, tanulmányok 1940—1944). Szépirodalmi. 1961.
 Hajnali tűz. Dráma. Szépirodalmi. 1961.
 Részeg eső. Regény. Szépirodalmi. 1963.
 Részeg eső. Dráma. Szépirodalmi. 1964.

FILMFORGATÓKÖNYVEK

Szakadék (1956).
 Akiket a pacsirta elkísér (1959).
 Karikás Frigyes: Harminckilences dandár.
 Móríc Zsigmond: Légy jó mindhalálig.

A felszabadulás élménye húsz év irodalmában

„Új sorsot ad az ég, minden reggelre bátrabb életet” — Illyés Gyula írta le ezeket a sorokat (*Buda, 1945 január*) még a főváros ostromának ágyúdörgéssel viharzó napjaiban. Azóta — azt lehet mondani — az új magyar irodalom egyik legfőbb élménye és témája lett a felszabadulás: az elmúlt húsz év lírája, prózája és szinpada újra és újra felkeresi a történelmi sorsfordulót.

Leghamarabb természetesen a líra olvasztotta magába a felszabadulás művekbe kívánczó élményét. A költők már a német megszállás, a nyilas uralom keserves napjaiban formába öntötték rémületüket: Illyés: *Iszonyat*, Jankovich: *Ezerkilencszáz-nagyuvennégy és negyvenöt* című versei a borzalmakat visszhangozták. Am csakhamar a frissen kapott szabadság élménye és a történelem megkívánta feladatok megjelenése hangzott fel a sorokból. Illyés versei: a *Nem volt elég*, az *Élni fogsz, élni*, a *Hidak* — mint ahogy az 1945-ben megjelent *Egy év* című kötet legtöbb verse — az új idők szellemét sugározták, a *Megy az eke* és a *Cserepező* pedig már a megújult élet, a földosztás, az újjáépítés friss ritmusától kapták ütemeiket. Ugyancsak a felszabadulás ihlető pillanatát zárta soraiba Kassák Lajos *Parázs a hamu alatt* című költeménye is. Fodor József (*Piros fejkák*) és Zelk Zoltán (*Egy vöröskatonna sírjára*) versei pedig a felszabadító szovjet katonák, a hősi halottak emlékét örökítették meg, a halál komor szólamából a jövő bizakodása csendült fel.

E néhány vers megemlítése természetesen csak izelítő lehet: a felszabadulás élményének lírai nyomairól készült felsorolás egész bibliográfiát megtöltene. Költőink — az idősebb nemzedék (Benjámin, Csanádi Imre, Mátyás Ferenc, Keszthelyi Zoltán stb.) és a fiatalabbak (Juhász Ferenc, Garai Gábor, Mezei András stb.) egyaránt — versek seregében idézték fel a történelmi pillanatot s tisztelegtek a hősök emléke előtt.

A költészet gyors reagálását persze hamarosan követte az epika is. Először visszaemlékezések születtek: Szép Ernő: *Emberszag* és Nagy Lajos: *Pincenapló* című írásai a felszabadulást megelőző hónapok: a rémuralom, az ostrom, a nyomor pokláról számoltak be. Különösen Nagy Lajos műve érdekes: a szenvedést és a nélkülözést hitelesen, szinte naturalista valóságossággal bemutató napló a felszabadulás lélekemelő pillanatával, a végső optimizmus akkordjával ellensúlyozta keserű beszámolóját. Ugyanebbe a sorba tartozik Darvas József könyve: a *Város az ingoványon* is. Darvas azonban nem szűkítette le témáját közvetlen tapasztalataira: könyvéből a szenvedő, mégis élő, sőt nem egyszer a szovjet hadsereg oldalán harcoló főváros képe bontakozik ki. A személyes élmények dokumentumát adja Illyés Gyula napló-részlete: az *1944 október* is.

Hasonló témák szólnak meg; de most már nem az emlékezés, hanem a regény és a novella műfajában Déry Tibornál, Németh Lászlónál, Tersánszky J. Jenőnél, Örkény Istvánnál, Thurzó Gábornál, Sándor Kálmánnál és Barabás Tibornál is. Déry Tibor *Alvilági játékok* címmel megjelent novellái a felszabadulás körüli időkről készítettek izgalmas pillanatképeket. Az *Egétő Eszter* — Németh László nagy regénye — a felszabadulást megelőző hónapok országos zűrzavarát és az első tavasz kialakuló új életét ábrázolja a *Menekülők és maradók* című fejezetben. Tersánszky az ostromlott város és a berendezkedő új világ képét rajzolja meg egy budai ház lakóinak kalandos sorsában. Regénye: az *Egy kézikocsi története* az író derűs szemléletével mutatja be egyszerű hőseinek változatos életét. Ugyancsak a korforduló

társadalmi és lélektani átalakulását kísérik figyelemmel Sándor Kálmán (a *Széplányok sisakban* c. könyv néhány novellája), Örkény István (*Budai böjt*), Sötér István (az *Edenkert* című kötet több írása) és Barabás Tibor elbeszélései (*Szerelmem Eszti*), valamint Thurzó Gábor kisregénye (*Akár a vízőzön*) is.

A felszabadulás falusi élményvilágát Szabó Pál népszerű regénye: az *Isten malmái* mutatja be. Szabó Pál a falu hétköznapijainak, az egyszerű emberi sorsoknak ábrázolásában világít rá a paraszti élet nagy átalakulására, a felszabadulás jelentőségére, a földreform történelmi szerepére. A regény a földosztás, a nagy paraszti korforduló epikus feldolgozása.

A történelmi kor egy másik arcát rajzolják meg Illés Béla regényei. Illés a szovjet hadsereg soraiban érkezett haza, így a felszabadulás katonai eseményeit az ő műveinek tükrében láthatjuk. *Fegyvert s vitézt éneklek* és *A vígszínházi csata* című művei valóban elbeszélésfüzérek: az első egy szovjet egységnek a Dontól Budapestig megtett útját adja elő, a második pedig a főváros felszabadításának eseményeit mutatja be. Regénytrilógiája: a *Honfoglalás* pedig a felszabadító harcok összegző ábrázolásának készült: a magyar hadifoglyok egy csoportjának sorsában világít rá a magyarság életének történelmi átalakulására. Illés Béla a felszabadulás harci eseményeinek krónikása: írásai éppen ezért — a téma következtében — a cselekményekben gazdag, fordulatos epikai formát képviselik. Főleg az ő nyomában járnak azok az írók, akik a felszabadulás korának eseményes, kalandos világát idézik fel, sőt gyakran a magyar ellenállók és partizánok hősi cselekedeteit kívánják elbeszélni. Ehhez az irodalomhoz tartoznak Szilvási Lajos regényei (*Riadó a tárnák felett*, *Fény a hegyek között*), Tatay Sándor népszerű ifjúsági könyve: a *Puskák és galambok* (amelyből sikeres film is készült), Sásdi Sándor (*A vándorút vége*) és Barát Endre (*Hajnalban indultak el*) művei.

Mind ezek a művek, melyeket felsoroltunk, általában a felszabadulást követő években, az élmény frissességével és forróságával fogalmazták meg mondanivalójukat. A nagy történelmi fordulók, s így a felszabadulás élménye azonban tovább is munkál: írónk az elmúlt években is foglalkoztak vele. Karinthy Ferenc regényben, filmen egyaránt sikeres *Budapesti tavasza* a főváros szenvedéseit, reményeit, az ellenállás hősies erőfeszítéseit beszéli el, Déry Tibor *Emlékek az alvilágból* című írása a felszabadulás tizedik évfordulóján idézte fel az író egykori tapasztalatait, Veres Péter nagy regénytrilógiájának, *A Balogh család történetének* harmadik része: a *János és Julcsa* pedig a háborús évek ábrázolásában egészen a felszabadulás reményeket újjáélesztő pillanataig jut el.

A felszabadulás történelmi változásai húsz év magyar irodalmát ihlették meg. Ez az ihlető erő azonban ma is eleven: éppen a felszabadulás huszadik évében elhangzó írói nyilatkozatukból tudjuk, hogy 1945 nagy élménye ma is foglalkoztatja irodalmunkat s ihletésétől bizonyára még értékes műveket várhatunk.

Pomogáts Béla

IRODALOM

- Barabás Tibor: *Szerelmem Eszti*. 1946. Cserépfalvi.
Barát Endre: *Hajnalban indultak el*. 1950. Athenaeum.
Darvas József: *Város az ingoványon*. 1960. Szépirodalmi.
Déry Tibor: *Alvilági játékok*. 1946. Szikra.
Déry Tibor: *Emlékek az alvilágból*. Két emlék. 1955. Szépirodalmi.
Gyárfás Miklós: *Koratavas*. 1955. Szépirodalmi.
Illés Béla: *Fegyvert s vitézt éneklek*. 1960. Szépirodalmi.
Illés Béla: *A vígszínházi csata*. 1950. Révai.
Illés Béla: *Honfoglalás*. 1963. Szépirodalmi.
Ilyés Gyula: 1944. október. Naplórészlet. *Uj Hang*. 1954. 11—12. sz.
Ilyés Gyula: *Egy év (versek)*. 1945. Sarló.
Ilyés Gyula: *Malom a Sédén*. Kortárs 1963. 4. sz.
Karinthy Ferenc: *Budapesti tavasz*. 1956. Szépirodalmi.
Nagy Lajos: *Pincenapló*. 1945. Hungária.
Németh László: *Égető Eszter*. 1963. Magvető.
Örkény István: *Budai böjt*. 1948. Pesti könyvtár.
Sándor Kálmán: *A senki városa*. 1955. Szépirodalmi.
Sándor Kálmán: *Széplányok sisakban*. 1957. Szépirodalmi.
Sásdi Sándor: *A vándorút vége*. 1955. Ifjúsági.
Sötér István: *Edenkert*. 1960. Magvető.
Szabó Pál: *Isten malmái*. 1964. Szépirodalmi.
Szép Ernő: *Emberszag*. 1945. Keresztes.
Szilvási Lajos: *Riadó a tárnák felett*. 1955. Katonai.
Szilvási Lajos: *Fény a hegyek között*. 1956. Katonai.
Tatay Sándor: *Puskák és galambok*. 1960. Móra.
Tersánszky J. Jenő: *Egy kézikocsi története*. 1961. Magvető.
Thurzó Gábor: *Akár a vízőzön*. 1949. Révai.
Veres Péter: *A Balogh család története*. 1961. Szépirodalmi.

A szocialista realizmusról

Az MSZMP Központi Bizottsága mellett működő kulturális elméleti munkaközösség vitaanyaga

A szocialista realizmus művészeti, elsősorban irodalmi közéletünkben *állandóan használt kifejezés*. Többször kiderült ugyan, hogy nem mindenki érti ugyanazt rajta, nem egyszer az is, hogy pontosan meg sem tudja határozni a fogalmat, sőt akadtak olyanok is, akik — ha nem is egészen nyíltan — kétségbe vonták létezését. Az általános szóhasználatból mégis az szűrhető le, hogy a kifejezéssel mindenki a haladó, pontosabban a szocializmus ügyét támogató műveket jelölte.

Ilyen körülmények között különösen jelentős és időszerű, hogy az MSZMP Központi Bizottsága mellett működő *kulturális elméleti munkaközösség* megvitatta a szocialista realizmus néhány alapvető kérdését, abban állást foglalt, és azt egy tanulmányban közzétette.*

A bevezető hangsúlyozza, hogy a tanulmány a belső viták összefoglalója, s mert nem lezárt vitáról van szó, nyitva hagyott bizonyos kérdéseket. Egyrészt azért, mert ezekben a munkaközösség tagjainak véleménye megoszlott, másrészt azért, mert — mint a III. fejezet meg is jelöli — egy sor kérdésben további kutatásokra van szükség. A tanulmány tehát vitaalapnak, vitairatnak tekintendő, mely jó ösztönzést ad a vitatott és nyitva hagyott problémák tisztázására.

Azzal azonban, hogy a tanulmány már tisztázott kérdéseket világosan, félreérthetetlenül megfogalmaz, és meghatározza a további kutatás irányát, biztosítja, hogy ez a remélhető és várható vita helyes mederben folyjék, és lényeges problémákra irányuljon.

I.

A tanulmány első része a szocialista realizmus elméletének kialakulásával foglalkozik. A fogalom a szovjet írók első országos kongresszusán (1932) született meg, s első meghatározása belekerült a Szovjet Írók Szövetségének alapszabályába is. Az elmélet fejlődését és még inkább magát a gyakorlatot azonban dogmatikus és revizionista torzítások akadályozták.

A tanulmány a továbbiakban egyrészt Lukács György „nagyrealizmus” elméletét, másrészt egyéb marxista vagy marxista indíttatású mai nézeteket (a „parttalan realizmus, a realizmus mint módszer, a stílusrealizmus”) ismertet és bírál. Megmutatja, mi az, ami érték vagy legalább is meggondolandó bennük, s mi az, ami hibás, elvetendő vagy legalábbis problematikus. Leszögezi, hogy a mai viták elsősorban a különböző marxista álláspontok vagy marxista indíttatású nézetek között zajlanak. S éppen, mert a gyakorlat tulajdonképpen már döntött a leglényegesebb kérdésekben, az elméleti következtetések levonása nem várathat magára.

II.

A szocialista realizmus korszerűsége. A szocialista társadalmi rend új fejezete az emberi történelemnek, a szocialista realizmus ennek az új történelmi tartalomnak *művészi megjelenése*. A proletárforradalmak korában, a szocialista világrendszer kialakulásával jelent meg, ennek a kornak a marxizmus—leninizmus forradalmi elméletén alapuló művészete. A legjellemzőbb sajátosságai ebből a történelmi összefüggésből vezethetők le, érthetők meg.

A szocialista realizmus tudatossága annak a tükröződése, hogy a világtörténelem folyamán az első művészet, mely tudományos világnézeten alapszik. Társadalmunkban annyira tudatossá vált a társadalmi lét formálása, hogy a felépített és felépítendő társadalmi rend legdöntőbb jellemzői előre megfogalmazhatók voltak.

A szocialista realizmus *pártossága* azt jelenti, hogy a legszervezettebb, legöntudatosabb mozgalmon alapszik, vállalja a *teljes azonosulást a munkásmozgalommal*.

Csak a munkásmozgalom teremthette meg azt a világnézetet, mely nemcsak magyarázza a világot, hanem az ember javára meg is akarja változtatni azt. Így a szocialista realizmus a legszélesebb tömegek vágyait, törekvéseit fejezi ki, és azokra kíván hatni. Hogy ezt megtehesse, *közérthetőnek* kell lennie, ami azonban nem mond ellent annak a ténynek, hogy a szocialista realizmust a stílusok gazdag sokfélesége jellemzi. Nemcsak a kritikai realizmus hagyományaihoz kapcsolódik, hanem magába tudja olvasztani mindazokat a stílustörekvéseket, melyek a XX. században a polgári

* Társadalmi Szemle 20. évf. 2. szám 30—60. l.

társadalommal szemben kifejezetten humanista tiltakozásból táplálkoznak, és az egyes izmusokban jelentkeztek.

Tudományos világnézet és pártosság. Míg a tudomány a valóságot speciális rész-vonatkozásokban tárja fel, a művészet teljes összetettségében, létszerúségében ragadja meg a valóságot, és éppen ezért a teljes emberre hat, azt sokoldalúan mozgató meg. A művészi adottság is olyan képességekből áll, melyekkel a művész az emberi létet a maga összetettségében képes felfogni és kifejezni. A világnézet is ilyen összetett: a világra mint egészre vonatkozó nézetek rendszere. A művész világnézete, tehát a világról vallott nézeteinek összessége hat, jelen van az egész alkotási folyamatban, és végső kifejezését az alkotott mű egészében nyeri el. *A műalkotás ezért a művész tényleges állásfoglalása a világnézet kérdésében, az osztályharcban, — akár akarja, akár nem.*

Mivel a szocialista realizmus a marxizmus—leninizmuson alapszik, a művész számára a társadalom alapvető mozgástörvényeinek ismerete lehetővé teszi, hogy felismerje a jelenségeket, összefüggéseket, hogy tájékozódjék a világban. A pártosság éppen azt jelenti, hogy a szocialista realista művészet a hangoztatott polgári pártatlansággal szemben nyíltan, *tudatosan vállalja a munkásosztály világnézetét*, mert ezzel az egyetemes emberi érdekek képviselőjét vállalja. A munkásosztálynak létérdeke a valóság kíméletlen feltárása, tehát a pártosság, azaz a munkásmozgalommal való azonosulás ilyen formán egybeesik az objektivitással.

Ezen a gondolatmeneten továbbmenve, a pártosság közvetlen kapcsolatot jelent a politikával is. Megvalósítása persze politikai feltételektől is függ, amit jól példáz a személyi kultusz időszaka, mert ha a politika és a nép kapcsolata megbomlik, a művész választút elé kerül.

A párt állandóan fejleszti a marxizmus—leninizmust, meghatározza a módszereket, feladatokat, melyeket a művésznek éppen úgy ismernie kell, mint az általános elemzéseket. A párt részéről viszont feltételezi a szocialista realizmus, hogy megfogalmazza a szocialista építészeti művészi szükségleteit, hogy eszmei-ideológiai bírálatot gyakorol, hogy elhárítja a szocialista realista művészet elől a világnézeti, izlésbeli akadályokat, és kedvező feltételeket teremt a művészetek befogadására, hogy szocialista művészeti közvéleményt alakít ki, és eljuttatja a legjobb művészi alkotásokat az egész néphez.

Politika és művészet. Az eddigiekből következik a politika és a művészet szoros kapcsolata. De következik az is, hogy a művészetnek a maga *sajátos eszközeivel* kell szolgálnia a párt céljait. Éppen azzal lehet a politika segítségére, mert sok vonatkozást egyszerre tud megragadni, és olyan területekre tud behatolni, ott valós összefüggéseket megállapítani, értelmezni, amelyekre a politika és a tudomány az adott pillanatban nem képes eljutni. A művészet viszont nem reagál azonnal a valóság változásaira, nem lehet tehát számon kérni tőle a napi politika szolgálatát.

A tanulmány figyelmeztet arra is, hogy világnézet és politika nem felcserélhető fogalmak. A művészi alkotás szempontjából — mint láttuk *a világnézet a döntő.* Előfordulhat, hogy politikailag más nézetet vallók szocialista realista műveket alkotnak, és politikailag egyetértők nem, mert „a politikai lojalitás korántsem jelent ideológiai-világnézeti egyetértést is”.

Ezekután világos, miért nem lehet pl. az irodalomnak társadalmi vezető szerepe, s ügyelnünk kell arra, hogy a politika és művészet különbségének elemzése a kettő kapcsolatát és ne szembeállítását eredményezze.

A szocialista realizmus humanizmusa. A polgári művészet legjobbjainak humanizmusa tiltakozás a polgári társadalom ellen. Jellemzője, hogy meg is reked a bomlás jelzésénél, mert nem lát kiutat, s ezért torkollik tragikus emberszemléletbe, dekadens pesszimizmusba. Csak azok tudtak túljutni ezen a ponton, akik valamilyen formában összeköttetésbe kerültek a munkásmozgalommal. A szocialista realizmus humanizmusa merőben más: harcra ösztönöz olyan társadalom kialakításáért, melyben ez az értelmes emberi élet kiteljesedhet.

Művészet és valóság. „A művészet a valóság emberi birtokbavételének és megváltoztatásának egyik sajátos formája és eszköze” — állapítja meg a tanulmány. Míg a tudomány annyira számúzi a szubjektumot, hogy a tudós jelen sincs a tudományos eredményben, a művészi alkotásban *az alkotó egész személyisége benne van*, még akkor is, ha a művészet tárgya a társadalmi valóság, melyet tükröz. A megismerés és a kifejező funkció tehát elválaszthatatlan.

„A művészi érték legáltalánosabb jellemzői: az *eredetiség és marandóság.*” Vagyis hogy a művész lényegesen újat, tartósan törvényszerűt tudjon mondani a valóságról, és egy korszak lényeges belső törvényszerűségeit tárja fel. Mindennek

kifejezéséhez azonban az alkotó művész aktív újrateremtő erejére van szükség. Az a nagy művész, aki egyénisége teljes kifejezésével az objektív valóságot képes ábrázolni.

A szocialista realizmus — korunk realizmusa. A szocialista realizmus legáltalánosabb esztétikai jellemzője, egyrészt, hogy a valóságot összefüggésében ábrázolja. Ez nem jelenti azt, hogy minden múltól a teljes élet ábrázolását kívánhatjuk meg. Éppen ezért nincs megkötöttség a tárgy- és műfajválasztás tekintetében. Az a lényeg, hogy minden a társadalmi valóság egészéhez kapcsolódjék, hogy az ábrázolt rész ne a levegőben lógjon, hanem a teljesnek részeként jelenjék meg.

A szocialista realizmus a valóságot a maga történelmi-társadalmi *konkrétságában* ábrázolja. Realizmusa az eddigieknél teljesebben tárja fel azokat az összefüggéseket, melyek az emberi tudatformák és az adott társadalmi viszonyok között vannak.

A szocialista realizmusra jellemző az *új megragadásának* igénye és gyakorlata. Mivel olyan világot ábrázol, amelyben a régi lezárul, és az igazi új születik, és olyan világnézet alapján áll, mely tudatosan elő akarja segíteni ezt a folyamatot, természetesen, hogy különösen érzékeny a történelmi, társadalmi változások, fejlődés iránt. A kialakuló szocialista társadalomban feloldódnak az eddigi ellentmondások. Ez persze nem zajlik le néhány évtized alatt, de a szocialista realizmus éppen ezt a feloldódási tendenciát támogatja. A közönség azt várja a művésztől, hogy *megfogalmazza problémáit*, hogy hozzájáruljon társadalomformáló tevékenységéhez.

Az alkotás folyamatában az emberi jellemnek és helyzeteknek azokat a pozitív mozzanatait ragadja meg, melyek a *fejlődés irányába* mutatnak. Ebből azonban egyáltalában nem következik a hibák megkerülése, elhallgatása, csak hogy nem áll meg ábrázolásuknál — idáig eljutott a kritikai realizmus is —, mert ezek nem a véget, a határt jelentik, hanem leküzdhető akadályt, nehézséget.

Az ellentmondásokban való fejlődés és a valóság fejlődésében való ábrázolása magával hozza a *konfliktusok ábrázolását*. A régi és az új harca, az egész fejlődési folyamat érzékeltetése megkívánja ezt, s az így ábrázolt konfliktus a fejlődés irányába mutat. Konfliktus lesz a megvalósult szocializmusban is, csak persze kérdés, hogy milyen tartalommal.

Az irodalom, a művészet és a tömegek kapcsolata. Abból, hogy a szocialista realizmus össznépi törekvéseket fejez ki, és hogy a kultúrforradalom a művészetek hatásának kedvezőbb feltételeit teremtette meg, következik a művészet és a tömegek kapcsolatának megváltozása. A szocialista realizmus képes a tömegek társadalmi-történelmi helyzetének, feladatainak tudatosítására, a művészet eszközeivel könnyebben hat *erkölcsi, érzelmi életre, izlésre*, s a tudomány és politika számára rejtett szférákba is eljuttatja a társadalmi-történelmi valóságot, és annak meghaladására mozgósít.

Formája a művészieleg kulturált közönség számára közérthető. Ez a közérthetőség azonban nem mindig azonos a logikai érthetőséggel, ezért fontos feladat a közönség általános művészi kulturáltságának állandó fejlesztése, hogy minél alkalmasabb legyen a művészi hatás befogadására. Ez nemcsak az oktatás és a népművelés feladata, hanem a szocialista realizmus elméletéé és a kritikáé is. Az *izlésnevelés* szempontjából különösen fontosak a nagyon elterjedt könnyű műfajok. Fel kell használni őket ebben a nevelő munkában.

III.

A tanulmány befejező része meghatározza a kutatás irányait és feladatait. Abból indul ki, hogy a munkásmozgalom állandóan fejlődik, tehát a rátámaszkodó szocialista realizmusnak is lépést kell tartania vele.

A további kutatásoknak és vitáknak az eddig ki nem munkált területekre kell irányulniuk. Köztudomású — és ez magából a tanulmányból is látszik —, hogy a szocialista realizmus elmélete főként az irodalom területén kidolgozott, de alig érinti az egyéb művészeteket, mint pl. a zenét, az építészetet. Az egyes művészeti ágakban jobban ki kell dolgozni a jellemzőket, s megállapítani az általános kritériumokat, melyek aztán már nem csak az irodalomra érvényesek.

A különböző nemzeti társadalmakban más hagyományokhoz kötődve indult meg a fejlődés. Olyan kritériumokat kell tehát kidolgozni, melyekbe a *nemzeti sajátosságok változatai* beleférnek, nem pedig egy változatot kell általános érvényűvé emelni.

A kérdés történeti megközelítése is még a kutatókra vár, különösen fontos a tartalom és forma összefüggéseinek konkrét történeti vizsgálata, és sok kutatás kell még a *művészet és a közönség* kölcsönhatásának vizsgálatához. Hátra van még a könnyű műfajok elméletének megteremtése és a szocialista realizmus elmélettörté-

netének kidolgozása. A realizmus-vita azt is megmutatta, hogy a szocialista realizmus elmélete nem kapcsolódik eléggé a jelenkori művészeti folyamathoz.

*

A kulturális elméleti munkaközösség végül felhívással fordul az illetékesekhez és érdekelttekhez, hogy élő és írott szóban járuljanak hozzá a feladatok megoldásához. E felhívás szól a *könyvtárosoknak* is. Bizonyára sok, elméletileg hasznosíthatót tudnának elmondani olyan kérdésekben, mint a művészet (az irodalom) és a közönség viszonya, kölcsönhatása vagy sok segítséget tudnának adni azokhoz a vizsgálatokhoz, melyek azt kutatják, *hogyan hat a művészi alkotás* (az irodalmi mű).

Az oktatás és népművelés különösen fontos szerepet kap abban, hogy a *legjobb művészi alkotások a legszélesebb tömegekhez jussanak el, hogy szocialista művészeti közvélemény alakuljon ki*. E helyen talán elég csak utalnunk arra, hogy mi jut ebből a szerepből a könyvtárosoknak. Könnyű volna jó néhány példát idéznünk annak bizonyítására, hogy a kultúrforradalom kiteljesedése folyamán hogyan teljesítik egyre jobban ezt a feladatot. Ugyanakkor e tanulmány arra is figyelmeztet, hogy — szűkítünk le most már a témát a magunk körére! — nem elég általában az irodalom propagálása. Eddig sem hagytuk figyelmen kívül, de az ideológiai offenzíva azt kívánja, hogy fokozottabban összpontosítsuk erőfeszítéseinket a *szocialista realista művek olvasztatására*, hiszen ez hatásuk elengedhetetlen előfeltétele.

Az állásfoglalás alapos tanulmányozása nélkülözhetetlen mindazok számára, akik valamilyen kapcsolatban vannak a művészeti étellel. S ment a szocialista realizmus elmélete éppen az irodalom területén a legkidolgozottabb — a tanulmány is ezért hivatkozik, kénytelen hivatkozni elsősorban irodalmi példákra —, a *könyvtárosok számára különösen sokat mond*. Azoknak, akiknek mindennapi munkájuk a velük kapcsolatban levő olvasók ezreinek irodalmi tájékoztatása, ízlésük nevelése, nem lehetnek meg anélkül, hogy *saját maguk ne tájékozódjanak* kellőképpen. Ennek a rövid összefoglalásnak átolvasása nem is menti fel a könyvtárosokat az alól, hogy az eredeti szöveget alaposan át ne tanulmányozzák.

KONSZTANTYIN PAUSZTOVSZKIJ

Jegyzetfüzetemből

Sárga felhők ülnek Feodoszija fölött. Mintha nagyon-nagyon öregek volnának, még a középkorból valók. Fullasztó a hőség. A hullámverés bádoghangon dörög. Gyerkcöcök tanyáznak egy vén akácfán, tömik szájukba a fonnyadt, édes virágot. Messze a tengeren halvány füstcsík támad: jön az odesszai motoroshajó.

Komor ábrázatú halász — nyílt háló övezi derekát — füttyörész és unottan köpdös a vízbe. Mellette a parton egy kisfiú ül, könyvet olvas.

— Add csak ide, öcskös. Hadd lám, miféle könyv! — kéri a halász rekedt hangon.

A kisfiú félénken odanyújtja neki. A halász olvasásba fog. Olvas öt percig, olvas tízig. Lelkesen cuppant s így szól:

— Jól adja, isten uccse!

A kisfiú vár. Még egy félóra hosszat olvas a halász. A felhők az égen odébbálltak, a gyerekek lelakmározták már az akácfát s egy másikra másztak föl.

A halász olvas. A kisfiú nyugtalanul nézi. Elmúlik egy óra.

— Bácsi, haza kell mennem — szólal meg halkán.

— Anyádhoz? — Rá se néz, úgy kérdi a halász.

— Hozzá.

— Hazajuthatsz még anyád szoknyája mellé! — mondja a halász ingerülten.

A kisfiú elhallgat. Nagy zörgéssel lapoz a halász, csak úgy falja az oldalakat. Eltelik másfél óra. Halkan elpityergi magát a kisfiú. Már majdnem a kikötőben van a motoroshajó, fensőségesen, méltósággal bűg a kürtje. A halász olvas, a gyerek sír, nem is rejti már: könnyei végigcsorognak reszkető arcán. A halász nem vesz észre semmit. Egyszerre csak odakiált neki az öreg kikötőőr:

— Petyka, miért kinzod azt a gyereket?! Add vissza a könyvét, legyen már benned egy parányi becsület!

A halász csodálkozva néz a kisfiúra. Odadobja neki a könyvet, köp egyet s dühösen így szól:

— No, tulajdonos, te kupec lélek: fulladj meg a könyveddel!

A gyerek fogja s eliszkol az izzó partoldalban.

— Mifajta könyv volt — kérdezem a halásztól.

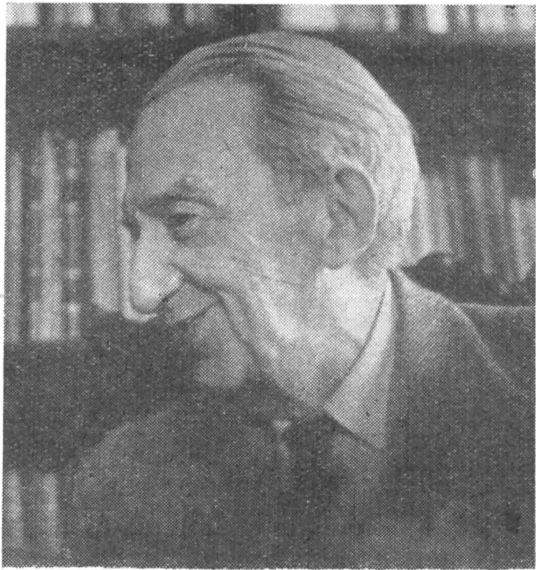
— A?: Dickens — válaszol. — Micsoda író! Beleragad az ember, mint a kátányba.

Dal os László fordítása

Lukács György 80 éves

Termékeny, gazdag életpálya csúcán érte meg Lukács György ezt a magas kort, friss életerőben, lankadatlan munkakedvvel. Könyvei világszerte elterjedtek.

Filozófusi és esztétikusi munkásságát mint hegelianus kezdte a század elején, első nagy művei *A modern dráma fejlődésének történetéről*, *A regény teóriája*, *A lélek és a formák* még idealista világgépet tükröznek. Törhetetlen igazságkeresése vezette őt a marxizmus—leninizmus eszméihez és azon ifjú forradalmárok közé, kikkel együtt az 1919-es Tanácsköztársaság egyik vezetője (közoktatásügyi népbiztos) lett. Több mint negyedszázados emigrációja alatt (előbb Németországban, majd a Szovjetunióban élt) kisebb könyvtárát kitevő filozófiai és esztétikai műveket írt, szenvedélyesen küzdve az irracionális, a faszizmus minden árnyalata ellen. Ez a küzdelem tetőződik be *Az ész trónfosztása* c. művében, mely szerzőjét a legkiválóbb marxista—leninista filozófusok sorába emelte.

A felszabadulás után hazatérve a magyar irodalom problémáival is sokat foglalkozott, mint egyetemi tanár, valóságos iskolát teremtett. Esztétikai nézeteit összefoglaló nagy műve most jelenik meg.

Nagy tudása és szüntelenül kutató szelleme azonban nem védte őt meg a tévedésektől; a párt ideológiájától való elhajlásoktól. Ezek között legfontosabb, hogy nem szocializmus és osztálytársadalom, hanem valamilyen körvonalazatlan „tiszta demokrácia” és faszizmus ellentétében szemlélte az irodalmat s a politikát; nem ismerte el a párt irányító szerepét az irodalom területén; „nagyrealizmus” koncepciójából kirekesztette a szocialista realizmust és megmaradt a kritikai realizmus esztétikai normáknént való használatánál; kizárta a szocialista irodalomból és dekadensnek minősítette mindazokat a műveket, melyek formabontók ugyan, de eszmeiségük alapján idetartoznak.

Reméljük, erő, egészség, alkotókedv el nem hagyja addig, míg el nem mondja minden mondanivalóját: vitatkozva is van mit tanulnunk tőle.

MŰVEI

Összegyűjtött tanulmányok. 1918. Kner, 121 l.
Írástudók felelőssége. 1945. Szikra, 144 l.
Nietzsche és a faszizmus. 1946. Hungária, 79 l.
Az újabb német irodalom története. 1946. Athenaeum, 152 l.
Goethe és kora. 1946. Hungária, 215 l.
A történelmi regény. 1947. Hungária, 305 l.
A polgári filozófia válsága. 1949. Hungária, 288 l.
Új magyar kultúráért. 1948. Szikra, 234 l.
A realizmus problémái. 1948. Athenaeum, 391 l.

Thomas Mann. 1948. Hungária, 105 l.
Irodalom és demokrácia. 1948. Szikra, 188 l.
Balzac, Stendhal, Zola. 1949. Hungária, 156 l.
Marx és Engels irodalomelmélete. 1949. Szikra, 163 l.
Ady Endre. 1949. Szikra, 31 l.
Nagy orosz realisták. 1952. Szikra, 322 l.
Adalékok az esztétika történetéhez. 1953. Akadémiai, 477 l.
Német realisták. 1955. Szépirodalmi, 433 l.
A különösség, mint esztétikai kategória. 1957. Akadémiai, 255 l.
Az ész trónfosztása. 1965. Akadémiai, 680 l.

II.

Legutóbb arról esett szó, hogy az esetlegesnek tűnő, véletlen esemény törvényszerűséget rejthet magában. Mindenesetre szerettem volna bebizonyítani, hogy az élet véletlenei gyakran — többnyire? vagy mindig? — valami általános érvényűt is hordoznak méhükben. Bizonyítékul Bernáth Aurél önéletrajzából az apja bakkecskéjének történetét választottam, Gedeon megutaztatását Marcaliból Keresztúrra. Bevallom: főként a dolog humora vonzott, mármint az eset különösségén kívül. Mikor kiszemeltem a jelenetkét, eszembe sem ötlött, hogy az *Így éltünk Pannóniában* — az önéletrás első kötete —, mely a festő-író életének egy korszakát foglalja magába és zárja le — egy másfajta utazással végződik: Bernáth Aurél — immár a háború alatt — elindul Kaposvárról Nagybányára, hogy festő legyen. Idézem a részt.

„Indultam. Vittem a Hanák-féle állványt, a Fleinerné-féle szivarskatulyát a festékekkel, utóbbit a kofferben. A harmadik poggyász egy kartondoboz volt. Pestig simán ment az utazás, onnan sokkal nehezebben. A szolnok—debreceni vonal hadi út volt, mégpedig a legfontosabb. Az orosz frontra vitt. A polgári forgalomra aligha juthatott egy szerelvénytől több naponta. Még a kocsik tetején is ültek. Csak a legnagyobb nehézséggel tudtam egy második osztályú kocsi ajtaján belül kerülni, jegyem azonban a harmadik osztályra szolgált.

Tápiósülynél a kalauz felszólított, hogy menjek át a harmadik osztályra, vagy fizessek rá a jegyemre. Eredménytelen tárgyalás után energikusan a leszállást javasolta, s már tolta is egyik poggyászatot az ajtó felé. Mire a kofferemmel és az állvánnyal földet értem, indult a vonat.

— Dobják le a skatulyámat — kértem a boldog továbbutazók közül valakit, szaladva a mozgó vonat mellett. A skatulya is földet ért, de azon nyomban kiadta belsejét, a lépcsőn utazók nem kis derűjére.

Sebaj — gondoltam, majd csak továbbjutok, s bevettem magamat a sülyi váróterembe.”

Tőle magától tudom, hogy ezt az epizódot nem szándékolta jelképesnek. Jellemzőnek, persze, igen. De nem szimbólikusnak. Egyszerűen azért fejezte be ezzel a neki-indulással önéletrajzának első kötetét, mert itt zárult le életének egy szakasza és kezdődött el ezután egy új: végképp eltökélte, hogy festő lesz, és fizikailag is elindult a festőséghez vezető úton.

Nóde, miért írta meg, hogy Tápiósülyön kíméletlenül lerakták a vonatról? Mert így történt? Mert végtére is a részletek az érdekesek? Beérhetnők ezzel a magyarázattal, csakhogy azokon a kisebb-nagyobb eseményeken kívül, amelyeket megírt, még nagyon sok minden egyéb történt vele. De az írónak válogatnia kell, sok mindent megíratlanul hagyni. Az érdektelent, természetesen.

Igen ám, de mi érdektelen? Vagyis: mi érdekes? Ami szórakoztatja az olvasót? De mi szórakoztatja? Minden, ami valami újat mond számára és amivel érzelmi kapcsolatba képes kerülni — gondolom.

Az író számára azonban — mint mindenki számára — minden új, amit először él át. Sőt! Csodálatos és ámulatra méltó. Az pedig, hogy életének legjelentékeltenebb eseményével is érzelmi kapcsolatba van, magától értetődő. Tíz és tizezernyi leendő olvasóját pedig nem ismeri; nem tudhatja, mi új nekik, mire rezzen meg lelküknek valamely húrja.

Az író tehát másként válogat. Bernáth Aurél minden bizonyjal azért említette meg a debreceni vonatról való letaszítatását, hogy *eltökéltségét hangsúlyozza vele*. Mit számít az eddigiek után ez a kicsiny akadály, bizonyos, hogy legyőzi. Ezenkívül — tekintve, hogy nem élettörténete, csupán annak első szakasza ér véget az első kötetben — kíváncsivá teszi vele az olvasót a továbbiakra: miképp vergődött el végül is úticéljához. A lezáró pont helyett amolyan vessző féle ez a befejezetlen befejezés; a vessző után — tudvalevő — nem eresztődik le a hangsúly.

Ha a tápiósülyi epizódnak mindössze ennyi volna a szerepe — amennyit az író szánt neki —, akkor is érdemes volt a leírásra. Csakhogy a művészet — úgy látszik — a csodálatos hal- és kenyérszítás területe. Az összesepert morzsa és maradék mag több, mint amennyi eredetileg az elemzési kosarakban volt. A jó írásokban — hiszen ettől jók — több van, mint amennyit írójuk tudatosan beléjük rakott.

Effajta csodáról van itt is szó. Az író nem szánta jelképesnek a 'szerelvényről' való — ő maga használja ezt a szót — könyörtelen lependerttetését; kivált nem szándékolta a néhány esztendővel s vagy négyszáz oldallal korábbi Marcali—Keresztúr

utazgatások szembeállításával. Mégis *összecseng Gedeon otthonos vonatkozásával*. Összecseng? Ellenkezőleg. Szétcseng — innám, ha használatos volna ez a kifejezés. Nagy a különbség a két utazás között. Sőt: szöges az ellentét. Legálábbis látszatra. Keresztúri mulatozásokra utazgatván — idéztük és hangsúlyoztuk — mindenki barátságos volt Bernáthékhoz, még félelmetes bakkecskéküket sem szállították. Le a szemlykocsiból, ellenkezőleg: kedveskedtek vele a kalauzok. Most pedig!...

A háború és az idegenbe-zakadás okozná a különbséget? Vagy Bernáth Aurél pénztelensége, melyet harmadosztályra váltott jegye tesz nyilvánvalóvá. Ez is, az is, amaz is. Valószínűnek tartom, hogy az elsőosztályra szóló jegynek, pláne szabadjegynek még ekkor is ismerősnek kijáró mosollyal tisztegett volna a kalauz. (És itt nem a tisztelegésen, hanem az ismeretlenül is ismerősként üdvözlésen van a hangsúly.) A két utazás valóban ég és föld, vagy — ha úgy tetszik — menny és pokol: *a családiaság mennyországja és az idegenség pokla.*

Azám, de *miért olyan szorongató mégis az a keresztúri kirándulás?* És minden más is az író apja körüli világban? Például az a tény, hogy egy ügyvéd fekete bakkecskét tart ölebként. Aztán, amit még nem említettem, hogy ugyanó húsz esztendőn keresztül másolgat szénrel egy női arcképet, méghozzá egy idegenét. Meg amit a „keresztúri csataihoz” fűzött utóhangban mond el a mulatozásairól a fia. Boldog és boldogtalan ivott nála — meséli, és megjegyzi, hogy a látszat ellenére apja nem volt iszákos, inkább csak „szerette, ha itathatott, szerette, ha a vendégek reggel felé ültük-ből lassan lecsúsztak az asztal alá... Ahogy ilyenkor Csáknak kiadta apám a rendelkezést, hogy szedje össze a kidőlt vendéget, és fedtesse le valahová, megmutatta azt a részvétlenséget és talán lenézést is a cimborá felé, ami nem állott volna fenn, ha igazában a személyük lett volna fontos és nem maga a mulatozás.”

Valóban, a mulatozás volt a lényeges. Vagy talán nem is a mulatozás? Az is csupán egy lehetőség volt a látszat fenntartására? S a bakkecske volt a másik, a szemrajzon való pepecselés a harmadik? A negyedik pedig... — sorolhatnám tovább őket, de ennyi is elég. Inkább az előbbi idézetből kihagyott sorokat másolom ide: „Ilyenkor reggeltájt, ő is fáradt lett, szemébe beköltözött az a semmibenező tekintet, amelyet a keresztúri csata utáni reggelen a vonaton figyeltem meg. Nemcsak fáradtság volt ebben a tekintetben, ezt már rég tudom. *Az önmagára-nem-találás kinja* is benne volt ebben a nézésben. A mulattatások egyidőre elringatták, de mikor már Vedely vagy Csala az asztal alá csúszott, rájött a révetegség, ami majdnem azonos az emberi lét ősi, nagy kérdésével: mire vagyok itt, mire jó mindez?” Ezt hagytam ki az előbb, hogy most kiemelhessem. Mert ez a kulcsa itt mindennek: nem csupán az ivászatoknak, hanem a rajzolgatásnak és a bakkecskének is, a kalauz kalapjába hullatott trabucóknak színtűgy.

Korábban — jóval korábban! — ez az 'ősi nagy kérdés' nem merült fel; és se céltalan ivászatokra, se trabucókra, se bakkecskére nem volt szüksége az effajta embereknek ahhoz, hogy ne kóvályogjanak céltalanul — s főleg: társtalanul — a világban, hanem valóban otthon legyenek. A század elején (s talán már a múlt század elején is) azonban a patriarkális létnek befellegzett már, az *emberek közti patriarkális kapcsolatok alapja szétfoszott*, csupán a felszínes látszat volt ideig-óráig őrizhető. Hogy látszat-léte élnek, hogy a társadalomba ágyazottságuktól kezdve, a családdal, a barátokkal, a munkatársakkal való kapcsolaton keresztül a kalauzhoz való atyafiúi viszonyig minden kapcsolatuk csupán mesterségesen — és kizárólag a szemnek — életben tartott, ezt éppen a legjobbak érezték; az elsüllyedt világ még megmaradt (tisztellel ejtem e szót) ősbőlényei s ha máskor nem, de azokban a hajnali órákban, mikor a cimborák már az asztal alá csúsztak, tudták is, hogy reménytelenül egyedül vannak egy tökéletesen idegenné vált világban. Bor és szivar, koccintás és pajtás, mozdonyvezetőt keresztneven szólítás, s mind a többi kellék már csak szemérmes pénz-helyettesítő, amellyel a baráti társaságot éppúgy megfizetik, mint azt, hogy ne hagyják le őket a vonatról.

A mélyére tekintve a marcali—keresztúri világ vattázottabb csupán, de semmi-vel sem otthonosabb a tápiósiylinél. *A különbség nem oly nagy, csupán szembe-tűnő: a kivetettség amott — a bomlási folyamat korábbi szakaszában — szoronga-tóbb, mert titkos, itt durvább, mert nyílt*, de épp ezért reményteljes is: fel lehet majd kapaszkodni egy másik vonatra és azzal *el lehet érkezni egy új — az ember maga-valaszította — közösségbe.*

Szándékosan éltem ezzel a képes beszéddel, hogy érzékeltessem vele a bebizonyítandót: az esetlegességekben, ha bonckés alá vesszük őket, általános érvényűre lelhetünk. Az élet véletlenei — legalábbis amelyekről nem-tudjuk-mért-fontosak, de azoknak érezzük őket — jelképes értelműek.

Zolnay Vilmos

K Ö N Y V E K R Ó L

MÉR FÖLDKŐ

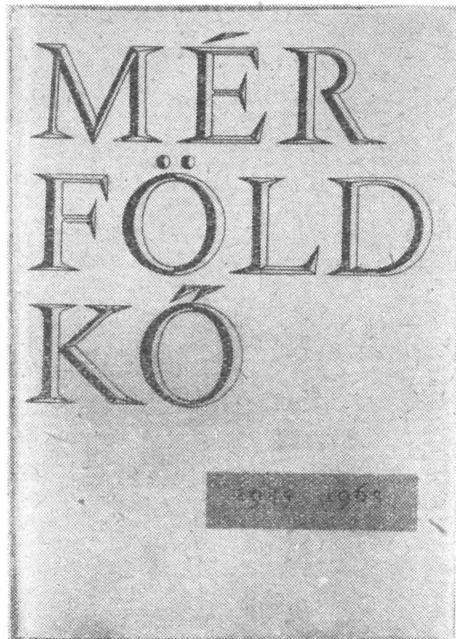
Az ünnep visszatekintésre, összegezésre, az eredmények felmutatására kötelez. A felszabadulás huszadik évfordulója pedig különösképpen: nem egészen egy emberöltő — valójában azonban egy történelmi korszak — tudományának, művészetének, irodalmának eredményei várják a megemlékezést, az összefoglalást. Erre a feladatra vállalkozik a könyvkiadás is, a felszabadulás huszadik évfordulóján méltó könyvek kerülnek az olvasók elé. Nagysikerű művek új kiadása, tudományos művek sora, az elmúlt húsz év magyar irodalmának történeti és antológikus bemutatása folyik. Ezek közül való a Szabolcsi Miklós és Kenyeres Zoltán szerkesztésében megjelent *Mérföldkő* című kötet.

Ez az antológiai sajátos feladatra vállalkozott. A kiadó előszava így világítja meg a gyűjtemény célját: „Ez a kötet írói alkotások tükrében igyekszik bemutatni állomásait annak az útnak, amelyet a harmincas évektől felszabadulásának huszadik évfordulójáig tett meg a magyar nép. Olyan írásokat talál benne az olvasó, amelyek... az elmúlt, emberöltőnyi korszak egy-egy szeletét idézik fel, eseményeivel, hangulatával és tanulságaival.” — A program a történelem végigpillantását jelzi, a szerkesztők azokból az írói alkotásokból válogattak tehát, amelyek hitelesen és művészién mutatják be, dokumentálják a kor hatalmas fordulatát. A feladat és az idegen nyelveken történő megjelenés alkalma — a *Mérföldkő* egyszerre jelent meg magyarul, angolul, németül franciául, oroszul és spanyolul, összesen több mint hatvankétezer példányban — gondos válogatásra kötelezett. Olyanra, hogy tükréből az idegen olvasó is megismerhesse a magyarság két évtizedes fejlődését és mai életét.

Az antológia három részre különíti el anyagát. Az első fejezet azokat az írásokat válogatta össze, melyek a felszabadulás előtti korszak jellegzetes vonásait mutatják be. József Attila *Külvárosi éj* című versével, a munkásság egykori világának és életének döbbenetes rajzával indul a válogatás. A parasztság mostoha sorsát Móricz Zsigmond elbeszélése (*Egyszer jóllakni*), a munkássorsot Nagy Lajos (*Bérház*), Gelléri Andor Endre (*Egy*

fillér) és Déry Tibor (részlet a *Feleletből*) prózája mutatja be. Köztük egy-egy lírai darab vall a kor rémületéről, reménytelen közérzetéről, lázadó indulatairól (Füst Milán: *Levél a rémületről*, József Attila: *Levegőt*). A korszak történelmi zárójelenetét, a háború véres és tragikus drámáját a magyar költészet legfájdalmasabb sorai: Radnóti *Razglednicák* című ciklusa, Pilinszky János *Harbach 1944* című verse és Sarkadi Imre *Szökevény* című elbeszélése világítja meg. A felszabadulás szorongást oldó pillanatról két regényrészlet: Illés Béla *Honfoglalásának* és Karinthy Ferenc *Budapesti tavaszának* egy-egy jelenete emlékezik meg.

A második rész a felszabadulás utáni húsz évet kívánja tükrébe fogni. Mesterházi Lajos *Szabadság!* című novellája arról a hatalmas lendületről vall, amellyel a kommunista pártba sereglő fiatalok láttak hozzá az új élet berendezésének. Szabó Pál (*Most és mindörökké!*) és Illyés Gyula (*Honfoglalók között*) írásai a parasztság életének nagy forradalmá-

ról: a földreformról adnak jelentést. Ugyancsak a felszabadulást követő évek forradalmi derúje, a társadalmi átalakulás optimizmusa szölg meg Darvas József (részlet a *Részeg esőből*), Molnár Zoltán (*Beiktatás*), Simon István (*Az a nehéz*) és Veres Péter (*Próbátétel*) írásai-ban is. A szocializmus építésének őszinte örömét — a felszabadulás után következő évek általános közérzetét — fejezi ki Benjámín László verse: az *Örökké él-ni*. A magyar irodalom a kezdés lendülete-ről az „új kor” történelmi örömeről tanúskodott ezekben az években.

Ez a derűs kép vált komorrá az ötvenes évek idején Garai Gábor (*Halálhír*) és Moldova György (*Hat lámpa a víz fölött*) írásai már a gondtalan felszín alatt sötétlő ellentmondásokról, a hétköznapok sivárságáról árulkodnak. A törvénytelenségekre irodalmunk a szocialista erkölcs normáinak felmutatásával válaszolt, a személyi kultuszra a valóságos problémák ábrázolásával adott feleletet. Déry Tibor *Szerelm* című elbeszélése ezekből az erőforrásokból: a szocialista erkölcs és a valóságigény hevületéből született. Ugyancsak a történelem árnyékos oldalát mutatják be azok az írások, melyek — mint Fejes Endre (*Vonó Ignác*), Sándor Kálmán (*Slarkó József nyugalmazott mintaaasztalos különös története*), Sziráky Judit (*Ködben*) művei — az 1956-os tragédia napjait idézik fel. A történelmi viharok ellenére is élő hűséget, a nép és a szocialista gondolat iránti elkötelezettséget vallja meg a fejezet — és egy kor — záróakkordja: Benjámín László nagy verse, a *Vérző zászlók alatt*.

A harmadik rész mai életünk képét állítja össze az irodalom mozaikjaiból. Illyés Gyula (*Mozgó világ*) és Kassák Lajos (*Munkásportré*) verse, Németh László tanulmánya (*A pedagógus hite*), Galambos Lajos (*Tirpákok*), Csoóri Sándor (*Egy nap a szőlőben*) és Illés Endre (*Szakadék*) novellája, Sánta Ferenc re-

gényrészlete (*Húsz óra*), Erdei Ferenc szociográfiája (*Egy termelőszövetkezet 1963-ban*) — mindez a hatvanas évek megújult lendületéről, közéleti érdeklődéséről beszél.

A gyűjtemény a kort, egy emberöltő történelmét kíséri végig, mégsem dokumentáció: a magyar irodalom gazdagságáról, rangjáról is képet ad. Nálunk az irodalom mindig közügy volt: költőinknek, íróinknak a folytonos tragédiákkal és kudarcokkal terhes történelemben újra és újra a nemzet sorsának problémáival kellett megküzdenniük. Nos, a *Mérföldkő* azt bizonyítja, hogy irodalmunk hagyományos közéleti indulata az elmúlt emberöltőben sem volt kevésbé forró, mint akár a reformkor lendületes évtizedeiben.

A *Mérföldkő* rendkívül gazdag és változatos anyag birtokában mutatja be irodalmunknak e sajátos természetét.

Az antológia nem rendszertelenül egymás mellé helyezett darabok halmaza lett, hanem egységes képpé rendeződött. A gyűjtemény tudatos kompozíciót mutat, szinte zenei szerkezetet: különféle, egymást kiegészítő témák szólamai szigorú rendben váltják egymást, az epikus vagy értekező írások nyugalmát egy-egy vers lírai indulata fűti fel. Különösen szerencsésen választották ki az egyes fejezetek verses „záradékát”: a lírai darabok a felidézett kor hangulatát, közérzetét közvetítik.

Külön meg kell említenünk a könyv kiállítását: a Kossuth nyomda művét. Az illusztrációk: főként Ámos Imre, Barcsay Jenő, Csernus Tibor, Derkovits Gyula, Egry József, Ferenczy Béni, Kondor Béla, Szabó Vladimir és Szönyi István klasszikus értékű rajzai egy másik művészet közegében adják elő az antológia mondanivalóját, s bizonyára hozzájárulnak majd a kiadvány hazai s külföldi sikeréhez. (Corvina 334 lap, 60 Ft)

Pomogáts Béla

Építkezés
(Lipták Pál
linómetszete)

A zese-madár Váci Mihály 1960—64 között írt tanulmányait, cikkeit, vallomásait gyűjti kötetbe. Olvasása közben akaratlanul is arra gondol az ember: ezt a könyvet művelődési életünk minden dolgozójának olvasnia kellene, hogy a kissé „hivatalnokivá” vált munkastílusból és munkamódszerekből visszarepítse, felemelje őket a forradalmi nyugtalanság, a lelkesedő és lelkesítő szent hevület állapotába, amely nélkül hatósugárát a nép egészére kiterjesztő művelődési munka kultúrforradalmunk mai szakaszában se képzelhető el.

Kedvező volt a kötet kritikai fogadtatása is. Vezető napilapunk és elméleti folyóiratunk egyaránt elismerően méltatja értékeit és érdemeit. Irodalmi hetilapunk kritikusa is elismeri, hogy „Kell az a lelkiismeretháborító nyugtalanság, ez a tisztító hevület, ez a számonkérő hang. Erősíti hitünket, hűségünket, emberi tartásunkat...” Utána azonban mégis „küldetéstudatot zavaró kényszerképzet”-nek, „elkésztett romanticizmus”-nak tekintti Váci forradalmi hevét, a néphez való hűségét, illetve azt a nézetét, hogy szocialista tudatunkat csakis a „tudatosan szervezett népi érdekű kultúrából, művészetből” alakíthatjuk ki. Szerinte „csakazértis-gög”, „szükkeblűség” — és ha nem mondja is ki, de azt érezteti —, valamiféle modern romantikus népiesség Váci álláspontja és koncepciója. Valóban így lenne? ... A kötet írásai éppen az ellenkezőjéről vallanak.

Váci költészetének is legfőbb értéke a forradalmi hevület, az a szenvedélyes tűz, amellyel a nép igazáért, az elnyomatás évszázadainak sötétségéből a szabad élet lehetőségének fényébe lépő szegénység helyes útra találásáért, lélekben és öntudatban is szabad emberré válásáért harcol. Ez a hevület, a harcosszív, a volt elnyomottak érdekében való lobogás jelenti költészetének lényegét, savát és borsát.

„A zese-madár” is ezzel a tűzként lobogó forradalmisággal ragadja meg elsősorban az olvasót, főértéke azonban mégsem a hevület és a lobogás, hanem *amiért* hevül és lobog. S ez azonos azzal, amit József Attiláról ír: „Mindenki számára felszabadulást akar, minden — gazdasági, szellemi, érzelmi — elnyomás alól, de arcvonásaiban megőrzi az őt küldők képét.”

Bárkiről és bármiről szólnak is a kötet írásai, legalább annyira önvallomások is. Ha József Attiláról és Bartókról, Illyésről vagy Solohovról, egy filmről vagy irodalmi életünkéről, szövetkezzeztől közgyű-

lésről vagy az iskolától 7 km-re lakó tanyai kislányról ír is, önmagáról, élményeinek forrásáról, eszméléséről és céljairól is vall.

Váci költői útja és magatartása, közéletünk, művelődéspolitikánk és irodalmunk időszzerű kérdéseiben való vívódó, legtöbbször jogosan keményhangú és szenvedélyes állásfoglalása se magyarázható csak azzal, hogy a kommunizmus ideológiája alapján szemléli alakuló, bontakozó életünk eseményeit. Legalább ilyen jelentősége van eszmélésében, véleménye kialakulásában annak az élményanyag, amelyet a szabolcsi tanyavilág sivár szegénységéből hozott. Ez a világ szól új színeivel, arculatával ma is műveiből. Ahogy írja: „Számomra az ihlet legfőbb forrása az a tudat, hogy nekem, a kivetettségben és a tébláboló nyomorúság sivatagjain elvesző névtelen kis cselédek és napszámosok... fiának megadatott, hogy róluk, történelmi sorsfordulójuk szívszorító évtizedeiben értelmes éneket mondhatok.”

Vallja, hogy „Szocialista tudat csak a tudatosan szervezett, népi érdekű kultúrából alakulhat. Kispolgári, eklektikus, békítgetett erkölcsökből és „eszmékből” nem lesz szocializmus — csak kapitalista kispolgáriság.” Szembeállítja ezzel a bartóki és a József Attila-i gondolatot „a művészetnek, a nemzeti kultúra szervezésének népi, közösségi érdekű megalapozottságát.” Azt is világosan megmondja, hogy a népi alatt nem a paraszti világot érti, hanem a dolgozó emberek közösségét, „mely alkot, terem, küszködik, de *népi*: azaz országos, azaz európai, azaz történelmi ügyei vannak: az országharag, a nép jövőbeli fenntartása.” Aki nem kívülállóként, idegen osztály szemével, idegen kultúrák utáni sóvárgások nosztalgiájával szemléli életünket, az részletkérdésekben vitatkozhat ugyan Váccal, a lényegre vonatkozóan azonban nehezen vonhatja kétségbe igazát, állításainak jogosságát.

Megszívlelendők, a művelődési és a könyvtári munkában szakmailag is jól hasznosíthatók Vácinak azok a gondolatai, melyeket az új embertípus kialakulásáról és fejlődéséről, az irodalom életéről és az olvasókhöz való kapcsolatáról elmond. Vele együtt vallhatják ők is: „Nem akkor figyelnek fel ránk, ha hangozanak mondunk valamit, hanem ha az embereket igazán érdeklő dolgokról bármilyen halkán beszélünk.” (Szépirodalmi, 319 l. 17 Ft)

Könczöl Imre

Ahogy egymásután megjelentek válogatott novelláinak gyűjteményei (*A szűziesség fátylái*, 1945, *A hószobor*, 1954, *Szerencse*, 1957), egyre inkább kibontakozott előttünk Pap Károly elbeszélő művésze, s ma már bizonyosnak látszik, hogy az irodalomtörténet előkelő helyet jelöl ki neki a XX. századi magyar novella mesterei között. Pedig nehezen megközelíthető művész: messiást prédikált egy krisztustalan kornak; dacból s egyre makacsabbul bezárkózott üldözött sorstársainak témái közé; a monumentálisat hajszolta kisművesek között; erkölcsi író volt; látomások, csodák tolonganak műveiben olcsó jelszavak idején — s ő szent megszállottsággal, megható csökönységgel haladt, igazi fölkenként, kitűzött célja, a lázadó emberi jóság művészi megformálása felé. Nem hódolt múltó divatoknak — az utókort kényszerítette hódolatra.

Művészetének olyan értői és méltatói voltak, mint Mikes Lajos és Németh László; Móricz Zsigmond pedig ilyen forró és csodálkozó szavakkal mutatta be: „Messiás él köztünk, aki a város egyik legelőkelőbb kávéházában minden délután található egy üres padmalyon, ahol rajta kívül legfeljebb este kártyások tanyáznak. Messiás ő, akiben igazi elvégzettségében él a messianizmus, amelyet magára vállalt.” Pap Károly küldetésstudatát nehéz élet formálta, amelynek szaggatott filmkockáit, szurrealista képeit novelláinak, regényeinek sorozata — ez a nagy lírai önéletrajz és vallozás — villantja fel. A soproni rabbi családjából indult el; lázadó ifjúként tört ki belőle, megjárta az első világháború harctereit, Murakeresztúr városparancsnoka volt a Tanácsköztársaság alatt, majd másfél esztendő telt el a szombat-helyi börtönben, élt Bécsben az emigránsnyomor legelső mélyében, hányódott gazdasági irodák pizskos asztalai közt, állott akasztófa alatt és árult koporsót, s végül egy nyaláb dült és szertelen verssel bekopogtatott a pesti szerkesztőségek ajtáján. Fodor József így emlékezik vissza a különös vadócra: „A kínálásra nem ült le, a cigaretta nem érdekelte, csak állt a szoba közepén. Szemét nekifeszítette egy pontnak, és egész idő alatt nem vette le onnan. Egyik nadrágszára rövi-

debb volt, mint a másik, egyik alól zöld harisnya kandikált ki, a másik lábszárán kéket láttam...”

Mikes Lajos tanácsára kezdett el novellákat írni. Elbeszélő művészetének egyik legjellemzőbb darabja, egyik főműve a *B. városában történt* (a mostani gyűjtemény címadó novellája). Története mindössze ennyi: a nyomorgó fiatalember önmagával felesel: a benne lakozó „szent” türelmes szavaira hallgasson-e vagy lényezze másikat, az éhezők, az éhezők, az éhezők indulataira? A tűnődő egyszer csak egy kutyával találkozik. „Fogd meg!” — csapott föl belőle a forró lélegzet. — Fogd meg, öld meg, benn az erdőben, süsd meg!” Ám a kutya, melyet az éhezők már-már pusztulásra ítélt, maga is kivett, szerencsétlen lény, mely szánandóan közeledik a fiatalemberhez. „A kutya nyöszörgött, és én úgy hallottam: — igen... én jövök feléd... Azzal még egy lépést tett, alázatosan, most már küszva a földön, egyre közeledett, és egyre nyöszörgött! Ijedten hátráltam... Mert már éppen úgy hallatszott, mintha a kutya nyöszörgése olyan volna, mint a saját hangom! Az enyém!” Az éhség kápráztaiban a kutya a nyomorúság démoni megtestesítőjévé, mitológikus szörnyalakká változik. „Fölkiáltottam és futásnak eredtem. Elszédültem, elestem. Mikor magamhoz tértem, a kutya felettem állt, mintha gúnyosan röhögött volna.”

A kisebb-nagyobb válogatások után most először került sor Pap Károly összegyűjtött novelláinak kiadására, még nem a filológiai teljesség igényével, de a két terjedelmes kötet az eddig fölkeresett elbeszélések közül minden jelentős darabot tartalmaz, mégpedig időrendben. (A csekélyebb értékű kihagyott novelláknak — szám szerint tizenhármanak — listáját a függelékben találja meg az olvasó.) Ezzel a gondos gyűjteménnyel Pap Károly elfoglalta megillető helyét a magyar klasszikusok között.

A kötetek összeállítása és a bevezető tanulmány Szabó József munkája. Kerestury Dezső és Galsai Pongrác esszéi után s azokkal egybehangzóan elemzi Pap Károly művészetét. (Szépirodalmi, I—II. kötet 56 Ft)

Lukácsy Sándor

SZÁSZ ENDRE GRAFIKUSMŰVÉSZ inotai és kaposvári kiállítása alkalmából díszes kiviteli füzet jelent meg, mely a művész legszebb könyvillusztrációiból mutat be válogatást. A kiváló papíron, művészi nyomdatechnikával előállított kiadvány Szi J Rezsőnek Szász Endrével foglalkozó, a művész pályafutását ismertető tanulmányát is tartalmazza.

DOKUMENTUMOK A MAGYAR FORRADALMI MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETÉBŐL

A három kötetre tervezett és az ellenforradalmi korszakot felölelő dokumentumgyűjteménynek eddig két kötete jelent meg: az 1919—1929 és az 1929—1935-ös időszakokról. A Párttörténeti Intézet ezzel, a korábbi e korszakra vonatkozó munkásmozgalom-történeti dokumentumgyűjteményeknél igényességben és terjedelemben sokszorta nagyobb vállalkozásba kezdett. Ez tükröződik a közölt forrásanyag mennyiségében és a dokumentumként először közreadott anyagok mintegy kétharmados részarányában.

A kötetekben közölt dokumentumok a forradalmi munkásmozgalom tevékenységéről és az azt meghatározó tényezőkről szólnak. Mindenekelőtt a Kommunista Párt harcát világítják meg, de foglalkoznak a forradalmi munkásmozgalom egyéb szervei (MSZMP, Egyesült Szakszervezeti Ellenzék stb.) valamint a szociáldemokrata baloldal tevékenységével is.

Az első kötet dokumentumai megdöbentől erővel leplezik le a fehér terror gaztetteit. Az újjászerveződő Kommunista Párt harcát és az államhatalom intézkedéseit világítják meg a főként sajtóból közölt szemelvények. A szűkebb értelemben vett mozgalmi dokumentumokon kívül az ipari munkásság helyzetére és sztrájk-küzdelmekre valamint a földmunkásság, dolgozó parasztság életére és harcára vonatkozóan is bőven találunk érdekes adalékokat mindkét kötetben. Az első kötetnek az 1925 utáni időszakokkal foglalkozó részéből kiemelkednek az *MSZMP megalakulásával és tevékenységével, a KMP első kongresszusával, az 1926-os kommunista perrel, a szakszervezeti ellenzék tevékenységével* foglalkozó dokumentumok.

A második kötet dokumentumai híven tükrözik a hazai forradalmi munkásmozgalom fellendülését az 1929—1935-ös időszakban. Olvashatunk sztrájkokról, tüntetésekről, egyéb megmozdulásokról, de egyszersmint azokról az egyre fokozódó terror-intézkedésekről, amelyek az ellenforradalmi államrend fékezni törekedett a forradalmi mozgalom fellendülését. Ezek *Sallai Imre és Fürst Sándor* meggyilkolásával érték el tetőpontjukat. Nem kevés dokumentum szól arról, hogyan támogatta az ellenforradalmi rendszer kommunistaellenes politikáját és hogyan gátolta a munkások, a haladó erők egységfrontjának kialakulását a szociáldemokrata jobboldal. Kirajzolódik a dokumentumokból az a súlyos veszély, amely a munkásmozgalmat, a faszizmus előretörésével nemzetközileg és hazánkban is fenyegette.

Jellegét tekintve a közölt anyag egyrésze eseménytörténeti vonatkozású. A részletek ábrázolásával elevebben, színebbé teszi azt a képet, amelyet a korszak történelmi elemzése adhat. *Fontosak a kötetekben közölt pártépítési dokumentumok, amelyek a KMP pártmunkáját, szervezeti helyzetét világítják meg.* Ilyen a KMP ideiglenes szervezeti szabályzata, a Kommunista Internacionálé határozata a KMP-ről, a KMP hathónapos munkaterve, a KMP organizációs bizottsága ülésének jegyzőkönyve (az első kötetből), a KMP második kongresszusán elfogadott szervezeti szabályzat, a KMP KB levele a Párt tagjaihoz stb. (második kötet). Egyes dokumentumok az adott történelmi helyzet *marxista elemzését*, elvi jelentőségű állásfoglalásokat tartalmaznak. Ilyen pl. a „Proletár” cikke a Bethlen-kormányról, a KMP első kongresszusának állásfoglalása, *Révai József* röpirata az egységfrontról, a „Vörös Újság” és a „Kommün” számos cikke (első kötet), a *Kommunista Internacionálé határozatát* ismertető „Kommunista” cikk, a KMP második kongresszusának felhívása, a Kommunista Internacionálé egységfelhívása, a KMP harci programja a tőkés kizsákmányolás és a munkanélküliség ellen és a KMP harci programja a falu kizsákmányoltjai számára (1932) (a második kötetből). A dokumentumok további csoportját képezik azok a konkrét eseményekkel foglalkozó politikai dokumentumok, állásfoglalások, amelyek az első kötetből főként az MSZMP tevékenységéhez kapcsolódnak. A második kötetből ezek közül a KMP-nek a pénzügyi helyzetről, a Bethlen-kormány lemondásáról, a biatorbágyi merényletről, Sallai és Fürst kivégzéséről és a magyar horogkeresztesekről nyilvánosságra hozott állásfoglalásait említjük meg.

A két kötetben közölt anyag nagymértékben gazdagítja ismereteinket az ellenforradalmi korszak munkásmozgalmáról. Habár számos elvi jelentőségű dokumentum (főleg a terjedelmesebbek) nem kapott helyet a kötetekben (egyes határozatokra, állásfoglalásokra csak utalásokat olvashatunk a közölt anyagban), nevelő erejük így is nagy és mind történeti, mind az elméleti képzés szempontjából sokoldalúan felhasználhatók. Említést kell még tenni a kötetek gazdag apparátusáról, amely időrendi táblázatot, a feldolgozott folyóiratok jegyzékét és nagy munkával összeállított névmutatót ölel fel. (Kossuth, I—II. kötet. 60 Ft)

Földi Tamás

A KULTÚRA VILÁGA 6. KÖTET

Matematika, fizika, kémia

A kultúra világa első, öt kötetes kiadása 1959–60-ban jelent meg. A jól megírt ismeretterjesztő sorozat szerkesztésében azonban erősen érvényesült a régi, humanisztikus szemlélet. A kötetek nem tárgyalták a kultúra egész világát, hiányzott belőlük a politikai gazdaságtan, a jog- és államtudomány, a matematika, fizika, kémia, az agrártudományok, a sport, és talán a könyvtárak is megérdemelték volna egy szerény fejezetet.

A sorozat 1963-ban megindult bővített, átdolgozott tiz kötetes második kiadása ezt a hiányt részben pótolta. Az 5. kötetben ugyanis helyet kapott a sport és testkultúra, a 6. kötet anyaga pedig teljesen új: a technikai alaptudományokat tárgyalja, a matematikát, fizikát és kémiát.

Ezt a kötetet nem volt könnyű megírni. Unalmasnak bélyegzett tudományszakokat, száraznak látszó anyagokat, képleteket, egyenleteket, függvényeket, atommodelleket kellett érdekessé tenni, a könnyen érthetőséget összeegyeztetni a tudományos színvonalal, tanítani kellett, de nem volt szabad tankönyvet írni, rövidegre törekedni, s emellett hatalmas világokat magukban foglaló tudományszakok minden fontosabb ágát ismertetni.

A szerzőknek sikerült ezeket a nehéz feladatokat jól megoldani. Ki tudták választani azt, ami a laikust is érdekkelheti, helyt adtak minden fontosabb részterületnek, és szaktudományuk legfontosabb eredményeit olyan stílusban mondták el, hogy azt könnyen megértheti mindenki, aki ismeri az általános iskola nyolc osztályának anyagát. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az egyes fejezeteket fe-

lületesen is át lehet futni. Olvasás helyett inkább tanulmányozni kell, odafigyelve, minden mondatot átgondolva, hiszen az előzmények megértése nélkül sok későbbi részlet érthetetlen maradna.

A három rész írói más és más utat követtek. A matematika szerzőinek (Lukács Györgyné, Pásztor István, Rábai Inre és Tarján Rezsőné) az volt a főcéljuk, hogy megismertessék az olvasót a logikus matematikai gondolkozással, izelítőt adjanak e tudomány különböző módszereiről, problémáiról, bemutassák, hogy az új utak, új törvények keresésénél a szigorú logika mellett a szárnyaló képzeletnek is megvan a maga szerepe, és megcáfolják azt a tévhitet, hogy a matematika a gyakorlati élettől távol álló, elvont tudomány.

A fizikai rész — Öveges József munkája — tartalmilag azonos az elemi fizika szokásos anyagával. Azoknak, akik nagyjából ismerik a fizikát, nem mond újat, viszont a kötetnek ez a legkönyvben érthető része. Öveges professzor a legelvontabb fizikai törvényeket és elveket is egyszerűen tudja elmondani, példáit a mindennapi életből veszi, s ezzel igen közel hozza olvasóihoz.

A kémiai résznél legjobban az anyag megrostálását dicsérhetjük. Az író, Forbáht Róbert szerencsés kézzel válogatta ki az óriási anyagból azt, aminek elmondásával leginkább felkeltheti az érdeklődést szaktudománya iránt.

A bibliapapírra nyomott, szép kiállítású kötetben a megértést sok jól sikerült ábra, rajz és fénykép könnyíti meg.

(Közzgazd. és Jogi, 1157 l. 100 Ft)

Vétesy Miklós

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK TÖRTÉNETE

A kétkötetes mű huszonegy szerző egyétes kutatási szempontoktól vezérelt és hézagmentesen kapcsolódó tanulmányait közli. A *Szovjetunió Tudományos Akadémiája* mellett működő Történettudományi Intézet által sajtó alá rendezett terjedelmes anyag eleven képet ad a „Nyugati Félteke” vezető államának politikai, gazdasági, társadalmi és szellemi fejlődéséről. Ez az első vállalkozás, mely az USA történetét a marxista történettudomány módszerével dolgozza fel. A szerzők az alapszemponatok következetes

érvényesítésével szervesen összefogják négy évszázad anyagát, és messzevezető összefüggéseikben vizsgálva lényeges kérdéseket, új értékelést adnak a kapitalizmus és a nyugati munkásmozgalom fejlődése több mozzanatának.

Az első kötet ismerteti az USA múltját a gyarmatosítástól az első világháború végéig, a második a következő három évtized történetét adja elő. A tanulmányok párhuzamosan tárgyalják egy-egy időszak bel- és külpolitikai eseményeit, gazdasági irányzatait, a munkásság helyzetét

és a színes népeesség problémáinak alakulását. A kötetek végén a tárgyalt kor északamerikai irodalmáról, művészetéről és történettudományos önszemléletéről kapunk tömör képet.

Az első rész gerince az északamerikai szabadságharcok története. Megvilágítja a gazdasági szélesgyűrésűségek és a politikai fejlődés összefüggéseit, a tömegek szerepét, az események diplomáciai hátterét és egyre növekvő nemzetközi munkásmozgalmi összefüggéseit. Marx és Engels a déli feudalizmust megsemmisítő polgárháborút tekintette az első nagyszabású eseménynek, melynek során a munkásság nemzetközi szolidaritása megmutatkozott. Hiába vitték azonban a tömegek nagy áldozattal győzelemre a haladás ügyét, a háború nehézipari konjunktúrájában megizmosodott tőke a reakciót segíti uralomra. A tőke belföldön koncentrálódik, kifelé pedig a spanyol és francia gyarmatrendszer lazulását kihasználva megteremti az USA imperializmusának támpontjait. A mű meggyőzően dokumentálja, hogy amilyen mértékben jutnak döntő befolyásra a politikai életben a monopóliumok, úgy tér át az USA külpolitikája az imperializmus útjára.

Az átfogó teljességre való törekvés mellett a mű hangsúlya a második kötetbe foglalt három évtized anyagán van. Itt bontakoznak ki globálisan az USA politikai és társadalmi alkatát jellemző belső ellenmondások. A gazdasági liberalizmus monopolizmusáá merevedése, humánus szólalmok és a valóságos indítékok közötti ellentétek, a könyörtelen üzleti realitás és a világuralmi illúziók jellemző vonásai az amerikai civilizációnak.

A mű ezeknek az ellenmondásoknak tükrébe állítja az USA szerepét a második világháborúban. Ezekben az időkben a Szovjetunió és az USA viszonyának alakulása a világtörténelem döntő momentuma volt. A mű a diplomáciai és katonai adatok sorával bizonyítja, hogy az USA milyen fenntartások mellett bocsátkozott a Szovjetunió oldalán a háborúba, hogy mennyire a Szovjetunió viselte a háború terhének nagyobb részét és ennek súlyát hogyan növelték a szövetségesek akcióinak késedelmei, s a győzelem után milyen imperialista érdekek távolították el az USA-t a Szovjetuniótól.

Abból a magból, mely a gyarmatosok számára a keresztény természetjog elvek haladó értelmezésével megérlelte a polgári forradalmat, fattyúhajtásként a rabszolgatartás, indiánüldözés, félüzletifélkatonai hódítások burjánzóttak fel. Itt gyökerezik az a jellegzetes hipokrizis, amely az USA ellentétes elveket egyesítő külpolitikájában megnyilvánul. A Monroe-elv, a nyílt kapu politikája, az ellenőrzött gazdasági segítség, az „american way of life” kultúrmissziójának és a nyugati félteke integritásának elve végülis ahhoz a nyílt erőpolitikához vezetett, melynek döntő kártyája az atomfegyver lett.

Amennyire érthető belső törvényszerűségében az amerikai monopolizmus és imperializmus kialakulása, annyira bizonyult, sajátos kérdést vet fel az északamerikai munkásosztály múltja. Jobbára helyi jelentőségű szervezkedések után a Marx közvetlen irányítása alatt álló baltimori munkáskongresszus (1866) bátor lendületet adott a munkásosztály harcának. Egy évtizeden át egymást követték a vérbefojtott sztrájkok, de csak a 80-as években indulnak meg az átfogó munkásszervezkedések. Többé-kevésbé eredményes bérküzdelmek után, mielőtt átütő erővé edződhetett volna, az ellenfélnek sikerült a munkásmozgalmat érdekvédelmi vonalra „konzolidálnia”. A parázs nem húnyt ki, hiszen a munkásság sokszor a „saját” szakszervezeteivel szemben is síkra szállt jogiért, mégis ezek a szervezetek bénítólag hatottak a tömegmozgalmi erők kibontakozására. A mű mélyrehatóan foglalkozik egyéb okokkal is (az erőszakos elnyomás, a korrupció, a bevándorolt munkások egy részének közönye, a munkásarisztokrácia opportunizmusa, az egyházak befolyása, a színesekekkel való együttműködés nehézségei stb.), melyek késleltették az erők tömörülését és félmegoldásokra kényszerítették a jobbkat is. Csúpan a kommunisták táborá hirdettek meg nem alkuvó harcot, vállalva az elszigeteltség és üldöztetés kockázatát. De többségüket a maccartyzmus féktelenkedései se tudták megtörni. A szerzők különös figyelmet szentelnek az USA kommunista pártja küzdelmes múltjának. (Gondolat, 914 l. 95 Ft)

Birkás Géza

AZ UJ BROCKHAUS című 5 kötetes lexikon kiegészítő kötete több mint 600 oldalon 5000 címszót, mintegy 500 szövegközi és 32 egész oldalas, többszínnyomásos képet tartalmaz. A kiegészítő kötet második részében 195 összefoglaló cikk található „A föld országai” címmel, a harmadik rész pedig a fontosabb német nagyvárosok térképeit közli. (N. G.)

GUNTS PÉTER — JEMNITZ JÁNOS — MÁRKUS LÁSZLÓ :
EGYETEMES TÖRTÉNETI KRONOLÓGIA 2. KÖTET
1789—1960

A tájékoztatásban gyakran szükséges a feltett kérdések időrendi megközelítése: ha a szóban forgó esemény ideje ismert, vagy hozzávetőleges pontossággal körülírható, a segédeszközök közül az időrendi táblázatok útbaigazíthatják a keresőt, és a pontos dátum megállapítása segíthet más körülmények, adatok felderítésében is. Ezért fontos, hogy kronológiai táblázatok, időrendi összeállítások is legyenek a kutatók és könyvtárosok keze ügyében. Az egyetemes történelem köréből legutóbbára 1943-ban jelent meg ilyen mű: Horváth Zoltán és Parragi György Világtörténelmi lexikon című munkája Grill Károly kiadásában. Ez a lexikon elnevezése ellenére nem betűrendes címszavakban, hanem időrendi felsorolásban, a fontos dátumok köré sorakoztatva közli a világtörténelem és a művészet-, valamint irodalomtörténet legfontosabb eseményeit. Az időrendet semmiféle más csoportosítás nem töri meg, s ez a mechanikusnak tűnő rendszer esetenként előnyvé is válhat, mert egy-egy időpontban nagyobb keresztmetszetét adja a világtörténetnek. A munka pontatlanságát, tévedéseit, szemléleti gyengeségeit menti megjelenésének kora és a mainál hasonlíthatatlannul fejletlenebb kiadói ellenőrző apparátus. 1960-ban jelent meg a Nemzetközi Almanach, ehhez 1962-ben pótkötetet adtak ki. A Nemzetközi Almanach az egyes

országok politikai történetét is összefoglalja, mégpedig úgy, hogy legfontosabb történeti eseményeiről rövid időrendi tájékoztatást ad. Ezt tehát szintén felhasználhatja a könyvtáros bizonyos adatok kikeresésére. A most megjelent Egyetemes történeti kronológia kifejezetten történelemtanítási segédlet, azonban a könyvtári tájékoztatósi munka fontos és régen nélkülözött eszköze lehet, különösen, ha a kezdetektől a francia forradalomig terjedő, hiányzó 1. kötet kiadása sem fog soká késni. A 2. kötet a legújabb kor történetének kronológiáját négy fő részre tagolja (1789—1870; 1871—1917; 1917—1945; 1945—1960), és 1959 végével zárul. Minden korszak a nemzetközi élet eseményeinek általános kronológiájával kezdődik, majd az egyes kontinensek — ezeken belül pedig az országok — történeti dátumai következnek. Emiatt a hármas tagolás miatt nehézkes a kötet használata a gyors referenciák esetében. Az események részletezése nem elég mélyreható, az előbb említett rokon kiadványok lényegesen több adatot, dátumot közölnek. Könyvtári tájékoztatósi szempontból tehát helyes azokkal együtt, egymás adatait kiegészítve, összevetve használni. Beszerzését a főhivatású könyvtárosokkal rendelkező könyvtárak számára javasoljuk. (Tankönyvkiadó, 379 l. 25 Ft)

Gerő Gyula

MEZŐGAZDASÁGI KÉZIKÖNYVEK

*Magyar Mezőgazdaság Zsebkönyve, 10.
Kertészet és Szőlészet Zsebkönyve,
Mezőgazdasági Technika Zsebkönyve 3.*

Több mint félévszázad előtt a technika terén eljutottunk oda, hogy a szétágazó szakmai ismeretek összefoglalására és visszakeresésére adatgyűjteményeket tartalmazó „zsebkönyveket” kellett kiadni. (Pl. a világhírű Hütte sorozat.) Úgy véljük, hogy ma már a technikai módszerek használata a mezőgazdaság területén is általános és olyan szerteágazó lett, hogy a tapasztalat vagy az emlékezés már adhat kellő segítséget egy-egy komplikáltabb vagy újabb feladat megoldásához. Így elkövetkezett az időszerű problémákat, kutatási eredményeket vagy mutatószámokat tartalmazó mezőgazdasági és kertészeti termelési és technikai zsebkönyvek sorozatának korszaka. Hangsúlyozzuk a sorozat szót és annak kettős értelmezését. *Előszőr: a sorozatokat egy-*

ségesen kell szemlélnünk. Nyilvánvaló ugyan, hogy az eltérő termelési ágak, technikai eszközök adataira és használatára vonatkozó gyűjteményeket külön kell szerkeszteni, de azok tartalmilag egységesen a mezőgazdaságra vonatkoznak és gyakorlatilag oszthatatlanok: tehát az egyik sorozat kiegészíti a másikat. Másodszor: egy sorozaton belül, a mélyen tagolt szakmai igények az előző években megjelent valamennyi kötetet szükségessé tehetik. Tehát az utolsó, jelen esetben az 1965. évre kiadott kötet csak a megelőző kötetek birtokában használható ki teljesen a mezőgazdaság, vagy a kertészet javára.

A három sorozat szerkesztési elvei nagyjából azonosak, azonban a Kertészet és Szőlészet Zsebkönyvében előszó, a Mezőgazdasági Technika Zsebkönyvében pedig naptár nincs. Az előszó és naptár hiánya igazán nem lényeges, de mégis bizonyos útmutatást jelent mind-

kettő. A Magyar Mezőgazdaság Zsebkönyve előszavában vezető gondolat hangsúlyoz, azt, ami a könyv fő témája; 1965-ben a kemizálás, a megelőző években pl. az árutermelés fokozása, vagy az üzemszervezés. Lényegileg hasonló elvek érvényesülnek a másik két zsebkönyv esetében is. A Kertészet és Szőlészet Zsebkönyvének 1961. évi kötetében viszont szakirodalmi tájékoztatóval, a legfontosabb rendeletek szövegével és a szaklapok felsorolásával is találkozunk. Véleményünk szerint ezeknek felvétele valamennyi zsebkönyvbe indokolt lenne.

A Magyar Mezőgazdaság Zsebkönyvének 10. kötete terjedelmes részt szentel a mezőgazdaság kemizálásának, ami ma már gyakorlatilag bevált növényvédelmi és gyomirtási eljárásokat, műtrágyázást és a műanyagok fokozott alkalmazását jelenti, valamint a takarmányozás területén felhasználható készítmények felhasználását is. A növénytermesztés, gépesítés, állattenyésztés fejezetekben hasznos elveket és egyszerű fogásokat találunk az ésszerűség és gazdaságosság alapján csoportosítva. Természetes, hogy a könyv terjedelménél fogva is csak egy-egy szektorra vonatkozólag tartalmazhat felvilágosításokat. Mint már jelöltük, ezért van szükség a megelőző kötetekre is.

LYKA KÁROLY: KIS KÖNYV A MŰVÉSZETRŐL

Lyka Károly hetven esztendeje tanítja olvasóit meglátni, megérteni és megbecsülni az igazi művészetet. Tavaly januárban, amikor legnagyobb élő művészettörténészünk kilencvenötödik születésnapját ünnepelte az ország, tanulmányok, cikkek serege méltatta nagyszerű életművét, amelyért a Kossuth-díj nagydíjával tüntették ki. Lyka Károly, akit művészettörténetünk atyjaként tisztelnek tanítványai, most emlékiratain dolgozik, de sorra jelennek meg régebbi, kiváló könyvei is.

Azt, hogy a képzőművészeti ismeretterjesztés mit köszönhet Lyka Károlynak, akkor látjuk, ha most ötödik kiadásban megjelent, de először hat évtizeddel ezelőtt napvilágot látott *Kis könyv a művészetről* című munkáját elolvassuk.

A rövid tanulmányok ma is oly frissek, életteljesek és érdekesek, hogy időszerszerűsükhöz valóban csak annyira van szükség, amennyi a kötet egy-egy okos lábjegyzetébe belefér. Ez is inkább csak eligazítás a kortörténetben kevésbé jártas olvasónak. Az alkalom, amelynek kapcsán egy-egy műtörténeti problémát felvet, lehet idejétmúlt, de a lényeg s az elemzés tárgyilagossága sohasem.

A Kertészet és Szőlészet Zsebkönyvének 1965-re kiadott kötete talán még igényesebben nyújt áttekintést a szőlő-, gyümölcs-, zöldség- és dísznövénytermesztésről, beleértve a kultúrák növényvédelmét is. A termésbecslés és kárbecslés fejezete szinte egyedülálló részletekkel egészítik ki a termelési feladatokat és módszereket.

A Mezőgazdasági Technika Zsebkönyve 3. kötetének címlapja „közelebb férközni a korszerű gépismertethez szükséges elméleti kérdésekhez és gyors tanácsot adni egy-egy műszaki hiba felismeréséhez és elhárításához.” Ez a szerep a három kötet együttes, egymást kiegészítő használatával úgy véljük be is tölthető. A keresett felvilágosítás vagy adat a rendkívül ötletes tárgymutató jellegű tartalomjegyzék alapján könnyen visszakereshető.

A könyvtáros a fenti sorozatok alapján a már előadott elvek figyelembevételével adhat útmutatást a hozzá forduló érdeklődőknek. A sorozat bármelyik kötetét bátran adhatjuk a technikumot végzett mezőgazdasági dolgozók kezébe. Mivel a nyelv helyes használata a szakkönyvnél is fontos, hiányoljuk a névelő lemaradását mindhárom kötet címénél!

Dr. Fabinyi Rudolf

D. Fehér Zsuzsa a kötet utószavaként írt kis tanulmányában helyesen mutat rá, hogy „e könyv az élet és művészet elválaszthatatlan kapcsolatára figyelmeztet.” Ezt igazolja, hogy a világ, amelyben ezek az írások születtek, alapjaiban változott meg, de a művészet alapigazságai, ha azokat haladó törekvések edzik időtállókká, mit sem változnak.

A kötet kerekén húsz kis tanulmányá-

Marili kendőben (Bernáth Aurél rajza)

ban a művészetet kedvelők számtalan kimondatlan kérdésükre kaphatnak választ. Hányan tették már fel magukban a kérdést: *Hogyan kell tárlatot nézni?* S mily egyszerűen magyarázza meg ezt a kis könyv olvasóinak Lyka Károly. És ki ne gondolkozott volna még el *A rajzról, s A szín-ről és A stilizáló művészet-ről*. Valamennyi izgalmasan érdekes tárgya s címe egy-egy fejezetnek. Közöttük nem egy valóságos pedagógiai remeklése a tudós műtörténésznek: miként bontja elemeire tárgyát s hogyan mutatja be mesterek és művek ismertetésével azt, ami lényeges magában a műalkotás születésének és megértésének folyamatában. *A Magyar tájképfestők-ről* írott fejezetben Lyka Károly ragyogó szépséggel jeleníti meg művészetünk e gazdag ágának sajátos motívumait. S az, amit *Mednyánszkyról* és művéről ír, lírai monográfiának is beillenék.

Különös érdeklődésre tarthat számot a kötetnek az a része, amelyben a szerző bútorokról, apró bronzokról, kutakról s az építészet funkcionális kérdéseiről: a mindennapi élet és a városkép összefüggéseiről írva közlésünk és lakáskultúránk nem egy ma is égető kérdését érinti.

S ott, ahol, mint az *Újabb festészeti irányok* s *Kubista álmok* című fejeze-

tekben lényegében negatív képet vázol tárgyáról, még alki nem ért egyet megállapításával, az is nemcsak objektivitást és mértéktartást, de számtalan figyelemre méltó művészetelméleti megállapítást és elemzést tanulhat a szerző megállapításából.

Az pedig, hogy Lyka Károly már abban az időben milyen kiváló érzékekkel látta s ítélte meg kora művészetének torzulásait *A közönség arcképe* című fejezetből tűnik ki. S mind ebből, mind az előző fejezetekből mi minden érvényes a ma is burjánzó kispolgári ízlésre! A hazug népszínmű fertőzte művészeti ábrázolás ugyan lényegében a múlté, de leleplezése most is időszerű, hiszen a giccs ezernyi formája él és hat.

Mivel a művészetelméleti oktatás sajnos ma is jobbára kívülreked az iskolán — amint ezt Lyka egyik fejezetében a maga koráról panaszolja — a művelődésnek ez az ága nép- és önművelés körébe tartozik, ezért különösen fontos, hogy a képzőművészetekkel ismerkedő olvasó tudatában ilyen világos, élvezetes és haladó eszmeiségű könyv rakja le az alapokat. Használjuk fel tehát ezt a ritka értékű művet az általános képzőművészeti ismeretterjesztésben. (Képzőművészeti, 132 l. 33 Ft)

Lipták Gábor

PERNYE ANDRÁS: A JAZZ

Mint a kötet végén közölt bibliográfia is bizonyítja, alig jelent meg eddig magyar nyelven valami a dzsesszről. Néhány cikk és *Rychlik* kis könyvének fordítása, mindössze ennyi az eddigi „termés”. Amikor tehát valaki arra vállalkozik, hogy *A jazz* címmel írjon könyvet, annak számolnia kell azzal, hogy egyszerre többféle igényt kell kielégítenie. Meg kell magyaráznia a kétkedőknek, a túlságosan heves ellenzőknek és a túlságosan lelkes hívőknek, hogy *mi a dzsessz valóságos helye a zene történetében*. Be kell mutatnia a dzsessz történetét, vigyázva arra, hogy lehetőleg minden számottevő alakja helyet kapjon benne, s az olvasóközönség a névmutatásban megjelölt helyet fellelve, mindenkiről megkapja a szükséges felvilágosítást. *Ki kell térnie a dzsessz zenei sajátosságaira és fejlődésére, ismertetnie kell dallam-, ritmus- és harmóniavilágát*, meg kell magyaráznia az egymást követő stílusirányzatok zenei sajátosságait. Egyszerre kell tehát eleget tennie a szakmai igényeknek, a tájékoztatást váró nagyközönségnek, s az iránymutatást kívánó művelődéspolitikának. Mindennek tetejébe

pedig még az sem árt, ha élvezetes olvasmány.

Nos, mindezt azért volt érdemes felsorolnunk, mert Pernye András könyve mindegyik követelménynek eleget tesz. A legnagyobb elismerést érdemli, ahogy a különböző „szemponthoz” összeegyezteti. Az eredmény pedig nem valami eklektikus keverék, hanem egységes munka. Rádásul a zenetörténet egy olyan ágában, amelynek magyar művelői eddig alig voltak, s amelynek zenei anyaga is sokkal hozzáférhetetlenebb, mint a már klasszikus koroké. A siker titka nyilvánvalóan mégis a fölényes anyagismeret, ez adja meg az alapot ahhoz a biztonsághoz és kielégültséghez, amellyel Pernye végigkíséri a dzsessz történetét.

Külön ki kell emelnünk a könyv erőseit a zenei ismeretterjesztésben. A zenéről írni igen nehéz dolog, különösen ha az író nem akar megrekedni a lírai általánosságoknál, hanem magyarázatokat akar közölni a zene szövegről is. Ebben a könyvben meglehetősen bonyolult zenei elemzéseket is találunk, a dzsessz dallamairól, ritmusairól, harmó-

niáról. Ezek a fejtegetések azonban egészen kivételes világossággal megfogalmazottak. Például az a rész, amelyben a zenei hangzatok ún. funkciójának kialakulását fejtegeti. Peryne itt egyáltalán nem vulgarizál, nem egyszerűsít le valójában bonyolult folyamatokat, mégis érthetővé tudja tenni mondanivalóját, egyedül azzal, hogy logikus sorrendbe szedi és megkeresi a lényegét. *Megfogalmazásai itt szinte iskolapéldájául szolgálhatnak annak, hogyan lehet szakmai ismereteket közölni a zenében közelebből nem jártas (de alappokú ismeretekkel már rendelkező) olvasóval.* Ez teszi lehetővé, hogy a könyv a továbbiakban magas színvonalon tárgyalhassa a dzsessz zenei problémáit, s a zenészek számára is érdekes anyagot nyújtson.

Mondanivalója, állásfoglalása az első mondatától az utolsóig világos. Peryne András mindenekelőtt *művészetnek* tekint a dzsesszt, könyvének nyíltan kimondott céljai közé tartozik tehát, hogy megvédje azoktól az előítéletektől, amelyek eleve művésztellennek, sőt művésztellenesnek bélyegzik. A védelem azonban mértéktartó. Nem áll válogatás nélkül mindenféle zene mellé, amit dzsessznek neveznek, hanem gondosan differenciál. *A megkülönböztetés alapja mindig esztétikai és társadalmi* egyszerre. Világosan látja és kitűnően írja le a dzsessz társadalmi hátterét, meg tudja mutatni, hogy fonódott össze eredetében az elnyomott néger nép, elsősorban a néger proletariátus életével, hogyan kapcsolódott a fehér tömegekhez, s hogyan hatott rá később a szórakoztatóipar üzleti szelleme. Aki a könyvet figyelmesen végigolvassa, megtanulja, hogy az egyes irányzatok mit képviselnek, és segítséget kap ahhoz, hogy maga is szét tudja választani az egyes tendenciákat.

A könyvben rengeteg név fordul elő. Aki a dzsesszben nem járatos, annak talán zúg is a feje attól, hogy minden második oldalon újabb „nagy” dzsesszmuzsikus tűnik fel. Való igaz, hogy talán nem is emelkedik eléggé ki az a néhány legnagyobb, akinek nevét mindenképpen érdemes megjegyezni. Ha azonban dzsessz-kedvelő veszi kézbe a könyvet, elbámul azon, hogy minden kedvence

sorrakerül. A könyv rendkívüli ökonómiaival osztja el ezt a fajta ismeretanyagot, az egyes muzsikuskok életének leírása pedig mindig szemléletes, színes.

A hang tehát érthető, sőt népszerű, mégis komoly. Minden során érződik, hogy olyan ember beszél itt a dzsesszről, aki nemcsak szűken, közvetlen a dzsessz perspektívájából nézi tárgyát, hanem az egyetemes kultúra távlatából, az esztéta és a muzsikusk szemével. Írásmodora a legjobb értelemben vett esszé-stílus, amelybe belefértnek a komoly tudományos fejtegetések is, de mindig oldott, sohasem nagyképű.

Mindenképpen alkalmas tehát arra, hogy *kézikönyvül* és — amíg a magyar dzsessz-irodalom jobban ki nem fejlődik — kicsit *enciklopédiául* szolgáljon. Igaz ugyan, hogy az enciklopédia persze ilyen terjedelemben nem lehet teljes, néhány fontos rész még kimaradt belőle. Így meglehetősen vázlatos az a fejezet, amely a dzsessz és az ősi népzene kapcsolatát tárgyalja (de gondolom azért, mert *Gonda Jánosnak* készülő dzsessz könyve ezekkel az összefüggésekkel részletesen foglalkozik). Úgy érzem, nem tér eléggé ki a dzsessz néhány tartalmi problémájára. Arra a tiltakozó, protestáló hangra például, amely *Berendt, Spaeth* és *Finckelstein* szerint egyaránt alapvető jellemzője. Vannak utalások erre is, de talán nem olyan mélységben, ahogy a kérdés megérdemelné. Talán túlságosan vázlatos az a kép is, amit a dzsessz hatásáról kapunk. *Jehudi Menuhin* a dzsesszről szóló híres nyilatkozatában sorra veszi, hogyan hatott a dzsessz a különböző népek közhasználatú zenéjére Angliától Indiáig. Igaz, ezeket a formákat nem lehet ortodox értelemben dzsessznek nevezni. De a dzsesszhez, mint történelmi jelenséghez feltétlenül hozzátartozik ez a hatás is.

Az elmondottak alapján azonban úgy hiszem, nyilvánvaló az is, hogy e kérdések kifejtését valóban csak az enciklopédikus teljesség igényével kérhetjük számon Perynétől. Amit a könyv nyújtott, így is teljesen elegendő. Tiszta, világos, szinte hibátlan munka. Nagy nyeresége a művészeti kérdésekkel foglalkozó magyar irodalomnak. (Gondolat, 326 l. 23,50 Ft)

Vitányi Iván

AZ EGYESULT Allamok elnökválasztási kampányát nagy könyvkiadási kampány kísérte. A jelöltek könyvei, és pedig Johnson: A tett kora c. műve, Goldwater: Egy konzervatív lelkiismerete és Miért nem győzelem? c. munkái közkezen forogtak. Ezekon kívül a megelőző három hónapban újságírók, szociológusok, professzorok és politikusok tollából 25 könyv jelent meg; közülük 6 Goldwaterról, 8 Johnsonról, 11 a választásról, a hatalomgyakorlás technikájáról és problémáiról szól. (Contemporanul)

ÉSZAKI CSILLAGOK ALATT

Nyelvrokonainknak, a finneknek irodalmát mindmáig *Bán Aladár* 1926-ban megjelent, már akkor is korlátozott értékű, mára elavult művéből ismerhetjük csupán. Szomszéd népeink irodalmát, igen helyesen, a *Gondolat* kiadó kitűnő sorozata tárja föl előttünk (megjelent már a lengyel, a román, a jugoszláv, a cseh és a szlovák irodalom története), a finn literatúra összegező bemutatása azonban még várat magára. *Mig erre sor kerülhet*, hasznos és sikerkült iránytűt ad könyvtárosok és olvasók kezébe *Szász Levente* ajánló jegyzéke. Most látjuk csak, hogy szétszórtan, különféle kiadványokban, antológiákban és önálló művekben is mennyi mindent átültettek már műfordítóink nyelvünkre Suomi népköltészetéből és irodalmából.

A bevezető vázlatos áttekintést nyújt a finn irodalom történetéről, majd külön fejezet ismerteti a Kalevalát, folsorakoztatva magyar nyelvű szakirodalmát is. Utána önálló portrékat kapunk a kiemelkedő írói egyéniségek életművéről, a klasszikusok közül Aleksis Kivi, Arvi Järventaus, Frans Eemil Sillanpää, az élő nagyok közül pedig Mika Waltari, Martti Larni, Elvi Sinervo és Väinö Linna munkásságáról. Ezt követően annotált jegyzéket közöl a kiadvány az idevágó ismeretterjesztő művekről: a finnugorságról általában, majd a finnek földjét, népét leíró földrajzi, néprajzi munkákról, a művészetét és irodalmát ismertető könyvekről, riportkönyvekről, végül a legutóbbi években megjelent korszerű nyelvkönyvekről. Annotáció nélkül, szerzői betűrendben közli a kiadvány a magyar nyelven hozzáférhető szépirodalmi alkotások válogatott bibliográfiáját.

Nem világos, hogy a nagy lírikus, Eino Leino miért nem kapott önálló portrét? A szép munka használhatóságát romtja az anyag lezárása (1963. aug. 31.) és megjelenése (1965 január) közti érthetetlenül nagy átfutási idő. A szerző jó szándékát, igyekezetét bizonyító pótlás, amelyben az 1963. évi kiadói tervek alapján hírt adott előkészületben levő fordításokról (126. p.), nem elégít ki bennünket, hiszen egyrészt közben 1964. is eltelt, másrészt több zavaró mozzanat is támadt. Így kapott pl. — nyilván utólag és rossz helyre beillesztve — külön arcképvázlatot Väinö Linna, mint „akivel ezután ismerkedünk”, de úgy, hogy időközben megjelent nagy regénye a bibliográfia során három féle címmel szerepel (vö. 9., 103. és 126. p.). Sillanpää-ről mint élőről szól a kiadvány, holott 1964-ben elhunyt.

Jók a mutatók: a nevek és a művek címeiről tájékoztatnak. Célszerű és takarékos lett volna kéthasábos tördelésük. Az illusztrációk — írói arcképek — jobban érvényesültek volna a szöveg megfelelő helyén, mintsem a kötet végére csoportosítva. Zavar, mert új értelmet sejtünk mögötte, a „válogató bibliográfia” elnevezés; maradjunk a megállapodott terminológiánál, a „válogatott”-nál.

Imént azt írtam: meglepő, mennyi minden hozzáférhető már magyarul északi testvérnépünk irodalmából. *Szász Levente* mégis joggal elégedetlen, és csatlakozhatunk óhajához: kiadóinknak és a *Nagyvilágnak* még többet lehetne és kellene tenniük a finn irodalom megismeretéseért. (F S z E K, 134 l.)

Péter László

Tanyaúdvár
(Lipták Pál
linómetszete)

FELSŐOKTATÁSI SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÓ B. SOROZAT TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

A Könyvtáros 3. száma ismertette ennek a fontos új vállalkozásnak A) sorozatát, a „Műszaki és természettudományokat” tartalmazó kötetét. A könyvtárak közös munkájával készült sorozatok tartalmazznak azonos, általános jellegű fejezeteket, melyek egyaránt érintik a társadalom- és természettudományokat, így pl. mindkettőben megtalálhatók a művelődéspolitikára, felsőoktatási intézményekre, a hallgatókra vonatkozó fejezetek. Más fejezetek címe azonos, de tartalmuk, a kiválasztott cikkek egy része már szakosított, sőt a tartalmi feltárás módja is igen helyesen, differenciált. Megfelelő válogatással alkalmazza a szerkesztés az egyszerű bibliográfiai címközlést (fordítással), referátumokat és fordítás kivonatokat. Kár, hogy az A) sorozatban alkalmazott témadokumentáció itt elmaradt. A kiadvány beosztása a következő: az általános rész után foglalkozik az oktatás tartalmával, a tananyaggal, tantervekkel, programokkal és az egyes társa-

dalomtudományi szakterületekkel — ezeken belül a könyvtártudomány és bibliográfia oktatási problematikájával igen szerény keretek között —, majd az oktatás módszereivel és eszközeivel, a tanulmányi munka rendjével. Külön-külön fejezetet kapnak a nevelés kérdései a felsőoktatásban, a felnőttoktatás, esti és levelező oktatás, valamint a továbbképzés problémái.

Az egyes könyvek, illetve nyersfordítások lelőhelyeire utal a kiadvány, viszont hiányzik a feldolgozott folyóiratok jegyzéke, és ezzel a feltárt irodalom nagy részének lelőhelymegadása is elmaradt. A kötetet névmutató és a feltárt dokumentumok magyar nyelvű címmutatója egészíti ki. Ez utóbbi használhatósága kérdéses; egy jól szerkesztett tárgymutató lényegesen több segítséget nyújtana a gazdag anyagban való eligazodáshoz (1964. 1. évf. 1.—2. sz. Tankönyvkiadó, XI, 466 l.)

Dr. Faragó Lászlóné

UHLMANN ALADÁR — ZIRCZ PÉTER — ZSIDAI JÓZSEF: ÜTMUTATÓ A Bányászati IRODALOMHOZ

A műszaki egyetemeken előadott tárgyak közül huzamosabb időre elegendő ismeretanyagot legfeljebb az alaptárgyak nyújtanak. A szaktárgyak a legjobb esetben is csupán a ma tudományát és technikáját ismertethetik. A műszaki tudományok rohamos fejlődését a szakkönyvek és folyóiratok tükrözik, melyeknek áradata egyre nő. Az a mérnök, aki elhanyagolja a szakirodalom állandó tanulmányozását, menthetetlenül elmarad a fejlődésben, és ismeretei napról napra korszerűtlenebbé válnak. Ezért kell megreformálni az egyetemi képzést, és ezért nő egyre jobban az egyetem utáni önképzés jelentősége.

A szakirodalomban való biztos tájékozódás, a kapott ismeretanyag gazdaságos feldolgozása azonban az önképzés korszerű technikájának ismeretét tételezi fel. Időt rabló és fáradságos keresgélés nélkül kell a mai mérnöknek megtalálnia mindazt a nyilvánosságra hozott technikai és tudományos anyagot, ami hazánk vagy a külföld nyilvános gyűjteményeiben megtalálható.

A Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárának kiadásában megjelent munka ehhez nyújt segítséget a bányamérnökök és hallgatók számára. Felépítése alkalmas arra, hogy mintául szolgáljon a műszaki felsőoktatás más területeit felölelő, korszerű irodalmi tájékoztatók elkészítéséhez.

Első fejezete a szellemi munka korszerű technikájával foglalkozik. A továbbiakban ismerteti a dokumentumok rendszerét, a szakrendszereket és osztályozási rendszereket, majd a forrásismeret alapjait. A bibliográfiai rész a szakhoz tartozó könyvek, könyvjellegű művek, sajtóközlemények és vegyes típusú dokumentumok gazdag jegyzékét és ismertetését közli. A szakirodalmi tájékoztatással foglalkozó fejezet a bibliográfiák és a dokumentációs források ismeretét nyújtja, az utolsó fejezet pedig a könyvtárhasználat szabályaival, a könyvtárak szolgáltatásaival, a bányászat szakterületén legfontosabb könyvtárakkal és használatuk módjával foglalkozik. (Nehézipari Műszaki Egyetem Központi könyvtára, 199 old.) (—)

A geodézia egész területét felölelő nemzeti bibliográfia első kötete néhány kivételtől eltekintve főként a magyar szerzők magyar nyelven és Magyarország területén írt műveit tartalmazza.

A kb. 4600 tanulmány, könyv, könyv-fejezet cím és jelentés adatait Bendefy László szerkesztő és munkatársai 01-től 31-ig terjedő számokkal jelzett szakmai csoportokba sorolták. A szakcsoporton belül betűrendet — azonos szerző esetében időrendet — alkalmaztak. Két szakcsoport — a 02. Régi magyar geodéziai irodalom és a 06. Földmérési törvények, utasítások, rendeletek — eltér ettől a rendtől, mert az ide sorolt anyag jellegénél fogva időrendet kíván. A 32. szakcsoport az 1860—1960 között megjelent magyarországi, illetve egykori monarchiabeli geodéziai folyóiratok és időszakos kiadványok jegyzékét tartalmazza.

A címleírások részletesek, a leírásokat rövid tartalmi ismertetés egészíti ki. Ha a cikk több szakcsoportba kívánczolt, a részletes címleírás csak az egyikben szerepel, a másikban rövid címleírást találunk, a fő leírásra való utalással. Kár hogy a lelőhely nincs feltüntetve. Igaz ugyan, hogy magyar anyagról lévén szó, magától értődik, hogy a kiadványok az OSZK-ban megtalálhatók, de ezt sem köz-

lik sehol és nem is tudja mindenki. Csak a 02. Régi magyar irodalom c. szakcsoportban találunk lelőhelyet, sőt helyszámot — pl. OSZK, RMK III. 3549 és TA 25. — de ezt sem minden esetben.

Mivel a csoportosítás nem az ETO rendjét követi, a rendszer első látásra nehézkesnek tűnik, nem geodéták számára. Ha azonban jobban tanulmányozzuk, kiderül, hogy a speciális tagolás kifejezőbb mint az ETO számok.

A gyors eligazodást névmutató segíti. A bibliográfia utal a névváltozatokra és társszerzőkre is. A külföldi geodétákat angol, francia, német, orosz, spanyol nyelvű előszó, bevezetés és tartalomjegyzék, valamint a szakcsoportok élén címfordítás tájékoztatja a bibliográfia céljáról, illetve tartalmáról.

Ez a bibliográfia hasznos segédeszköz mind a geodéták, mind a könyvtárosok számára, mert olyan szakterület irodalmát tárja fel, amely eddig csak sok utánjárással és kutatással volt hozzáférhető. Ha a tervbevett kötetek is megjelennek nemcsak hazai, hanem nemzetközi viszonylatban is fontos kiadvánnyá válik, mert a nemzetközi geodéziai bibliográfia egyik láncszemét fogja alkotni. (Műszaki, 396 l. 60 Ft.)

Schmidt Edit

JÖVEDELEM ÉS JÖVEDELEMRESZESÉDÉS A TERMELŐSZÖVETKEZETEK BEN

A termelőszövetkezetek további fejlődése nagymérbékben attól függ, hogyan sikerül megvalósítani a tagoknak a termelésben való közvetlen anyagi érdekelttségét. Az ösztönző munkadíjazási, jövedelemrészesezési módszerek a termelés fokozására serkentenek. Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ új ajánló bibliográfiájának célja, hogy a mezőgazdaság irányító szakembereit megismertesse a termelőszövetkezeti jövedelem és jövedelemrészesezés kérdéseinek friss magyar irodalmával.

A bibliográfia három fejezetre oszlik. Az első rész — mintegy bevezetőként — összefoglalja a termelőszövetkezeti jövedelem létrehozásának és felhasználásának alapkérdéseit, s ehhez 56 tételes ajánló irodalomjegyzéket közöl. A második rész (A jövedelemrészesezés formái és alkalmazásuk a termelőszövetkezetekben) rövid bevezető után hat csoportra

bontva tárgyalja anyagát; a fontosabb műveket gazdagon annotálja, a kevésbé fontosakat a csoportok végén sorolja fel. A harmadik rész a jövedelemrészesezéssel összefüggő problémákkal (folyamatos foglalkoztatás, kereseti arányok, munkadíjtervezés stb.) foglalkozik, a másodikéhoz hasonló elrendezésben.

A kiadvány a maga elé tűzött célt jól szolgálja: témájáról részletes, átfogó tájékoztatást nyújt. A hiteles példányszám kissé soknak tűnik, s talán — szigorúbb válogatással — a 266 felsorolt műből is ki lehetett volna hagyni néhányat, egészében azonban a kiadvány az OMgK bibliográfiai munkájának megszokott magas színvonalát tükrözi. (Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ, 91 l. Szakirodalmi Tanácsadó 20.)

Szilágyi Tibor

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVEI 2. 1964.

Az Egyetemi Könyvtár évkönyvsorozatának most megjelent második kötetét szívesen veszi kezébe az olvasó. Egyrészt azért, mert még emlékszük az első kötet tartalmának magas színvonalára, másrészt, mert ez az új kötet — az előbbivel ellentétben — kifejező fedőlapjával és nyugodt-szép tipográfiájával szinte kínálja magát az elmélyedésre.

A kötet, melyet Mátrai László, Tóth András és Vértesy Miklós szerkesztett, négy részre oszlik. Az első részt, az egész kötet jó harmadát a „Módszertani kérdések” csoportcím alá sorolt írások teszik ki. Közülük kétségtelenül Domanovszky Ákos *A leíró katalógus alapfeladatai* című tanulmánya emelkedik ki. A szerző célja az, hogy a katalógizálás csak hézagosan, bizonytalanul és tévesen meglevő elméleti előmunkálatait első lépésként „a leíró — megszokott, de pongyola néven: betűrendes — katalógus feladatai”-nak tisztázásával kiegészítse, egyértelművé tegye és kiigazítsa. Bár vállalkozását szerényen csak kísérletnek nevezi, aligha tévedünk, hogy e tanulmány szigorú logikai vonalvezetése, kritikai ébersége és metodológiai példamutatása révén hamarosan „alapirodalommá” válik szakmánkban.

Igen értékes Pajkossy Györgyné munkája is. Ő *A periodika címleírási szabvány* címmel, a párizsi konferencia állásfoglalásai alapján végzi el az MSZ 3424—60 szabvány periodikumokra vonatkozó részének kritikáját, s ezáltal feltétlenül ösztönözní fogja a folyamatban levő szabványmódosítási munkálatokat.

Az évkönyv e részében — kisebb terjedelemben — *gyűjtőköri kérdések* (Tóth András), a *cédulasokszorosítás különböző módjainak gazdaságosságával* kapcsolatos számítások (Horváth Lóránt), a *jövő adattárolási és visszakeresési módszereire* történő utalások (Ákos Károly) szerepelnek még. Tudományos könyvtáraink *leltározási gyakorlatának* ismertetése könyvtárközi összefogással (Balázs János, Keresztényi József, Podonyi András és Zsidai József) került a kötetbe.

A *könyvtártörténet* az évkönyv második nagy témacsoportja. E téren az Egyetemi Könyvtár kutatói az utóbbi évek folyamán mindig értékeset produkáltak. Vonatkozik ez elsősorban saját könyvtárunk történetének felderítésére és kor-

szerű megírására. A kötet legfontosabb és — bátran mondhatjuk — legizgalmasabb könyvtártörténeti tanulmánya azonban nem az Egyetemi Könyvtárral foglalkozik, hanem — Pálvölgyi Endre tollából — az Országos Széchényi Könyvtár történetének egyik sokat vitatott epizódját, *Csontos János* fegyelmi ügyét eleve-níti fel. Ismeretes, hogy Csontosit 1892-ben lopás vádjával bocsátották el az OSZK Kézirattárának éléről, s bár az elveszett művek 1913-ban megkerültek, Csontosit mégsem rehabilitálták élete végéig. Az ezzel kapcsolatos miértekre Pálvölgyinek azáltal sikerül végelegesnek ható válaszokat adnia, hogy az ügyet a kor politikai összefüggéseiben vizsgálja.

Az Egyetemi Könyvtár történetét érintő dolgozatok közül elsőnek Dümmerth Dezsőt kell megemlítenünk. Benne a könyvtár régi (1836—1895 között szolgált) kishivatalnokainak portréival — köztük a költő Garay Jánoséval — találkozhatunk, a szomorú sorsú elődökkel együtt-érző előadásban. Vértesy Miklós az ös-nyomatvány-gyűjtemény történetét írja meg, Izsépy Edit pedig azokat a próbálkozásokat, amelyekkel a könyvtár első világháborús külföldi folyóirathányait szerette volna pótolni. Déri Miklósné e részben közli korábbi EK-bibliográfiájának kiegészítéseit.

A kötet harmadik témacsoportjában Donáth Regina a könyvtár kézirattárának alapján *Karakas Mehemed* budai pasa történetéhez közöl adalékokat. A negyedik egyéb szaktudományi tanulmányokat tartalmaz.

Az évkönyv azt bizonyítja, hogy az Egyetemi Könyvtár továbbra is úgy irányítja és osztja el a falai között folyó tudományos munkát, hogy annak eredményei közvetlenül vagy közvetve könyvtári feladatainak jobb ellátását segítsék elő. Ezzel azt az igen korszerű álláspontot képviseli, amely az első kötetben is már teljes mértékben tükröződött. Így a második kötet az első szerves továbbfolytatása. Sajnáljuk, hogy ez a folytatás néhány, még ki nem érlelt publikáció miatt némileg egyenetlen. A következő kötet anyagához kicsit szigorúbb rostálást kellene végezni. (Tan-könyvkiadó, 288 l.)

Futala Tibor

KATALÓGUS A JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁR KÖNYVÁLLOMÁNYÁRÓL

Az olvasók régi és egyre sürgetőbb igénye, hogy a könyvtárak könyvállományáról nyomtatott katalógus segítségével is tájékozódhassanak. Ismeretes, hogy a cédulakatalógus használata egyelőre csak az olvasótábor kis részénél válik rendszeres gyakorlattá, és — éppen a nagyobb könyvtárakban — a legjobb akarat ellenére sem jut elég idő széleskörű megismertetésére. Az eddigi tapasztalatok meggyőzően bizonyítják, hogy a könnyen kezelhető nyomtatott címjegyzékek viszont gyorsan felkeltik az érdeklődést. Arra is sok példa van, hogy ennek használatában esetleg hamarabb felébred az igény a teljes állományt feltáró cédulakatalógus iránt is, s az is általános tapasztalat, hogy igen alkalmas eszköz a sokszor méltatlanul elfekvő könyvek iránti figyelem felkeltésére.

A nyomtatott katalógus megoldja azt a méltánylandó olvasói kérést, hogy *hazavihető*, s otthon bármikor, nyugodt körülmények között tanulmányozható címjegyzék birtokába jussanak. Szükségességét még fokozza az a tény, hogy az olvasók nagy része, elfoglaltsága miatt gyerekekre, hozzátartozókra bízva a könyvkölcsönzést. A könyvtárosok tudják legjobban, hogy ilyen esetekben hányszor kerül kölcsönzésre már olvasott, vagy az érdeklődéstől távol eső könyv. A nyomtatott katalógus használatának elterjedésével párhuzamosan megnövekszik a könyvtárban cédulákkal vagy „kipipált” katalógusokkal jelentkező könyvkölcsönzők száma. Természetesen a választás esetlegessége, pusztán a címek vonzásának hibalehetőségei ellen ez a segédeszköz sem nyújt biztosítékot, de ilyen veszély az olvasók egy részénél akkor is fennforog, ha a polcra helyezett könyvek között válogatnak. Nem véletlen, hogy az elmúlt években számos könyvtár nyomtatott katalógusaival ismerkedhettünk meg. (Szentendre, Bácsalmás, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Borsod megyei Könyvtár, Veszprém megyei Könyvtár, Tolna megyei Könyvtár stb.)

A legújabb vállalkozás a tatabányai József Attila Megyei Könyvtaré, mely 479 oldalas, testes kiadványában állományának kb. 90%-át tárta az olvasók elé. Az anyaggyűjtést 1963. dec. 31-én zárták. A válogatásból csak a bizonyos fokig elavult és a csupán perifériális érdeklődésre számot tartó műveket hagyták ki. A kitűnő segédeszköz egyébként a megye járási és városi könyvtáraiban is használható, mert azok állománya

szinte teljes egészében megtalálható benne, a hiányzó művek iránti igény pedig spontán alapja és ösztönzője lehet a szervezett könyvtárközi kölcsönzésnek. Az a katalógus szerkesztési alapelve csak helyeselhető, hogy az átlagolvasó számára is jól áttekinthető, a felesleges adatokat elhagyó, rövidített címleírásokat alkalmaz. (Szerző, cím, műfaj, kiadás helye, megjelenés ideje és a lapszám.) Hasonlóképpen helyes az az elgondolás is, hogy a kiadvány — több ismert füzetkatalógussal ellentétben — az ismeretterjesztő művekkel kezdi a felsorolást. A katalógus világos és tömör használati utasítással kezdődik. Tartalmazza az ismeretterjesztő irodalom szakrendi felosztását és az ismeretterjesztő művek betűrendes tárgymutatóját. Külön kiemelendő és dicséretet érdemel ezeken kívül két mutató az *ismeretterjesztő művek szerzői betűrendes mutatója*, (mellette lapszám utal az illető szerző könyvére); valamint a *szépirodalmi művek betűrendes cím-mutatója*, amelynek alapján megtalálható a keresett könyv írója.

Az egészében gondosan szerkesztett kiadvánnyal kapcsolatban akad néhány észrevétel. Például szembetűnő az, hogy míg a magyar szerzők teljes névvel szerepelnek a kötetben, addig a külföldi szerzők csak vezetéknevükkel. Ez zavaró helyzeteket is teremt, mert pl. a „Professzor úr az uborkafán” szerzőjét, William Coopert semmi jel sem különbözteti meg James Fenimore Cooper-tól, az indiánregények népszerű írójától. Ugyanígy nem tűnik ki, hogy a Jane Eyre és az „Üvöltő szelek” két író műve, mégha történetesen testvérek is a szerzők. Az önkényes névrövidítés furcsa helyzeteket teremt a távolkeleti szerzők esetében. Például: Cső: Árvíz után, Csű: Száműzés. Olvasószolgálati szempontból megfontolandó lenne, hogy az összetartozó, regényciklust képező művek esetében nem lenne-e helyes a ciklusra utaló, és a ciklusba tartozó műveket nem betűrend szerint széttagolni, hanem sorrendben közölni.

Úgy érzem, hogy a bibliográfiák népszerűsítésében több szerepet vállalhatott volna a nyomtatott katalógus. A 010-es szaknál mindössze három bibliográfiát (két irodalmi és egy mezőgazdaságit) szerepeltet. A többi bibliográfia szétszórtan található meg a különböző ismeretterjesztő könyvek között. Az ajánló- és szakbibliográfiák megismertetése és megkedveltetése érdekében a választék

együttes felsorolása a 010-es szaknál, de esetleg teljesen külön, kicsit akár reklámozva is, szembetűnőbb és figyelemfelkeltőbb lenne.

A kötet kiállítása hivalkodásmentesen egyszerű. Amikor készítői az egyszerűbb,

de olcsóbb, a célnak teljesen megfelelő kivitelezést választották, feltétlenül helyes úton jártak.

A katalógus összeállítója Vasas Margit volt. (Tatabánya, 479 l. 5 Ft)

Gönczi Imre

KÖNYVTÁROK ZSEBKÖNYVE

Hasznos, a könyvtárosok tevékenységét megkönnyítő és segítő kiadvánnyal gyarapodott a magyar könyvtári szakirodalom három fiatal könyvtáros, Bereczky László, Kiss Jenő és Papp István úttörő vállalkozásának eredményeként. Könyvtári vonatkozású irodalmunkból eleddig hiányzott egy ilyenfajta rövid, népszerű, összefoglaló kézikönyv, melynek nem az ad elsősorban jelentőséget, hogy új ismereteket tartalmaz és közöl számunkra, hanem, hogy ezeket a mindennapi munkánkhoz szükséges ismereteket összegyűjti, átgondolt, áttekinthető szerkezetben közli, s ezzel időigényes kutatógatástól, keresgéléstől szabadít meg bennünket.

A zsebkönyv anyaga igen gazdag, fejezeteinek tartalma: I. A magyar könyvtárügy felépítése, központi szervei, a magyar könyvtárak számszerű eredményei, a különböző könyvtártípusok; bibliográfiák, a könyvtárak központi szolgáltatásai; könyvtári folyóiratok; II. A könyvtári munkával kapcsolatos jogszabályok és szabványok, a könyvtár üzemeltetésével kapcsolatos gyakorlati tudnivalók (pl. költségvetés, különféle felszerelési cikkek beszerzési forrásai és árai, könyvtári, szerzői és lektori tiszteletdíjak, könyvtári mutatószámok stb.); III. A könyvvel, könyvkiadással és könyvtermeléssel összefüggő tudnivalók (a kézírattól a könyv elkészüléséig); IV. Tudományos, szépirodalmi és művészeti díjak (Nobel-díj, Kossuth-, József Attila-díj, valamint a kiváló népművelők névjegyzéke); V. Tudományos és művelődési intézmények, társaságok.

Végigtekintve a témaköri felsorolást, de nem ismerve magát a kiadványt, joggal mondhatná valaki — s találok is ilyenfajta véleménnyel —, hogy valamirevaló könyvtáros számára, aki rendelkezik már némi gyakorlattal s figyelemmel kíséri a szakajtót, itt nem akad semmi új. A főfoglalkozású, a felsőfokú végzettséggel rendelkező könyvtárosok javarésze minden bizonnyal ismeri mindezt. A Könyvtárosok Zsebkönyve azonban nekik is szükséges. Válasszunk ki egyetlen példát állításunk igazolására.

Arról, hogy Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács létezik, valamint annak feladatköréről, funkciójáról, szervezeti felépítéséről és működéséről e könyvtárosréteg tud. De ha pl. az OKDT szervezeti és működési szabályzatát pontosan meg kell ismernie, vagy valamely szakbizottság elnökeivel vagy titkárával kapcsolatot kell létesítenie, akkor már sokan nem tudják, hogy a szabályzatot hol keressék, vagy kihez kell fordulniuk, az illetőt hol, milyen telefonszámon találják meg. A zsebkönyv ilyen és hasonló kérdésekben is felvilágosítást, tájékoztatást nyújt. Természetesen ugyanezt teszi a magyar könyvtárügy más irányító szerveinek, a különféle könyvtári hálózatoknak, könyvtártípusoknak az esetében, továbbá a könyvtárosképzés ismertetések stb. is. Tartalmazza ezenkívül a könyvtárüggyel és könyvtári munkákkal, szolgáltatásokkal kapcsolatos törvények, rendeletek, szabványok és egyéb előírások lelőhelyét, adatait, a könyvtári kiadványok és folyóiratok leírását, szerkesztőségük címét, szerkesztőjüket, azaz olyan tudnivalók garmadáját teszi hozzáférhetővé minden területről, amelyek az említett könyvtárosi réteg mindennapi munkájához, a napi ügyintézéshez nyújtanak hasznos segítséget, s még inkább nélkülözhetetlen segédeszközök a nem hivatásos könyvtárosoknak. A zsebkönyv tehát a könyvtáros-társadalom egészének készült.

Szeretnénk azt himni, hogy ennek a hézagpótló, hasznos kiadványnak folytatása is lesz. A könyvtárosoknak szükségük van rá! S ha e folytatólagos, mindig éppen időszéri adatokat, ismereteket tartalmazó kiadások (ha évente nem is, de legalább két-három évenként) megjelenhetnek, necsak műfajilag, de külsőleg is legyenek zsebkönyvek, valahogy olyanképpen jelenjenek meg, mint más szakmák hasonló kiadványai: kis alakban, jobb papíron, nyomdai sokszorosítással, csinos műanyag kötéstáblában (mint pl. a Statisztikai Zsebkönyv, vagy a Vegyészet Zsebkönyv). (OKDT, VII. 176 l.)

Fülöp Géza

Könyvtári kiadványok

MŰANYAGOK az építőiparban címmel két kötetes ajánló bibliográfia jelent meg az OMKDK „Tudomány és technika újdonságai magyar nyelven” — sorozatában. Az első kötet főként a műanyagok építőipari szerepével és lehetőségével foglalkozó összefoglaló jellegű cikkek fordításait ismerteti, a továbbiakban a műanyagházak, hőszigetelések, vízszigetelések, kemény héjalások és kupolák, műanyagablakok és bádogozást helyettesítő műanyagmegoldások irodalmát ismerteti. A második kötet a műanyagbeton és műanyaghabarcs, műanyagbevonatok, -padlók, falburkolatok, mélyépítés, épületgépészet és egyéb műanyag-alkalmazásokat tartalmazó fejezetekből áll. Itt szerepelnek a hazai irodalom építőipari műanyag tárgyú könyvei is.

ANALEKTÁK és levelek mikrofilmjeinek jegyzékét adta ki az Országos Széchényi Könyvtár. Azokat a mikrofilmeket sorolja fel, amelyek 1963 végén az OSZK kézirtárának birtokában levő analakta és levelestári gyűjteményről, valamint a Festetics-családnak az Országos Levéltárban őrzött hasonló jellegű anyagáról készültek. Különösen sok Ady és Arany analakta, valamint levél adatait tartalmazza.

A **MEZŐGAZDASÁGI** könyvhónap alkalmából röplapbibliográfiát adott ki a pápai Jókai Könyvtár. A kis jegyzék a könyvtárakat és a könyvvásárlást egyaránt népszerűsíteni kívánja a mezőgazdasági szakműveltség emelése érdekében.

KÖZPONTI gyarapodási jegyzékét adott ki a szombathelyi **Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár**. A lelőhelyek feltüntetésével közli a megyei könyvtáron kívül a járási és városi könyvtárak gyarapodását 1964 második évnegyedében.

MATEMATIKAI nyelvészeti tanulmányok címmel bocsátotta közre Kiefer Ferenc tanulmánygyűjteményét az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ. A tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán tartott előadások írásbeli változatai. Az első tanulmány bevezetés a matematikai nyelvészetbe, a továbbiak a matematikai nyelvészet egy-egy fontos modelljét mutatják be és vetik kritikai vizsgálat alá.

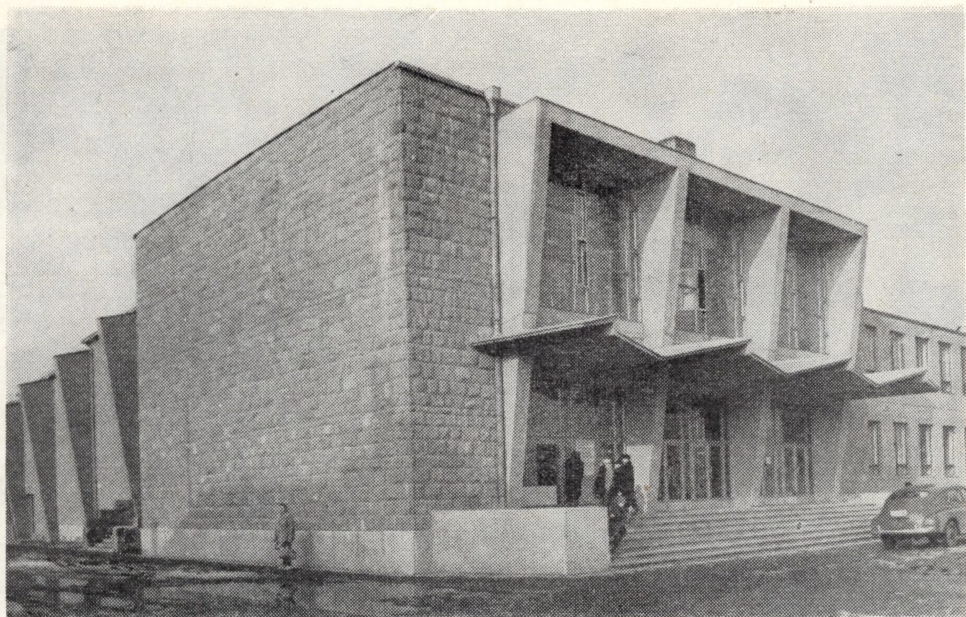
AZ **ÉPÍTÉSÜGY** területére beérkezett devizás szakkönyvek jegyzékét készítette el az Építésügyi Dokumentációs Iroda. A kiadvány az ÉM szervekhez 1958 óta beérkezett devizaigényes folyóiratok teljes jegyzékét adja és közli a folyóiratok lelőhelyét is. A címeket a szerzők betűrendjében sorolja fel. Annotációt nem ad és a tájékozódást szakmutató sem könnyíti meg. Így célját — a könyvtárközi kölcsönzés fokozását és az új rendeléseknél az átfedések megakadályozását — aligha éri el teljesen.

A **PÁRTOKTATÁS** 1964/1965. évi anyagához irodalomjegyzékét adott ki az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének Központi Könyvtára.

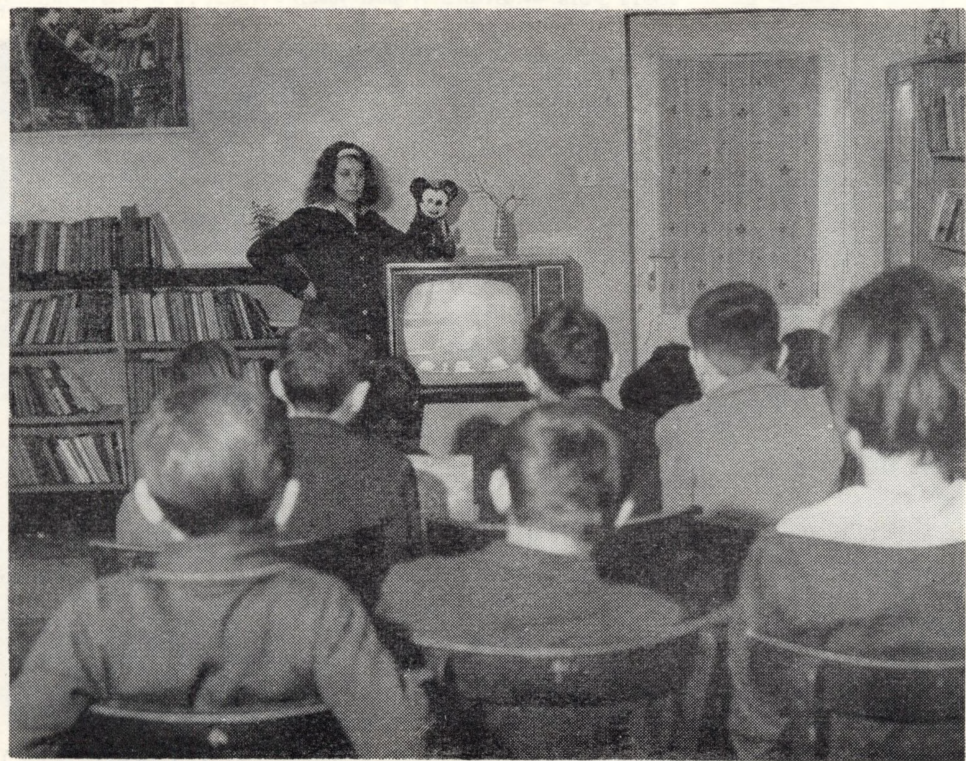
AZ **ORVOSI** Könyvtáros legújabb száma közli Tombor Tibor tanulmányát az orvosi szakkönyvtárak tervezéséről, Forster Miklósné írását a Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtárának átépítési tervéről, valamint Vályi Edit cikkét a Magyar Orvosi Bibliográfia angol nyelvű kiadásáról. Az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ lapjának ez a száma tartalmazza az 1963. és 1964. évfolyamok név és szakmutatóját is.

A **HAZAI** műszaki egyetemek külföldi folyóiratainak lelőhelyjegyzékét bocsátotta közre a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára. Anyagát mind betűrendben, mind szakrendben felsorolja, de tárgyyszós mutatót is tartalmaz. A műszaki egyetemek könyvtáraiban a folyóiratok száma a legutóbbi években örvendetesen gyarapodott. A szorosabb értelemben vett szakfolyóiratok mellett különösen sok új, a felsőoktatás módszertanával és az audio-vizuális technikával foglalkozó folyóiratot szereztek be.

A **SZOCIALISTA** pénzes hitelemélet kérdéseivel foglalkozó irodalom bibliográfiája jelent meg a Magyar Nemzeti Bank Szakkönyvtárának kiadásában. Ez a jegyzék a teljesség igénye nélkül igyekszik tájékoztatni a Nemzeti Bank szakkönyvtárának és más könyvtáraknak a tárggyal kapcsolatos anyagáról. A címeket minden mutató nélkül, betűrendben sorolja fel, de az idegen nyelvű címek magyar fordítását is közli.

A nemrég felavatott mezőkövesdi járási művelődési ház és a benne működő járási könyvtár gyermekrészele (MTI Foto — Birgés Árpád felv.)

Ára: 4,— Ft

Az új mezőkövesdi járási művelődési házban működő járási könyvtár felnőtt részlege.
(MTI Foto — Birgés Árpád felv.)

